

AAD01B 251

శ్రీమద్భగవద్గీత

YEAR OF PUBLICATION

1974

NAME OF
AUTHOR/BOOK
LANGUAGE
PAGES

SERIAL NO

డా॥ విరియాల రావు
113, "వైస్సెం", కారాచి
తా. కి. నా. క - 533 003 ఫోన్-749

యస్మై జోగారావు

ప్రకాశకులు
కర్తా ఈశ్వరరావు
బడివర్తి బసవయ్య

27

దాసభారతి ప్రచురణ-2

క చ్చపీఠులు

[కవితా సంకలనము]

మహాకవి

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

పరికల్పన

శ్రీ యస్వీ జోగారావు

ప్రకాశకులు

శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు

శ్రీ తడవర్తి బసవయ్య

ప్రథమ ముద్రణ
అనంద శ్రావణి
[జూలై, 1974]

ప్రతులు : 1000

సర్వస్వామ్యములు : శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారివి

ప్రాప్తిస్థానము

కర్రా ఈశ్వరరావు
B. Com. (Hons), B. L., F. C. A.
Manager, Leaf Stocks & Supply,
I. L. T. D. Company, Guntur.

వెల : 10 రూకలు

ముద్రణ

పి. రామకృష్ణమూర్తి
మేనేజింగ్ డైరెక్టర్
వెల్ కం ప్రెస్ ప్రయివేట్ లిమిటెడ్, గుంటూరు-2.

Q 10
111

Adihhatta Narayanas
Principal,
Sri Vijayaranga Ganapateswara.
Vizianagaram.

“వాగ్దేశికృత సరస్వతి యెవ్వఁ డనిన మీ
దను నాచకకుఁ దొడవైన వాఁడు.” —యస్వీ.

కవినమాట్ కళాప్రపూర్ణ పద్మభూషణ

డాక్టర్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వాస్థానకవి

జ్ఞానపీఠ పురస్కారగ్రహీత

తొలి పలుకు

ఇది మహాకవి ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు తదా తదా లిఖించిన బహు పద్యముల సంకలనము. ఇందు వారు వ్రాసిన హరికథలలోనివి చేసిన ఆంధ్రీకరణ ములలోనివి కొన్ని స్వతంత్రములు వారి బహుముఖప్రజ్ఞ యెట్టిదో ఆ సర్వప్రజ్ఞను ఈ పుస్తకములో నున్న బహువిషయములు చెప్పుచున్నవి. వట్టి గాయకు డైనచో లోకము విస్మరింపగలదు. ఒక త్యాగరాజు, ఒక దీక్షితులు, ఒక శ్యామశాస్త్రి — అట్టివారి పేర్లు నిలువవచ్చును గాని తక్కినవారి పేర్లు నిలువవు. వారి పేర్లు నిలుచుటకు బహుకారణములు గలవు.

సంగీతవిద్యయందు నారాయణదాసుగా రంతవారని ప్రసిద్ధి. కావి వారి కృతుల వలె వీరి కృతులలో నెన్ని నిల్చునో తెలియదు. వీరు వట్టి గాయకు లైనచో మన మట్టి భయము పొందవచ్చును. వీ రెంత గాయకులలో అంత మహాకవులు. కొన్నిచోట్ల గాయకులకంటె కవులయొక్క పేర్లు ఎక్కువగా నిలుచు వనిపించుచున్నది. అందు చేత వీరి రచన లన్నియు సంకలనము చేసి వారి ప్రతిభనుగూర్చి ప్రశంసించెడి గ్రంథము ఉన్నచో నారాయణదాసుగారి పేరు మరి కొంత కాలము నిలువగల దన్న యాశతో వారి యభిమాను లీ కార్యమును చేయుట ప్రశంసనీయముగా నున్నది.

ఆయన తన గ్రంథముల ద్వారా లోకమున తెన్నియో హితములు చెప్పినాడు, సందేశము లిచ్చినాడు, జనులు బాగుపడుటకు మార్గములు చూపినాడు. కనుక నటు వంటివారి మహాగ్రంథములు లోకమునకు గూడ మహోపకారకము లగును. మన జాతి, మన దేశము, మన సారస్వతము, మన దేశభక్తి, మన తెనుగు భాస యందలి వలపు మిక్కుటముగా ప్రతిబింబింపజేయు ఆయన రచన లవశ్యము చదువ దగినవి.

28

భూమిక

రచయితల సహకార సంఘము అధ్యక్షునిగా, నా ప్రోత్సాహముతో, శ్రీ యస్వీ జోగరావుగారు “ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత నీరాజనము” అను గొప్ప గ్రంథమును తమ సంపాదకత్వమున విర్మింప ఒక బృహత్పణాశిక వేసి అనేక కవి, పండితులచే వ్యాసములు వ్రాయించి, వాటిని చూచు సమయమున, శ్రీ నారాయణదాస రచనల నన్నిటిని అమూలాగ్రముగ చదివి, ఆకళింపు చేసుకొనిరి. అప్పటినుండి, సర్వకళా పరిపూర్ణుడగు దాసుగారిని కేవలము ఒక హరికథా పితామహునిగానే దేశము గుర్తించినదిగాని ఆయన వాస్తవ స్వరూపమును తెలిసికొనకపోవుటచే ఆయనను లోకము మహాకవిగా గుర్తించలేదను ఆవేదనతో శ్రీ జోగరావుగారు రెండు సంవత్సరములనుండి నాతో ప్రస్తావనగా శ్రీ నారాయణదాస సమగ్ర స్వరూపమును లోకమునకు తెలియవలెనన్న మూడు కార్యములు అవశ్యము చేయవలెను. (1) ఆయన కవితాసౌందర్యమును తెలుపుటకు ఆయన సర్వ కావ్యములనుండి మంచి కవిత్వముతో కూడినవి, స్వతంత్రముగా (కథా సందర్భమును విడిచి) అర్థముచేసుకొనుట కనువైనవి, అగు చక్కని పద్యములను, ఏర్పికూర్చి పద్య సంకలన గ్రంథముగా ముద్రింపవలసిన అవశ్యకత (2) వ్యాస సంపుటి—విమర్శాత్మక నృజనాత్మక వ్యాస సంకలనము. (3) సంగీత తరంగిణి : వారి కృతులలోవిని, కొన్ని పాటకచ్చేరిల కనువగునట్లు ఏర్పి, కూర్చి, స్వరపరచి, అపురూపములైన దాసుగారి కృతులు, కీర్తనలు,—ఒక సంగీతజ్ఞుని పర్యవేక్షణలో ఈ పుస్తకమును ముద్రించుట అని దృఢముగా చెప్పిరి.

ఇట్లు పై మూడు పనులు ఎంత త్వరలో చేసిన అంత మంచిదని, నా ప్రియ మిత్రులు, సాహిత్యవేత్తలు మహాకవులు అయిన శ్రీ జోగరావుగారు పదే పదే చెప్పినందువల్ల, స్వరూపమును దాల్చుచున్న దాసభారతీ ప్రచురణలలో—ద్వితీయ కుసుమముగా వారి సంపాదకత్వమున వెలువడినది ‘కచ్చపీ క్రుతులు, “విద్వానేవ విజానాతి విద్యజ్ఞన పరిశ్రమమ్” అన్నట్లు ఒక మహాకవి పరిశ్రమ, ఒక మహాకవియే గుర్తించగలడు. మహాకవి నారాయణదాసు రచనలు, అన్నియు చదివి ఆకళింపుచేసుకొని, లోకమునకు తన పరిశీలన విషయములు చెప్పవలెనని, మహాకవి మదుర సరస్వతి బిరుదాంకితులు శ్రీ జోగరావుగారు పూనుకొని తన ప్రథమ ప్రయత్న మీ “కచ్చపీ క్రుతుల” రూపమున లోకమునకు ప్రదర్శించిరి. వారి పరిశ్రమ విలువైనది. వెలకట్టుటకు వీలులేనిది. వారి కృషికి శ్రీ నారాయణదాస వర్ణులు సంతోషించి, దివినుండియే వారిని ఆశీర్వదించురు. నిస్వార్థమైన సేవ వలన కలుగునది ఆత్మత్పత్తి, భగవ దాశీర్వాదము, పెద్దల ఆశీర్వాదము మాత్రమే.

శ్రీ జోగరావుగారు ఒక పని తలపెట్టిన, అహర్నిశములు దాని వెంటబడి పూర్తిచేయువరకు నిద్రింపని దృఢదీక్షపరులు, అటులనే ఎన్ని పనితొందరలున్నను, వాటి నన్నిటిని వెనుకపెట్టి దాన సాహిత్యమును మదించి ఈ రత్నములు వెలికితీసి ప్రతి పద్యమునకు సరియైన నామకరణముచేసి, ఆ పద్యములన్నియు అచ్చువేయుటకు అనువుగా తిరిగి వ్రాసి, వ్రాయించి, ముద్రణ ప్రతులలోని తప్పులుదిద్ది, యావద్భారము తన నెత్తిన వేసుకొని, ఈ పుస్తకమును ఇంతటి మనోహర రూపమున అందించినందులకు వారికి నా కృతజ్ఞతాభివందనములు.

అంతియేగాక, శ్రీ నారాయణదాస సమగ్ర స్వరూపమును లోకమునకు అందజేయు వాంఛతో, వారి సూక్తులు, జీవిత పంచాగము, నారాయణదాస గ్రంథ వళి వాటియొక్క స్వరూప స్వభావములు వెల్లడించుచు, చక్కని చిక్కని భాషతో ప్రతి గ్రంథ స్వరూపమును సంక్షిప్తముగా పరితల ఉత్సాహమును ఇనుమడింప చేయునట్లుగా సమీక్షించి తుదివి అనుబంధ రూపమున ప్రకటించిరి. సాహిత్య చార్యులుగా శ్రీ నారాయణదాస కవిత్వముపై ఒక సమగ్రమైన సాహిత్య సమీక్ష చేసి చదివి దాన స్వరూపమును పూర్తిగా అవగాహన చేసుకొనుటకు వీలుగా తెలుగు M. A. విద్యార్థులకు సైతము అనువుగా ఒక చక్కని ప్రౌఢమైన సాహిత్య విమర్శనముకూడ వారి సంపాదకీయమున మన కందించిరి. తమ అమూల్య కాలమును వెచ్చించి శ్రీ నారాయణదాసుగారి యందలి భక్తి శ్రద్ధలతో వారి గ్రంథములన్నియు అమూలాగ్రము చదివి, శ్రీ దాస జీవితము, వ్యక్తిత్వము, సాహిత్య వైభవము, మున్నగు సర్వవిషయముల గురించి ఒక పరిశోధన సంపాదకీయ రూపమున తెలుగు పాఠకులకు ఇట్లు అందించినందులకు వారికి మరియొకమారు నా మనఃపూర్వకాభివందనములు. ఈ పుస్తకము అచ్చువేయుటకు తోడ్పడిన శ్రీ తడవర్తి బసవయ్య గారు, మాయొక్క సముద్దేశమును వారికి విన్నవించిన వెంటనే, మాకు చేయూత విచ్చి సుమారు 60 పుటలు ఉపశ్రీ ముద్రణాలయమున అచ్చువేయించి మాకు ఇచ్చి, ఈ కార్యక్రమము వెంటనే ప్రారంభించుటకు కారణభూతులైరి. వారికి మా ప్రత్యేకాభివందనములు.

తెలుగు పాఠకులు శ్రీ దాస కవిత్వము చదివి, ఆకళింపు చేసుకొని అనందించి మా ప్రయత్నమును సార్థక పఱచురుగాక !

కర్రా ఈశ్వరరావు
ప్రకాశకుడు

Prof. S. V. JOGA RAO, M. A., Ph. D.

Head, Tel. Dept., A. U. P. G. Centre,

President, Guntur Dt. Writers' Coop. Society,

[Formerly Professor, Leningrad University]

సంపాదకీయము

ప్రరోచన :

ఒక పుంభావ సరస్వతి ఒక బహుముఖ సారస్వత ప్రపంచ విరించుడు పిని పించిన కవిభాకళా కల విపంచి ముఖ వికర్షర స్వరములను నిని సరళించిన యొక మహాభాగ్యశాలి మధురహృదయ స్పందనము లీ పలుకుట.

సంగీత సాహిత్యము లా మహామహుని యుచ్చాస నిశ్శాసములు, భక్తి దేహము, భావము దేవుడు, రసజ్ఞత రూపము, బ్రదుకంతా యొక సుదీర్ఘ హరికథ, కృత ప్రతి హరికథాకాలక్షేపము సకల కలా నిక్షేపము, సరస్వతి పేరొలగము. ఎవడాయన : ఇంకెవడు : రసవజ్జీవిత మహేతిహాసుడు శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసుడు. అన్నివిద్యల కాచార్యపీఠమైన ఆయనకు గురువు లేడందుడు. లేకేమి! జగద్గురువైన భగవంతుని అంతేవాసియైన ఆయన కలవడమిది కళ లేదు. సాహ్యముకాని విద్యలేదు.

దానభారతి :

జీవితము నొక కాలక్షేపముగా గాక ఒక కఠోర వ్యాసంగముగా ఒక కళాకళిగా ఒక మహాతపస్సుగా ఒక మధురానుభవముగా గడవిన మహాభాగు డతడు. అతని పండిన గుండెనుండి బాహిరిల్లిన దొక బహుముఖీన సాహిత్యము. అందు శ్రవ్య దృశ్య కావ్యములు గలవు హరికథలు గలవు, హరికథలుగలవు శతకములు గలవు. వ్యాసములుగలవు. విమర్శలు గలవు. పద పద్య గద్యములు వేసిన వారికము లనేకము గలవు. బహు బాషా వైదుష్య ఫలములు గలవు. కాని చిత్రము, అంకటి సారస్వత మహాస్రష్టకు అంతటి కవితాంతర్నిష్టకు హరికథా పితామహుడుగా మాత్రమే పేరు మిగిలినది. అది శంకరు డంత మహాకవియూ, వివేకానందు డంత విశ్వకవియూ కాని చివరికి ప్రవక్తలుగా మాత్రమే వారు లబ్ధ ప్రతిష్ఠులైరి. ఒక అన్నమయ్య, ఒక క్షేత్రయ్య, ఒక త్యాగయ్య - కవిగా సరస్వతి కళాస్థానము లంటిన సరసాగ్రేసర చక్రవర్తులయ్యు పీను మిగిలిన వాగ్గేయకారులుగా మాత్రమే వాసికెక్కిరి. కవి చరిత్ర గ్రంథము లందు వారి పేరులు కానరావు. ఏల : వారి వారి ప్రధాన కర్మ

క్షేత్రములు వేరువేరు. అట్లే యైనది అదిభట్ల వారి సంగతి. కవిత కాదు. వారి ప్రధాన కర్మ క్షేత్రము. హరికథ వారి జీవిత సర్వస్వము.

గ్రంథపరికల్పననముద్దేశము :

వారి 48 కృతులలో 14 హరికథలు (14 సంపుటములు - 21 కథలు). హరి దాసులు వల్ల వేసి కొనుటయే గాని వానికి సాహిత్య జగత్తున పతన పాతనములు లేవు. 13 అచ్చ తెలుగు కృతులు. ప్రాచీనములైన అచ్చ తెలుగు కృతులే తెలుగు వారి కచ్చివచ్చినవి కావు. ఒక యెనిమిది కృతులు కేవల సంస్కృత భాషా మఱి తములు. అన్యుల గీర్వాణమునకును హర్షించు ఆంధ్రులు తమ సంస్కృతము నెందు లకోగాని అంత నరకు సేయదు. మిగిలిన వానిలో సుమారేడు అనువాదములు. సంస్కృతము నుండి చేసిన తెనిగింపులను దాసుగారు అచ్చ తెలుగుననే వెలయింతు రది వారి శపథము. కాకున్న అదినుండి అనువాద సాహిత్యమున కలవాటు పడిన నునవాడు కనీస మీకృతుల నైన కాతరు చేయకుండురా? అయా కారణములచే దాసుగారి సాహిత్యమునకు రావలసినంత పేరు ప్రతిష్ఠలు రాలేదు. కాని ఆ హరి కథలలో అపురూపమైన కమ్రకవితాగానముకదు. ఆ అచ్చ తెలుగు కృతులలో వెనుకటి కృతుల కంటెను వెక్కనమైన నియమ మున్నను అతిమాత్రమైన హృద్య మైన వైశద్య మున్నది. సర్వ పూర్వాంధ్ర ప్రౌఢ ప్రాబంధికుల గాఢపాక మగు సంస్కృతమునకు లేని చవి యున్నది. ఆ సంస్కృత కృతులలో కింకుర్వాణ గీర్వాణములైన ప్రయోగవిశేషములు గలవు. కాళిదాస కళాకౌశలము గలదు. కాదంబరీ స్వాదుత్వము గలదు. వండిత కుండాలముల శ్లాఘా శిరః కంప సమర్హ సామగ్రి గలదు. ఆ అనువాదములు మూలము మాలిమిని దక్కగొన్న వయ్యు స్వతంత్ర కృతి ప్రతిపత్తిని గల్గి నట్లు కౌశల పేళలములై యున్నవి. ఆ యీ యోగ్యతల కన్నిటికిని తగిన తార్కాణగా ఇదిగో గ్రంథ మిక్కడనే యున్నది.

గ్రంథ స్వరూపము :

ఈ గ్రంథ మొక సంకలనము. దాసుగారి కవితా సుమారామ మధుకోశము. ఉపలబ్ధములగు వారి కృతులను నప్తదా విభాగించితిని — హరికథా సారణి, కావ్య సారణి, శతక సారణి, రూపక సారణి, ఆచ్చిక సారణి, సంస్కృత సారణి, అనువాద సారణి యని. ఒక్కొక్క సారణియందు ఆ యా తరగతుల కృతులనుండి సందర్భ విరపేక్షముగా సరసార్థ వ్యక్తిగల చక్కని కవితాంశగల పద్యముల

కతిసయముల నొక శతపుట పరిమిత సంపుటమునకు మాత్రము సరిపడు నట్లేన్నిక -
 చేసి ప్రతిపాదిత విషయన్వభావమును బట్టి వ్యపదేశ మొనర్చితిని. దాసుగారి
 కృతులనిండ భక్తిబంధురోక్తులు, సూక్తులును కోకొల్లలు. వానిని త్వరలో
 “భక్తి సుధ”, “సూక్తి సుధ” అను పేరున ప్రత్యేక కృతులుగ దాసభారతి
 ప్రచురణముగ వెలయించు సంకల్పముతో వాని నెక్కువగ నిందు గ్రహింపలేదు.
 అయితే గ్రంథాంతమున దాసుగారి దౌహిత్రులు కీ. శే. ఉపాధ్యాయుల సూర్య
 నారాయణరావుగారు సేకరించిన సూక్తులందు కొన్నిటి నొక అనుబంధముగా
 చేర్చితిని. మరియొక అనుబంధమున జిజ్ఞాసువుల కోసము దాసుగారి జీవితమందలి
 ముఖ్య సన్నివేశములను వారి జీవిత చరిత్రలను, స్వీయ చరిత్రను, నాటి వార్తా
 పత్రికలను ఆధారము చేసికొని కాలక్రమానుసృతమైన యొక పట్టికగా రూపొం
 దించితిని. మూడవ అనుబంధమున నారాయణదాస గ్రంథావళి గురించి అవసర
 మైన వింగడింపుల క్రింద ఆయా గ్రంథముల స్వరూప స్వభాసముల గురించిన
 స్థూల విర్దేశము, ముద్రణ ప్రచురణాదికము గురించిన వివరములును గలవు.
 ముందు విషయసూచికలో గ్రంథస్థ సర్వ విషయములు యథోదాహృత క్రమముగ
 చూపబడి నప్పటికి చివర నాల్గవ అనుబంధమున పాఠకుల సద్యశ్శీలన సౌకర్యార్థము
 ఆకారాది విషయానుక్రమణిక చేర్చబడినది. ఆయా విషయముల గురించిన ఆకర
 ములు గ్రంథ శరీరమునందే తత్రతత్రోచితముగా ఉదాహరింపబడినవి. గ్రంథ శరీర
 గతములు కావలసిన మరికొన్ని యంశములు పరస్పరాత్పరికల్పితములు అనుబంధము
 లకు ముందే “పరిశిష్ట” శీర్షిక క్రింద సమీకృతములు. ఇదీ గ్రంథము యొక్క
 స్వరూపము.

కవిత్వ పరమార్థము :

ఇక కవిలానుశీలన మిందుక. శ్రావ్యమైన శబ్దముద్వారా రమ్యమైన అర్థమును
 హృద్యమైన అనుభూతిగా పరిణమింప జేయుచది కవిత్వమని నే నెరిగిన సర్వ
 నిర్వచనముల సారాంశము శ్రావ్యమైన శబ్దము లనగా అనురూప శబ్దజాల పునః
 పునరావృత్తి యని కాదు. లేక కొంద రనుకొనునట్లు ఉచ్చారణ సులభములై చర్మ
 శ్రవణపేయములై న వనియుగాదు. సందర్భ సుందరములై తదర్థశక్తి సందీపకము
 లై యుజితి స్ఫురణకరణ పటువులై వీనులున్న మది కించునట్టివి. రమ్యమైన అర్థ
 మనగా రాకేందు లేఖకాదు, రాజీవ రాజికాదు, రజనీ ప్రియసఖసు రమణీ మణి
 ముఖము కాదు - కవి కనీసకాపునీత మైన యొక నిఘ్నత కష్టరోగి కృమికుల నంకు

అకులాయము కాయము, ఒక ముష్టివాని ముదనష్టపు మొగము కూడ రసజ్జలనమనోజ్ఞ ములే యగును. అలౌకిక లక్షణమైన రసానుభవ రహస్య మదే. హృద్యమైన యనుభూతి యనగా ఉషస్సుషమాసుతగమైన యొక కుభ సమయమున ఉపరితల మరుణాను కుండలత శిలామండలమై, శిఖరాంచలము సద్యోభ్యుదిత బాలభాను రోచి ర్వీచీ సముజ్జ్వలమై, హిమార్ధ రోప క్రమ రిమణీయమై కన్నట్టు కాంచనగంగాశైల శృంగమును చూచినంత కలుగు సురచిరానుభూతి కాదు ఆ మహిమాలయమైన హిమాలయ దృశ్యమున శశాంక శేఖరుని జటా విటంకము స్ఫురించవలె. ప్రియ సల్లభయొక్క సల్లలిత సంగీతము విన్నప్పుడు కాదు తదుపరి తదాయల్లక భరమున నున్నప్పుడు మనఃకర్ణ కుహరమున ఆ మధురస్మృతి మారెడిచ్చినప్పు డదీ యనుభూతి. వరుసపెట్టి జిలేబీల నొక గుద్దసేరు అరగించినప్పుడు కాదు అపూప విషణిలో అద్దముల ముందు అందమైన పల్లెరమునందు తీరుగా పేర్చబడిన పలు పేటల కెంపుల దవురుగళ్లీల వలె నున్న వానిని నోరూర కన్నార గాంచినప్పు డదీ గుండియి గుత్తగొన్న యనుభూతి. అమా వస్త్రేంద్రియ సన్నికర్షణము వలన అప్పటి కప్పు డేదో యొక లౌకికవాననా వాసితమైన అనుభూతి ప్రతి పశువు శిశువు క్రిమి కీటకము గూడ పొందును అనుభోక్త మానవుడే కానక్కర లేదు. సర్వ జ్ఞానేంద్రియములకును సాక్షిసూత మైనది మనస్సు. ఆ మనశ్శక్తి పండిన ఆదృష్ట వంతుడు మానవుడు. జన్మతః ప్రాప్త సంస్కారముతో, స్వయం కృషి ప్రతిష్ఠ పరిణతితో, అలోచనాశీలమైన మనస్సుతో, నైతిక భావ వ్యక్తీకరణ శక్తిమంతమైన వాక్కుతో పశుప్రపంచము నుండి తన పార్థక్యమును సార్థకముగ విభాషించుకొని ఏ విషయము నైన ఆత్మసాక్షిత్వముగ అనుభవించ గలవాడు అనిష్కరించ గలవాడు మానవుడు. అందుచే అతడు పొందు అనుభూతి మండలో నొకడు పొందినట్లుండ గూడదు. మఁదిలో నొకడు పొందినట్లుండవలె. కేవల రుచిజీవి పశువు. అమిరుచి జీవి మానవుడు.

దాసుగారి కవితాశయములు :

పూర్వోక్త నిర్వచన పరమార్థమునకు లక్ష్య భూతమైన కనితాపదార్థము కావలసివలెన గలదు దాసుగారి కృతులలో. ముందు కవి యన్నను కవిత్వమన్నను ఆయనకున్న ఆశయము లెట్టివో పరిశీలించము :

“కవి స్సాక్షై త్రయా మూర్తిః కావ్య షేతిచ్ఛరాచరమ్
న కళ్య ద్యన్లుతో ధేః కార్యకారణయో స్తయోః”

అని వారి వక్కణ (చూ. కచ్చి-పుట 48). కావ్యము లోక మంతటిని లోగొనగలదనియు, కవి వేదిమూర్తియైన భగవంతుని వంటి వాడనియు అనగా అతడొక మహాస్రష్టయనియు, కవికిని కావ్యమునకును గల యనుబంధ మనినాభావమనియు అనగా కావ్య మతని అంతరంగ సంకాన మనియు భావము. అంతటి అకాశములో లోకబాంధవు డనిపించుకొన్న వాడెట్లు ఏకైక వ్యక్తిగా రాణించుచున్నాడో అట్లే లోకములో ప్రతిభావంతుడైన కవి యొక్కదే పరమ విశిష్టుడుగా పరిగణింపబడుననియు, చతుర్విధ పురుషార్థములకును కావ్యమే ఏకైక సాధన మనియు, సంగీతము పుష్పమైతే సాహిత్యము తత్పరాగ మనియు, అస్తికత యే ఫలమనియు కైవల్యమే తద్రస మనియు దాసుగారి యభిప్రాయము (చూ. పుట 48). మరియొకచో ఆయన సత్కవి యొక్క అంకర్యము నిట్లు సంభావించిరి - అతడు సర్వరసాత్ముడు, సర్వభూతమయుడు, పరవశ సుఖయోగుడు, చిత్ర సంకల్ప భోగుడు, దైవాధీన మనః ప్రవృత్తి గలవాడు గాక స్వతంత్ర రచనానిపుణుడు, దయార్థి చిత్తుడు, సత్య నిష్ఠుడు, కళాచణుడు అవి (చూ. పుట 79). కవి యన్నను, కావ్య మన్నను ఇంతటి సముదాత్త భావన చేసిన అంతర్వాణు లరుదు. సత్కవి లక్షణము లన్నియు ఆయన తనలోనికి తాను తొంగి చూచుకొని చేసిన నిర్దేశములే యని ఆయన నెరిగిన వారందరు గ్రహింపగలరు. సత్కవి తన కావ్య దర్శమున సర్వపార్థములను విశకలితముగా ప్రతిఫలింప జేయగలడు, అతని వలె లోక కల్యాణ కరణ మన్యుల కసాహ్యము, ఎంత ప్రతిభను ప్రదర్శించి కైరీలా లిత్యము జాలువార ఎంత రసవంతముగా చెప్పినను "తారాళకాంక్షము" వంటి కావ్య మసక్కావ్యమే యగుననియు వారి ఆశయము (చూ. పుట 80). ఆశయముకాదు అవరణము. తమ పలుకృతులలో వర్ణనల రూపముగను, ఉపమాద్యలంకాముల రూపముగను, విషయగతముగా తగిన సందర్భములు వచ్చినప్పుడు సరేసరి, ఎన్ని లోకీక విషయములను వాని ప్రాణస్నాయువులను బట్టి పరిశీలించిరో చెప్పలేను. తమ హాసికధాదీక కృతులలో భక్తిసుధలను సూక్తిసుధలను విజేపించుట కాదు దేశమంతయు తిరిగి తిరిగి ఊరూర వాడవాడల హాసికధా కాలక్షేపములు సేయుచు నడుచు నడుచు సందర్భములు కల్పించుకొని భగవద్భక్తిని, దేశభక్తిని, నమాజ విమర్శను, భారతీయ భవ్యదర్శమును తన జన్మ కర్తవ్యముగ భావించి ప్రచారము చేసినారు దాసుగారు. 8-3-1933 న విశాఖపట్టణమున జరిగిన యొక మహాసభలో "శృంగార సర్వజ్ఞ" బిరుద ప్రధానమున కర్పితమైన దాసుగారు తమ కృతులందు,

నలలిత శృంగారమును సముచితముగ పోషించుటయేగాని తారాళకాంక్షకారుని వలె వెక్కడను ఇంచుకంత మేర మీరిన వారు గారు.

సహజకవిత్వశాలి :

“సహజ కవిత్వశాలి” గురించి చెప్పుచు వారు - ఏ వేదబిములు లేక కావ్య దోషముల నుజ్జగించి ఆనందోపదేశములు జనానీకమునకు కలుగునట్లు జగద్దితముగ కవిత చెప్పననిరి. “వింతవలెఁ బ్రాతః సంగతి న్వెల్లడించు” ననిరి (పుట 50). దాసుగా రెక్కువగా చెప్పినవి ప్రాతకథలే. కాని ఆ చెప్పుటలో ప్రతి ప్రత్న కథ యందు నొక నూత్న పరిష్కారమును జూపిరి. అసలు కవితలో నున్న రహస్యమే అది :

“దృష్ట పూర్వా ఆపిహ్యర్థాః కావ్యే రస పరిగ్రహాత్
సర్వే నవా ఇవా భాంతి । మధుమాస ఇవ ద్రుమాః ॥

అని ఆలంకారిక వచనము. సహజకవిత్వశాలి యనుటలో వారి యుద్దేశము Poet by temperament - అనగా ‘I am a poet in spite of myself’ అని వక్కాణించిన బైరను మహాకవి వంటి వాడని. అసలాయనయే ఆ సహజ కవిత్వ శాలి. ఏ విద్యా విషయమునను గురువు లేనట్లే ఆయనకు కవితా గురువులును లేరు. ఆయనకు కళలకు భగవంతుడే గురువు, విజ్ఞతకు లోకమే గురువు, కవితకు హృదయమే గురువు. సహజ కవిత్వ మనగా నెట్లుండ వలెనో దాసుగా రెంత చక్కగా చెప్పికో చూడుడు;

గీ॥ సాగి కమ్మెచ్చునన్ వచ్చు తీగ కరణి
సాలె పురుగు కడుపులోని నూలు వలెను
దబ్బునన్ దొర్లిపడు కొండరార మాడ్కి
సహజ కవిత బయల్పడి సన్నుతిఁ గను. (పుట 49)

ఆ యుపమ లనుపమములు. సత్య ప్రత్యయ స్థాపనాచార్యకములు. ఎట పట్టి చూచినను ఆయన కవిత్వ మలవోక చెప్పినట్లుండును. సహజత్వ ముట్టి పడుచుండును. వ్యాసపీఠమువజ్జ బాసికపట్టు వేసికొని గంటముతో కవితాకలకంఠికి గండక తైర పేయునట్లుండదు. స్నానశాలలో జలయంత్రపు తుంతుర్వని మేన త్రుళ్ళిస లాడి నంత బయల్పెడలు కూసరాగము వలెనుండును. బహుజ న్మాంతరసాంద్ర సంస్కార బలమున ఆయన అలవోకగా చేసిన అధరస్పందనము లందును మధురములు

తొణికిన లాడుచుండును. ఆ పద్యము లా పదము లా కూర్పు లా యూహలు ప్లాస్కునుండి కప్పులోపోసిన కాపీ ద్రవనవోష్టకవలె సద్యః స్వాద్యముగానుండును. సహజకవి - “బ్రతుకున నుంకం బెఱుగక - స్వతంత్ర రాజ్యంబు సేయు ప్రభువు వలె”.... పతివ్రత వలె, సత్యవ్రతి వలె నిత్యసంతోషియని యొకచో వాక్రుచ్చిరి (పుట 59). అంత సహజకవిత్వశాలి కనుకనే ఆయన అంత సర్వతంత్ర స్వతంత్రు డాయెను.

“ఎందుకో పెద్దలు పడిక ప్లేర్పటిచిరి
యాట పాటలు గొల్పున కనువగునటు
తెల్లముగ నున్న నలిగిన తెన్ను మాని
త్రొక్కుఁ బెడత్రోవ నా వంటి నిక్కుఁ బోతు” (పుట 48)

అది పెద్దలు నడిచిన జుట్టు మార్గ మైనను తన కంత పడదని గడుసుగా నూచించిరి. “మురారే నృతీయః పంథాః” అన్నట్టి దిది. అయితే మురారి గురుకుల క్లిష్టదు. కవికా జీవాతువులైన కావ్య హేతువులలో ప్రతిభ గరియసి. అది కవితకు ప్రాణ సారము. ప్రతిభా సహకృతమైన సృష్టి నిత్య ప్రత్యగ్రము. ఎప్పటికప్పుడేదో యొక నవ్యసింహాక్ష తత్స్వభావ జీవలక్షణము. అందుచే దాసుగారివలె ప్రతిభా సమగ్రుడైన కవి పూర్వకవి ప్రౌఢ మార్గములు తన కెంత నచ్చియున్నను తన పుంత కా నేర్పరుచు కొనును. జీవితమున మహాజన మార్గానుసరణ మవశ్య ముపాదేయమే గాని సాహిత్యమున ప్రతికవియు ఎవరి దారి వారు చూచుకొనుటమే మంచిది. ప్రతిభావంతులైన ప్రాచీన మహాకవు లందరు చేసినపని యదియే. లేకున్న కవిజగత్తున వారికొక వ్యక్తిత్వమే లేదు, విశిష్ట ప్రసక్తి యుండదు. దాసుగారి యూహ యదే.

ప్రాచీనకవి ప్రతిపత్తి :

అయితే తృణీకృత బ్రహ్మపురందరుడైన ఆయన దుర్విదగ్ధులగు ప్రతి స్పర్థులకొక పెడనరపు కొర్రువలె గన్పించురు గాని హద్దుమీరిన యహంకారము గాదు వారిది. ప్రాచీనుల మీదను పెద్దల మీదను గౌరవములేని గర్విస్తులుకారు. తన “జగజ్జ్యోతి” కి తాను వ్రాసికొన్న పద్య పీఠికలో—

“కావ్య రచనకు వాల్మీకి కావలయును
తగును వ్యాసుఁ డొకందె శాస్త్రంబుఁ దెలుప

శక్తి లేమి నెఱిగియు లజ్జ నొఱంగి
వేత్తవలె నటించెద విధిశమున."

అనియు, ఈ 'కచ్చపి' లి వ పుటలో—

"కాళిదాసుని రఘువంశ కావ్యముఁ గనుఁ
గొనియు, భవభూతి నాటకమును జదివియు
బాణు గద్య మరసియుఁ గవనము జెప్ప
వెఱవఁ డద్దిగ నా వంటి వెఱ్ఱివాఁడు"

అనియు తన వినీతిని మనస్సాను వినిస్సుత మధురాభిరుచి ప్రవంతిగ ప్రకటించు
కొనిరి. ఇంకను పలుకృతుల పలుతావుల పారి కవిరాభిరుచులు కొన్ని ప్రకటితము
లై వవి. ప్రహ్లాద చరిత్ర పీఠికలో—

"పూర్వ కవు లందరున్ గడు పూజ్యు లందు
భాగవతు అయి గోస్తనీ పాకముగను
గృతు లొనర్చు నదికుల సంస్కృతమున జయ
దేవుఁ దెనుఁగునఁ బోతనం దెరిసి యెంతు"

నని చెప్పుకొనిరి. మరికొన్ని తావులగూడ వీరిరువురను ప్రశంసించిరి. దాసుగారికి
వీరిపై నేదో ప్రత్యేకమైన మక్కువ యున్నదన్నమాట. దాని కింకేమి కారణమై
యుండును! ఆ యిరువురు నీయన వలెనే జీవనమునను కవనమువను పరమ భాగ
వతులు, ద్రాక్షపాక రిరంసువులు. అంతేగాక కడు పిన్నటనుండియు పోతన
భాగవత మీయనకు భావగతము పంచవర్ష దేశీయమైన ప్రాయమున భాగవత
పతన ప్రావీణ్యమునకు బహుమతి నందిరి. ఉపరి పోతనయు నీయనయు సహజ
పాండిత్యధురీణులు, అంశ్యస్రావ ప్రవణులు, ప్రవీణులు. జయదేవుడు నీయనయు
మధుర సంగీత మధికాంతరంగులు. వెరసి మువ్వరును పరమభావుక పట్టభద్రులు.
ఈయన కించునట్టి మరియొక జగదేక మహాకవి గలడు. "షేక్స్పియరుని వంటి
కవి నభూతో న భవిష్యతి" అనియు, "తన కావ్య దర్పణంబున జగము నెల్లఁ
జూపిన మహాను భావుఁడు భారతీయులలో వ్యాసుఁడు, ఆంగ్లేయులలో షేక్స్పియరుని
నా యభి ప్రాయము" అనియు తన 'నవరస తరంగిణి' పీఠికలో ధంకా బజాయించి
చెప్పిరి. కాళిదాసు కంటెను షేక్స్పియరు నధికునిగా సంభావించిరి. దానికి కారణము
షేక్స్పియరు కవిజగచ్చు వగుటయేకాదు—"షేక్స్పియరుడు సహజ పండితుఁడు.
స్వతంత్ర కల్పనా చతురుఁడు. పరుల కట్టుపాట్లకు లొంగక యధేచ్ఛగాఁ గావ్యంబు

లొనర్చెను. మఱియుం బెక్కు శబ్దములను నిజేచ్ఛాను సారథ్యంబుల వినియోగించెను. కాళిదాసుఁడు ప్రాచీన నిబంధనములకు లోబడి కృతు లొనర్చె." (చూ. శ్రీ నారాయణ దాస వ్యాసపీఠము - పుట 189). ఈయన కచ్చివచ్చిన గుణములే షేక్స్పియరులో నున్నవి. అందులకే ఈయన కంట నచ్చినా దాయన.

సదసత్కావ్యవివేచనము :

ఆ షేక్స్పియర్కాళిదాసుల రసపోషణ విషయమై రాము రచించిన బృహద్ద్రంథము 'నవరస తరంగిణి' పీఠికలో సదసత్కావ్యముల గురించి తెల్పుచు దాసుగారు - "మనసున కింపగు శబ్దార్థ సమూహము కావ్య మనఁదగినది. జనుల కే శబ్దార్థసమూహమువలన మనసున కుల్లాసము గలిగి సత్కర్మాచరణమున కుత్సాహము కల్గినో యట్టిది సత్కావ్యము. జనులకు భయ శోక జాగుస్సా క్రోధ ములఁ బుట్టించి దుర్మార్గమునకుఁ బురికొల్పినది యసత్కావ్యము -" అనియు, అందులోనే కవిత్వ ముఖ్యలక్షణమును, ప్రయోజనమును విశదీకరించుచు - "రసము చెడనీయక యమకపుష్టిగ చెప్పుట, సందర్భకుద్ది గల పదప్రయోగము, స్వతంత్ర ముగ కథను గల్పించి యపూర్వ మగు నూహం దెల్పుట, అతుకుంచక పద్ధెము లల్లుట, పండిత పామర రంజకముగ మృదుమదురోచిత శబ్దంబుల న్నొందు పరుచుటయు కవిత్వమున ముఖ్యంశములు. సర్వసాధారణానుభవమును యథోచితం బుగఁ దెల్పి జనుల హృదయంబుల కెల్ల రస ముప్పతిల్లం జేసి నీతి న్నొధించుటయే కవితకుందగు ప్రయోజనము" అని యుద్వా టించిరి. వేరొకచో - "భ్యాతిమీర మంచి కావ్యమున్ విరచించి కవి తాను తరించి లోకమున్ దరింపించు" ననిరి. తమ ప్రహ్లాదచరిత్ర పీఠికలో - అంబప్రాయమైన పూర్వ ప్రబంధాను కరణమును గర్హించిరి. ప్రౌఢకల్పనల పేర అనుసృత మగు క్లిష్టభావనా మార్గమును నిరసించిరి. అప్రసిద్ధములు అప్రయుక్తములు నగు పదముల ప్రయోగము నీనడించిరి. వైశద్య మనుపేర పేలవశ్యము ప్రదర్శించుటను తెగడిరి. (చూ. కచ్చపి - పుట 19). లోకపు మావిసులలో తలచినట్లు చెప్పవారును, చెప్పినట్లు చేయువారును మిక్కిలి యరుదు. ఆ యరుదైన వారిలో మిగుల నరుదైనవారు భావికాంతఃకరణ శిరోమణి దాసుగారు. ఆయన ప్రకటించిన కవితాశయము లెల్ల ఆయనకవిత కవశ్యము చెల్లును.

ఒక మధురాశయము :

తమ దైన మరియొక మధురాశయమునే భంగ్యంతరముగ సారంగధర నాట కమున నిట్లు సూచించిరి :

సీ॥ చిలుకొలపై జిలిజిలఁబాటు సెలయేటి
 నీటిపై లకుముకి దాటు జూచి
 నానాది నలవాటు బూని మెల్లనఁ జేర
 వచ్చు జింకల కూర్మిసాటు జూచి
 మడుఁగులఁ జెఱలాడి బెడిదపు బొడ్డులఁ
 బొలియించు నేనుఁగుపోటు జూచి
 దువ్వి ముద్దుననుచు దొడ్డులుల తోడ
 నాటాడు చెంచెత నీటు జూచి

వర్ణనము సేయుచున్ భూరి వనములందుఁ
 బయరకంబుల పిట్టల పలుకులకును
 స్వరము గట్టుచుఁ జెట్టుల పట్టలందు
 పద్యములు వ్రాయు రాగ్యంబు పట్టు నెప్పుడు!"

అసలు దాసుగారి నింత నిసర్గ మధుర ప్రకృతివి, బహుళ కళా సురభిలాత్ముని జేసి
 నది వారి యభిజ్ఞ మజ్ఞాద నావరించిన సువర్ణముఖి సజీవ స్రోతస్వినీ పరమ
 రమణీయ పరిసర ప్రకృతి. ప్రకృతినవిత్రివి రసప్రసూవుగా భావించిన ఆ మహాను
 భావు రా తరంగిణి సముత్తుంగ తరంగముల గమన గలగలలో తీరస్థ వానీర
 నికుంజ కిక్కిరివి సంకుల కింకిరాత సమరకళా హళాహళి కలిత లలిత కల కూజి
 తములలో వినిపించిన సంగీత సరస్వతీ కచ్చపీఠుతులను కనిపించిన కవితా సరస్వతీ
 దరహాసములను తన కళాభిరుచి వికాసమునకు సంచకరువుగా గ్రహించెను.

దాస కవితా దర్శనము

కవిత్వ మహత్వము :

దాసుగారి విర్యాతానంతరము 29-1-1945 తేది ఆంధ్ర పత్రికలో శ్రీ చెళ్లపిళ్ల
 వెంకటకృష్ణగారు - "గానమునందు వలెనే కవిత్వమందుగూడ శ్రీ దాసుగారికి విశిష్ట
 స్థాన మీయక తప్పదు" అని వక్కాణించి యుండిరి. ఆ వైశిష్ట్య మెట్టిదియో
 యథావకాశముగ పరిశీలించుము. ఏ కవికై నను ఆతని సాహితీసర్గమునకు ప్రధానము
 లైన యుపాధులు నాలుగు: ఊహకాలిత (Imagination), అనుశీలనము (Obser-
 vation), విషయజ్ఞత (Information), అనుభవము (Experience). కవి

సామాన్యుడైతే ఆతడే విషయము నే యుపాధి నాశ్రయించి అవిష్కరించుచున్నాడో తేలిపోవును. అదే మహాకవియైతే ఆతడు సర్వమును అనుభూతి సాక్షికముగనే అవిష్కరించినట్లుండును. అయితే మహాకవియును సామాన్యకవివలె సంఘోష జీవియే. ఇరువురి అనుభవ పరిణాహమునకు నొక అవధి యుండును. ఆతడెంత మహాకవియైనను తత్కావ్యగత సర్వవిషయములు నతని అనుభూతి పరిధిలోనివే యై యుండుట కవకాశములేదు. కాని యతడు ప్రతి విషయమును తన ప్రతిభాప్రకర్షమున మనశ్చక్షువు ముందు సాక్షాత్కరింపజేసికొని అంతస్సన్నిధి చేసికొని తా ననుభవించినట్లుగనే అవిష్కరించును. అందులకే సామాన్య కవుల వాక్కులు చెవికెక్కవు. మదికించవు. అందు పేలవత్వమే గాని మార్దవ ముండదు. కాశిన్యమే గాని మస్య తత్వముండదు. మహాకవుల వాక్కులు సద్యోహృద్యములు సహృదయ నైవేద్యములు, శక్తిమంతములు, అర్థగంభీరములు, చిరస్మరణీయములు. లోకమున శృంగారమును పోషించిన కవులెందరు లేరు : అందులో నెందరు కాళిదాస కట్ట బాణ జయదేవామరుకుల చాయలకు రాగలరు : అట్టి మహాకవులును కాక వట్టి సామాన్యులునుగాక మధ్యస్థముగా మరియొక కోవ కవులుగలరు - విగద్గమాత్రులు. తరచు మన మెప్పులకు పాత్రులైన కవులలో ముక్కలు ముప్పీసము వీరే. సామాన్యకవుల చేతిలో ఇత్తడి యిత్తడియే, పుత్తడి పుత్తడియే; పిందరి పిందరియే పిప్పి పిప్పియే. అదే విదగ్ధుని చేతిలో నయితే నిరాకార కనకశలాక నిపుణతమై నగిషీలు చెక్కుకొనును, నగల రూపము ధరించును. మహాకవి చేతిలో ఇత్తడి గూడ పుత్తడియగును. ఇదే భేదము. ఆ కోవకు జెందిన మహాకవులలో కోటికి పడగెత్తిన వాడు నారాయణదాసు. ఏమందురా : —

తరువోజు॥ తొల్లింటి వారు చదువుకొను తెల్ల

తోడివారలకుఁ బెంద్రోవ జూపుటకు,

మళ్లి పుట్టెడు తెవుల్ మాన్పించు మంచి

మందిచ్చి విచ్చలుం బ్రతికించు కొఱకు. (కచ్ఛపి-పుట 48)

భారతీయుడైన మహాకవియే అనగలదీ మాట.

“ధరణిం జీతటివేళ దవ్వు వెలుగున్ దర్శించు కందోయికి

న్నటి యే వస్తువులైనఁ దోచనటు నిన్ ద్యావించు నవ్వావి క

ద్దిర యీ లోకవికారముల్ మది రవంతేనిం గనన్రాపుగా

అరయింగాఁ దన జీవితంబున మహాత్మా ! సూర్యనారాయణా !

(కచ్ఛపి - పుట 58)

అమరన్ బంగారునుండి దాని దగు చాయన్ పేటుసేయంగ శ
 క్యము కానట్టుల నిజగం బెడపరా దయ్యారె విన్నుండి; చ
 క్రమునం గోణము రీతి నారయగ నీత్రైలోక్య మేసారి నా
 శము నీ యందునఁ జెందుచుండు పరమేశా! సూర్యనారాయణా!

(కచ్చపి - పుట 58)

ఆ ఊహలలో నున్నది మహత్వము. వాని నుచితోపమముగ విన్యసించుటలో నున్నది కవిత్యము.

ఊహవై భవము :

దాసుగారి సముదాత్తమైన ఊహవై భవ మాయన సర్వకృతులందును దర్శన మిచ్చుచునే యుండును. ఆ వై భవ సాంద్రత నొక్కచో సందర్శింప వలెనన్న నిందలి సంస్కృత సారణియందలి 'తత్త్వదర్శనము', 'తత్త్వ హృదయము', 'ఈ శ్వర తత్త్వము', 'అదర్శ పురజనులు' అను శీర్షికలు చూడదగును. అయితే తదవ గాహనకు తాదృశచక్షువు కావలసి వచ్చును. ఆ ముప్పదికి పైబడిన శ్లోకము లందు ఉదాహరణలక ప్రతి శ్లోపమునందును కవితా కల్యాణి కటాక్షము లైన ఒక అలంకారమో, చమత్కారమో లేని శ్లోకమే లేదనవచ్చును. భావసంపద యందు ఆయన యెంత సంప్రదాయ విధేయుడో అంత సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడు, అభ్యుదయ భావుడు; ఎంత ప్రాచీనుడో అంత నవీనుడు. ఎంత పారమార్థిక చింతకుడో అంత ఐహిక లోకజ్ఞుడు. తన తత్త్వ దృక్పథమును స్థాపించు కొరకు శాస్త్రములను, కర్మకాండను జపతపములను, ద్వైతాద్వైతములను, జ్ఞాన మార్గమును గూడ కాదనుటకు వెనుకాడలేదు. (చూ. కచ్చపి - పుట 58). క్రతు విరాసమును కఠోక్తిగా చేసిన సందర్భమునకు కచ్చపి - పుటలు 31, 32 చూడుడు. పూర్వోక్త పుటలందే దాసుగారి కెంత సత్యదయా ప్రత్యయబుద్ధిగలదో తెలియ గలము. 'అదర్శ పురజనులు' ఖండికలో పరమ నవనాగరిక భావనను జూడగలము. ఆ సందర్భము లన్నిట ఆయన వ్యక్తిత్వము చక్కగా ప్రతిఫలించినది. కవి యొక్క సముదాత్త వ్యక్తిత్వము కళాత్మకముగ వ్యక్త మైనప్పుడే అక్కడ కవిత్వ ముండును, మహత్వ ముండును. ఆయన శతకము లన్నియు సార్థవముగ ఆయన వ్యక్తిత్వ వైశిష్ట్యము నభివ్యక్తమునర్చినవి.

ఈ చిచ్ఛక్తిశ్రుతులను ఒట్టి వారి విశిష్టోహలను, పరిష్కారప్రాయములను క్రమానుసార మిదాపరింతును. ప్రక్కనున్న యంతెలు ఈ గ్రంథమునందలి పుట

అను సూచించును). వారి యిష్ట మొక మతమునకు పరిమిత మైనది కాదు. సర్వ మత సామరస్యమును, సర్వ మానవ ప్రపంచ సౌభ్రాత్ర, సహజీవనములను కంఠోక్తిగా కోరుకొనిరి (1). పరిణామవాదమును విశ్వసించిరి అయితే దానిని దళావళాగములతో ముడిపెట్టిన వీరి ప్రజ్ఞ ప్రశంసనీయము (4-5). పరిణామవాద మునకట్టి నమన్వయము చేసిన వారిలో వీరే మొదటివారు. ఇది గజేంద్రమోక్షణ హరికథలో. తద్రచన 1886 లో. సగుణోపాసనను సమర్థించిరి. ఆ సమర్థనమును సార్థకము చేయుటకై వీరు ప్రతిపాదించిన ఔపమ్య ముఖరూపమైనది (6). ప్రబోధ వేళ దాసుగారొక ఉత్తమాచార్యులు. ధర్మదేవతాంశ వారి నావహించును. (9-11, 16-21). లోకము యొక్క నాస్తిత్వము గురించి చెప్పునపుడు వారి కై వాదమును గనుడు :-

కం॥ కలిమి గల వాని - లేమిన్

గలవాడెటు లాశ్రయించి కలిమిఁ దెలుపునో

తెలియుఁడు లేని జగం దిది

యొలయన్ సర్వేకు నొద్ద నున్నటు తోఁచున్ (15).

గీ॥ కలదనిన లేదు, లేదన్నఁ గలదు జగము

నక్షమునందునఁ గన్నడు నల్పుమాడ్కి (24)

ఏ రూపమునను కదకు యజ్ఞరూపమునను పశుహింస పనికిరాదని వారి దృఢ విశ్వాసము (30, 31, 36, 38). విద్య గురించి యొక విశిష్ట దృక్పథమును ప్రదర్శించిరి (42, 37). తన కారేజీ అధ్యాపకుల యెడ ఆయన ప్రకటించిన గురుభక్తి ఆత్మ షూర్యము (62-63). వీరి దేశభక్తి అనుపమానము (37, 44, 52). వీరి స్వరాజ్య కాంక్షకు, అదర్శస్వరాజ్య భావనకు అంగరూపిగా నడచిన తారక కావ్య మంతయు తార్కాణయే. కళాకౌశలము గూర్చి వీ: యూహ లఘురూపములు.

“లటపాటలు మప్పుట కలవికాదు

ముక్కు పెవులట్లు మేనితోఁ బుట్ట పలయు”

నందురు. పెద్ద లేర్పరిచిన పడికట్లు మీకుటకు తాను తెగించితినిని తెల్పిరి. భగవత్ప్రసక్తి లేని కళాస్థితిని నిరసించిరి. పరోపకారమే దాని పరగు ప్రయోజన మని యుద్ఘాటించిరి (46-48). వారి మహాభక్త హృదయమును పలుకావుల దిలకించి పులకించవచ్చును కాని యొక ప్రత్యేకతకై 57-59, 60, 61, 72-78 పుటలు పరిశీలించ దగును. అయీ సందర్భములందెల్ల భావమున నుదాత్తత యున్నది, భాష

యందు వైశద్య మున్నది, ఏదో యొక రూపమున కవిత్వపు కళాయి వ్రత్యక్ష మగుచునే యున్నది.

దాసుగారి సర్వసారస్వతమును పరిశీలింప నక్కర లేకయే వారి 'మేలుబంతి' యను చాటు ప్రబంధమును, ఈ కచ్చపీఠులను జూచిన చాలు వారి యూహ పరిధిలోనికి రాజాలని వస్తువుగాని, వారి వాక్కుచే చైతన్యచకచ్చకితముగాని భావముగాని యుండబో దనిపించును. అంతర్ద్రిష్టయైన కవి యూహ కగమ్యమైన దేముండును : "కవిః క్రాంతదిర్భీ" అని కదా ఆర్యోక్తి.

వర్ణనా వైదగ్ధ్యము :

"నా నృషిః కవి రిత్యుక్త మృషిశ్చ కిం దర్శనాత్
విచిత్ర భావ దర్మాంశ తత్త్వ ప్రఖ్యాచ దర్శనమ్ ॥
న తత్త్వ దర్శనాదేవ శాస్త్రేషు పఠితః కవిః
దర్శనా ద్వర్ణనా చాథ రూఢా లోకే కవిశ్రుతిః॥"

అని కావ్యకౌతుక కర్త తౌతభట్టు నెలవిచ్చినాడు. అనగా ఋషి కానివాడు కవి కాలేడు. దర్శనమువలన ఋషిత్వ మబ్బును. చిత్రచిత్రభావములను, ధర్మ సూక్ష్మములను గ్రహింపగల ప్రజ్ఞయే దర్శనము. తత్త్వదర్శనము కవి లక్షణములలో ముఖ్యమైనదని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నను అది వర్ణనా సహకృత మైనప్పుడే కవి శ్రుతి లోకనిరూఢిని పొందుచున్నది. అందులకే—

"తథాహి దర్శనే స్వచ్ఛే విత్యే ప్యాదికవే ర్మునేః
నోదితా కవిణా లోకే యావజ్జాతా నవర్ణనా॥"

అదికవి వాల్మీకి యెంత అంతర్ద్రిష్ట యైనను ఆయన వర్ణనానిష్ఠుడగు నంతకు కవిత లోకమున ఆవిర్భవింపలేదు. షన అదిభట్టు ఎంతటి ద్రష్టయో ఉపరి నిరూపించితిని. ఆ ఋషికల్పడు "వర్ణనా నిపుణః కవిః" అను అభాణకమున కెంతవట్టు లక్ష్య భూతుడో పరిశీలింతము. వర్ణన యనగా రసభావ ప్రాంగణ రంగవల్లిక. దాసుగారు హరికథ చెప్పుచున్నప్పుడు సరేసరి అడియొక సద్యోహృద్య రసానుభవ సమారాధన. ఆ సంతర్పణములం దెన్ని వర్ణనా వ్యంజనముల నెంత యొడుపుగా వడ్డింతురో చెప్ప వలవికాదు. కనీస మనుస్యూత కథాసూత్రముగల ఆయన కృతులను పఠించినను పఠిత యొకపాటి భావుకుడై నజాలు ఆ వర్ణనలవల్ల నగు కిట్టుబడి పదివేలు. ప్రకృత మీ 'కచ్చపీ' యందలి వర్ణనలు కథాతంతువునుండి దూసిన విడిపూసలు. విడిపూసలేగావి విలువకు మణిపూసలు.

ఉదా॥ 1. చూ. పుట 2-కృత్తివర్ణన. పోతనగారి పంక్తి యొరవడిగ నుదవడించిన
యా వర్ణన భయానకరసభావ సముద్దీపకముగ నున్నది.

2. చూ. పుట 3-చంద్రోదయము :

“ప్రొద్దు పండుటాకు పోలిక రాలె, గెం
జాయ చివురు లెత్తె, గోయిల లనఁ
జెలఁగి కవినె చీకటులు, పూచెఁ జక్కలు
పై వి చందమామ పండు తోచె.”

పరితరూపమ మగు నిట్టి యపురూపమైన చంద్రోదయ వర్ణన అంత పండువెన్నెల
కాసిన మన ప్రబంధసీమలం దెందును నాకు కానరాలేదు. పరిశిష్టము పుట 3లో
గల చంద్రోదయ వర్ణన ప్రబంధ సాధారణదోరణి నున్నది. 34వ పుట-చంద్రాస్త
మఁకు వర్ణన యందు భంగ్యంతర వస్తువ్యంగ్య మున్నది.

3. చూ. పుట 3-సరోవరవర్ణన. తిక్కనవలె సమాసప్రచుర రచన విషయ
మున పిసినారి యాయన. కాని పోతనను వలచి పెద్దనను తలచి యీ పద్యము పద్య
మంతటి నేకసమాసభాటిగా నడిపించెను.

4. చూ. పుటలు 11, 12, 40, 41, 68, పరిశిష్టము 15, 18- ఈ పుటలం
దెనిమిది పద్యములందు వేసవి వేళలు చక్కని వైవిధ్యముతో స్వభావోక్తి నుభగ
ముగా వర్ణితములైనవి. అందొక మచ్చుచునక :

“ఔర : గారడి సూర్యుండ ! అబ్బరంబు
కద బ్రదుకువలె నీ కరకౌశలంబు
అల్ప భౌమంబులన్ జూపి యధిక దివ్య
ములను గప్పట్టనీయక మోనపుచ్చు.”

ఇందు—నీ కిరణ ప్రసరణ నైపుణ మాశ్చర్యకర మవి ప్రకృతార్థము. కాని హస్త
లాఘవ విద్య అద్భుతావహము గద అను నర్థాంతర చమత్కారము గూడ గమ్య
మానము. అద్భుతత్వ విషయమై బ్రదుకుతోడి సామ్యము హృదయంగమము.
పద్యాంతమున అల్పములైన అధిభౌతిక విషయములను ప్రకటించి అంతకంటె జీవికి
పరమ ప్రాప్త్యములైన దివ్యముల గోచరింపనీయవను నుదాత్త గభీరమైన యూహ
మృదంగ వాద్యమునకు ముక్తాయంపువలె నున్నది.

5. గ్రీష్మర్తు వర్ణనమునే కాదు కడమ ఋతువులను గూడ అలంకార చారువులుగా మలచిరి దాసుగారు. వసంతవర్ణన స్వభావోక్తి సురభిశముగ నున్నది (పుట 34). తొలకరి వర్ణనలో (పుట 41) చక్కని యుపమలు సందర్శించినవి. “దూది పింజెల లాగు దొడ్డమబ్బుల నేకి కనువలి పలుపులుగా నొనరె” నట! మెఱుపుతో పుట్టిన యురుము వెండిచలుకును బోరగిలబడ వేసినట్లున్నదట! పెను గారి సవ్వడి వానకాళ్లు అను తీగెలను విగించి యాటవ వడిలో వీణ వాయించు నెఱ జొణగాణయొక్క పాటవలె నున్నదట. ఈ భావమ్యము దాసుగారి అనుభవపు టనుగు బిడ్డ. అర్జోవర్ణన (పుట 53-54) యందున్న పద్యములన్నిట ఉపమకును స్వభావోక్తిని పోటి పెట్టి యొక గొప్ప వినోదప్రదర్శన గావించిరి. అంద్ర వాఙ్మయమున ఋతువర్ణన బాహుళ్యముగా పలుగురు నడిచిన బాట. ఆ బాటలో క్రొత్తగా చిరు పచ్చికయు మొలకెత్తుట కష్టము. కాని ఆ బాట యందును దాసుగారి ఉహల యల్లికలు నవమల్లిక వల్లికలు. “న కావ్యార్థ విరామోఽస్తి యది స్యాత్ప్రతిభా గుణః”

6. పుట 7 - “జలధులు రోమకూపములు, శల్యము లద్రులు....” ఇత్యాది విరాడ్రూపవర్ణనమున ఆ మహా మహోమ్మూర్తి స్వరూపచిత్రణము “అలఁతి యలఁతి తువియలఁ గాహళ సంధించిన విధమున” నున్నది. సువర్ణ దుర్గామహాదేవి యొక్క విశ్వరూప విరూపణము నందు (పుట 32) అలంకారవిస్ఫురణము మరీ అందగించినది.

7. పురవర్ణనలో రకరకముల చమత్కారములకు దాసుగారి చాటుప్రబంధము— “మేలుబంతి”ని చూడదగును. అందు 21 పుటలలో 34 నగరముల ప్రశంస గలదు. అందుండి యిందొక త్రిపురముల వర్ణన గ్రహింపబడినది (44-46). చతుర్భాషాసీసమున సాగిన పీఠికా పురవర్ణన లోగడ కడు ప్రసిద్ధమైనది. ప్రలోభ పడి పలు పత్రిక లా పద్యమును ప్రకటించుకొన్నవి. నీలగిరి వర్ణనలో నింకొక చమత్కార మున్నది :

“వేనవి యెందైనఁ బ్రియమగుచుండు ని
ల్లారి చూపుల పొలయల్క మాడ్కి
హితమయ్యెడు సకల హిమసాతమయ్యు వి
వాహ మందలి యుపవాస మట్లు”

ఇట్టి అలంకార చమత్కారము లందలి సార మెరుంగుటకు కొంతైన నొంటబట్టిన

యనుభవ ముండవలె. మైసూరు పురవర్జన మొక సంస్కృత దండకమున కంద
గల సమాసములతో కడు చక్కగా సాగినది.

8. సౌందర్యము, అనురాగము, వావి అత్మబంధువు శృంగారరసము - ఈ
మూటికిని దగ్గరి చుట్టము దాసుగారి హృదయము. అనుభవ సిద్ధులైన రసికులు వారు.
“శృంగార సర్వజ్ఞ” సార్థక బిరుద ప్రతిగ్రహీతలు. ఆ విషయములందు వారి చూపు
దేగ చూపు. పలుకు పావురా పలుకు. జగన్మోహినీ సౌందర్య ప్రస్తావమును (పుట 19)
తానుగా జేసినప్పు దాయన ప్రకటించిన అభిరుచి యెట్టిదో పరికింపడు - “చిరుగుంట
కల్గిన చెక్కిలి”, ‘ముక్కు ప్రక్క మొదలు మోవి మూలవఱకు పొల్పారు వంక’,
‘హోయలుగఁ బల్పారు నొకవంకఁ గనుపర్చు పిన్న నవ్వు’, ‘నడుమఁ జక్కని
నొక్కు తొడరిన గడ్డము పొలుపు’ - ఇవీ ఆయన కించునట్టి సోయగపు వాయ
నములు. ఆ యభిరుచి జీవితమున బహువారములు బహుభంగుల సుందర ముఖార
విందములను బహిరంగముగా చూచుట మాత్రగాదు అంతరంగపు మెత్తని పొత్తి
శ్లలో భావన చేసిన రసిక రాధికా ప్రియునిది గాని సామాన్యునిది గాదు. జగన్మోహి
నితో శివుని పలుకులుగా నున్న సీస పద్యమున (పరిశిష్టము - 1) వారిరువురికి చేయ
మున గల పోలిక చమత్కార చారువుగా విహపింప బడినది. అంతేకాదు.
జగన్మోహినీ సంబుద్ధులు నాల్గుపాదాంతము లందును - సారంగ గమన, సారంగ
నయన, సారంగ చిక్కుర, సారంగ పాణి అని యున్నవి. ఆయన యెట్లును సారంగ
ధరుడు గదా. అంత సారంగోపమ యైన యామెతో - “నీవు నాకు దక్కుటయే
యచిత” మని శివుని భావన వ్యజ్యమాన మగుచున్నది. సావిత్రిచరిత్రమున సత్య
వంతుని సౌందర్యము ‘షంసాం మోహన రూపః’ అను తీరున మనోహరముగ
వర్ణితము (కచ్చపి పుట 33, 34). సావిత్రి సత్యవంతులకు తొలిచూపులో వలపు
తొలకరించిన విధము మనోజ్ఞ వర్ణనావసధము :

“సరిలిత పాదాంబుజాతంబు లందునఁ

గొదమ తుమ్మెద కవగూడునట్లు

భాసుర నిమ్ననాభి సరోవరమున

గండు బేడిన జోడు కలియు భంగి....”

ఇత్యాదిగ సాగిన వర్ణనమున వారి అపాదమస్తక పరస్పరాకర్షణ చిత్రణము కవి
సమయ కలితముగ క్రమసమిద్ధముగ అలంకార చతురస్రముగ నున్నది. సీతా

సౌందర్య దర్శనమున— “కుండ్రని చెక్కిలిపైఁ జిలునొక్కు సొగసు’ను వారు
మరచిపోలేదుగాని యింకొక సొగసై న లక్షణమును దర్శించిరి.

“కొప్పు నిలువఁబడి విప్పినన్ నీలి గా

జాల మలారము పోల్కిఁ జెలఁగు నేల”

.....

తరుణికి తలిదండ్రులు పెట్టని సొమ్ము దమ్మిల్లము. రసిక పురుషుని చప్పున
నాకర్షించు రమణీమణి యాస్తిలో నదియొక ముఖ్యాంశము. అందులకే “కేశసంపద”
యని దానికొక పెద్దపేరు. మదనాయుధ పూజామందిర మది. కామినీ కాముకుల
రతి కౌతుకము పరాకాష్ఠ నందినప్పుడు పరస్పర కేశస్పర్శ సౌఖ్యానుభవ మొక
సంభోగరహస్యము. అందుచే కబరీ ప్రళంస లేక కాంతావర్ణన మపర్యాప్త మగును.
ఈ రసజగద్రహస్యము లెవ్వయు దాసుగారికి తెలియనివి కావు. అందును విప్పిన
కొప్పునకు వారి నీలిగాజాల మలారము పోలిక అశ్రుతపూర్వము. రాముని
చూడ్కుల చెలిమిఁ దోడ్కొని యేగు చేటవాలగు’ అమె చూపు లిరుల నీనుచున్నవట!
అనగా నీలమేఘశ్యాము దగు నతని నా చూపులు సర్వాంగీణ పరిష్కంఘము చేసి
మందాక్ష మధురోహదోహలము లైన వని వ్యంగ్యము. (చూ. పుటలు 11,12).
ఆ సీతారాముల పరముగా వర్ణితములైన నవవదూవర చేష్టలలో గద్దినబ్బితి యెల్లగ
ఉల్లమునుండి పెల్లుబుకుచున్న వల్లమాలిన మక్కువ చిత్రింపబడిన వైనము
మనోజ్ఞము (పుట 25). దాసుదారు తమ మిత్రులు సోమంచి భీమశంకరంగారి
శృంగార సంగీతము నతి చమత్కారముగా నాలపించిరి. (51-52) ఆ పద్యము
లేదును నొక మధుర హృదయ వివంచికపై పలికిన మహితాను రాగ శుభశ్రుతులు.
శంకరంగారి వలపుక తెై వక్షోజములట తమ భారమును భరించు నడుముపై అనుకంప
మాని దాని ప్రకంపనమునకు కారణభూతము లైనవట. శంకరంగా రూర కొందురా ;
తగిన శాస్తి చేసిరి. వానికి నఖక్షత దంతక్షత మర్దనాదిక వివిధ శిక్షలు వేసిరి. ఇట్టి
వర్ణనలు చేసిన దాసుగారు మాత్రము తమ ప్రాయశు ప్రాప్తమున అట్టి పారు
పత్తెము లమలు జరిపి యుండరా !

అలంకారసంపద :

మామూలు మాటయొక్క కవితాజగత్ప్రవేశమునకు కవాటము నోసరించునది
అలంకారము. అయితే ఆ అలంకారము రసోపస్కారకము, ప్రకృతార్థసుబోధకము,
చమత్కారజనకము అయితేనేగాని కవితాసరస్వతి దానిని పూర్తిగా కటాక్షించదు.

ఇంచుమించుగ దాసుగారి ప్రతిపద్యము చదువరి పెండ్లికొడుకునకు సాలంకార కన్యా దానమే. అం దలంకారముల వైవిధ్యము గలదుగాని దాసుగా రుపమకు తాళిగట్టిరి. అది యొక శైల్యాపి యని అప్పయదీక్షితులవారు సెలవిచ్చిరి. దాసుగారు దానిచేత వేయించిన వారికములు ఆడించిన ఆటలు చూచినచో చట్టున కాళిదాసు జ్ఞప్తికి తగిలినను అతడు తెలుగువాడు కాదులే అని యటుంచి— “ఉపమా అదిభట్టశ్య” అన్నదే మాట అని యనుకొందుము. ప్రతి యూరకవియు నుపమలు వాడు వాడేకదా మరి యీతనిదేమి ప్రత్యేకత ? అనిపించును. పదిమంది దిస్తి తగిలిన పడుచుపిల్ల యొక్క వితో కన్ను గిలిపిన దన్నచో అది వాని యొక్కటి యోగ్యతకాదా మరి. అస లీ యుపమ అలంకార ప్రపంచమున పరమ ప్రాచీనమైనది. ఋగ్వేదమునందును దానికి రూఢములమైన స్థితియున్నది. అదికవి కడ సాష్టాంగపడిన దామె. భరతాచార్యుని పరిగణనమునందును దానిదే అగ్రతాంబూలము. అంతేగాక అప్పయదీక్షితుల వారి వక్కణ ప్రకార మది సర్వాలంకార బీజభూతమైనది. అందుచేతనే అలంకారము లలో దానికంత ప్రాముఖ్యము. తద్విన్యాసమున నిరుపమానమైన నిపుణత ప్రదర్శించు శక్తి సిద్ధించుటకు కాళిదాసత్వమే నిమిత్తము కానక్కరలేదు నారాయణదాస త్వము వలనను అది సిద్ధింపగలదు. నిపుణతతో బాటు దాసవాఙ్మయమున ఉపమ కధిక ప్రాచుర్యమును గలదు.

ఉదా॥ 1. భగవంతుని కొలత (పుట 27) :

సీ. వలయరేఖకుఁ బోలె వళమె తెల్పంగ నీ
కాది మధ్యాంతము లప్రమేయ !
ఎల్ల జగంబుల కీవె యాదారము
లెక్కల కన్నింటి కొక్కటి వలె
పెరుగవు తరుగవు విభజింపఁబడవు శూ
న్యాంకము వలె నకలంకచరిత !

.....

ఏవంవిధ గణితోపమాన మపూర్వము. ఆ యుపమలకు దగిసల్లా నంబుద్ధులు సాధి ప్రాయములు.

2. కుంభకర్ణుడు (పుట 28)

సీ. సంజకెంజాయచే సంజనాచల మటు
కావి దుస్తుల నీలకాయ మమర

ఇరుగడ మేరుఖర వినచంద్రుల
 వలెఁ దల కుండలంబులు వెలుంగ
 క్రొమ్మెఱుంగులతోడి క్రొక్కారు మబ్బిట్లు
 తారహారముల నెద విలసిల్లి

‘ఘంటా మాఘు’ని కై వాడమును దలపించుచున్న వీ యుపమలు.

3. రిప్లేక్షరుంబోలె రెట్టి జేయును నై జ
 మగు తెల్వి దీపంబునంటి విద్య (42)

‘దీప శిఖా కాళిదాసు’ చూపునకు దీటుగా నున్నదీ పంక్తి.

4. వల్లంబువంకఁ బ్రవర్తించె నీ ర్విశే
 ష్యము జాడఁ జను విశేషణము భంగి....

ఇత్యాదిగా సాగిన ప్రావృద్వర్ణనమున వ్యాకరణశాస్త్ర సుర్యాదా సంవాదియైన యుపమ దాసుగారి శాస్త్రరాసిక్యమునకు గుర్తు (పుట 55).

5. పానగోష్ఠి నెమ్మివలెఁ గొన్ని కాల్యలు
 వాన కురియు నంతవఱకుఁ దోచి
 పంకశేషము లయి యింకెడన్; మఱికొన్ని
 మన్నునపుడు సుజనమైతిఁ బోలు.

దాసుగారి దెంత లోకజ్ఞత ! వట్టి లోకజ్ఞతయేనా; ఏమైన అనుభవముగూడ నున్నదా; యన్నచో పిన్నట అప్పుడప్పుడు భంగును, బ్రాందీని సేవించినట్లు వారే స్వీయచరిత్రలో వ్రాసుకొనిరి. వానికి చిన్నగురువు, పెద్దగురువు అని ముద్దుపేర్లు. వారి కెప్పుడైన నుండిన ఈ గురువులే, మరి వేర విద్యాగురువులు లేరు. ఆ ఉపమేయోపమముల అనుబంధ మర్థనారీశ్వరము.

6. పుట 55-56లో అలకనారాయణ గజపతి ప్రభువు పెన్నిసుక్రీడను, పప్పు వెంకిన్నగారి పాటను పఠించు పట్టనను, శివ పుటలో శోకహత లోకము గురించి యున్న పద్యములందును అనుపదమున కవి పొదిగిన యుపమలను పరికించితిమేని అవర్ణ్యవిషయముల అంతరస్నాయువుల యెడను వారు సారించు సునిశిత పరిశీలన క్షమమైన చూపును గుర్తింపగలము.

7. శ్రీహరి కథామృతములో నొకచో మాయావృత్తుడైన మూఢ మానవుని అద్దములోని తన నీడతో తను పోటు పిచ్చుకతో నుపమించుట చతురముగా నున్నది. (కచ్చపి - పుట 77) :-

స్వచ్ఛాయాం దర్పణే పశ్యన్ । యద్యతే చటకో యథా
మాయాయాం స్వం వీక్షమాణః । తథా మూఢో విషుహ్యతి ॥

‘చత్రభారవి’ని మరపించుచున్న దీ పోలిక. దాసుగారి యుపమలు కొన్ని ఉపరి వర్ణనా వైదగ్య ప్రకరణమునను ప్రసక్తమైనవి. ఎప్పట్టువ జూచినను వారి యుపమ లెక్కడనుండియో తెచ్చిపెట్టుకొన్న ఎరవుసొమ్ములవలెగాక స్వీయస్థిరాస్తియైన లోకజ్ఞత నుండి తీసి వాడుకొనుచున్నట్లుండును.

ఉపమ దాసుగారి కుంపుడుకలెయ్యేతే స్వభావోక్తి సహధర్మచారిణి. ఉన్న దున్నట్లు చెప్పిన స్వభావోక్తి యగునేమోకాని అది అలంకారముగాదు. అందులకే “స్వభావోక్తి రసౌచారు యథావద్వస్తు వర్ణనమ్” అన్నారు విద్యానాథులైన పెద్దలు. స్వభావోక్తిని విన్యసించుటకు విక్రిలి లోకాలోచన జ్ఞానము, అందు చారిత్రము విక్షేపించుటకు సౌందర్యశ్కంఠ కావలె. ఇందులకు లక్ష్యములుగ దాసుగారి యీ పద్యములను గమనింపదగును :

“అత్తైన నల్లాడినీక దిగ్బంధన

ముగ గాలి చెమ్మటం బొదవె నుక్క....

“ఉడుకెత్తి పాదులన్ ముడిగిన నీడలు

చల్లగఁ దూగున సాగుచుండె.... (పుట 11)

ఇంకను నవవదూవరచేష్టలు (పుటలు 25-26), అమని (34), శ్మశానము (39), శివుని ముసలి వారికము (పరిశిష్టము. 3), తాటకాగమనము (23) మున్నగు సందర్భములు చూడదగును.

మూర్తపదార్థమునేగాక ఆమూర్తమైన వట్టి భావమునుగూడ గ్రహించు శక్తి ఛాయాగ్రాహక యంత్రమున కున్నచో దాసుగారి కృతుల ననేక ఛాయాచిత్రములతో అచ్చువేయవచ్చును. చిత్రకాటడైతే మాత్రము దాసుగారి భావముల నాశ్రయించి కృతకృత్యుడు కాగలడు.

దాస కవితాలంకారములలో తృతీయ స్థానము రూపకముది. వైదేహీ దాశ రతుల వనవాస రాజభోగము (26), సుపర్ణ దుర్గ విశ్వరూపము (32), విజయ

లక్ష్మీ వివాహము (36) వారి రూపక వైఖరులకు తగిన తార్కాణాలు. ఉపమ వేసిన వేరొక వారికమే గదా రూపకము. ఉపమా విరూపణమున నిపుణుడైన కవి రూపక నిపుణు డగుటలో నాశ్చర్య మేముండును ? ఉపమేయమునకు తగిన తూకములో నుండవలె నుపమ. ప్రబంధకవుల నరు కెక్కువగా ప్రాచీన కవి సమయముల పాతరనుండి తీసినది. దాసుగారిది మన మనుగడ పరిధిలోవిది. మన కనువిత్య పరిచిత మైనది.

కడమ యలంకారములకు దాన వాఙ్మయమున విరళ ప్రచారము. హరికథలో వచనములందు కాదంబరీ గద్యలోవలె శ్లేష, విరోధాభాసము మున్నగు వాని కెక్కువ వినియోగము గలదు. ప్రకృతము 'కచ్చపి' నుండి మరి కొన్నిటి నుదాహరింతును :-

సీ॥ కందున్న పున్నమ చందురుఁ గాదంటి
మో వీని మోమున కుపమ యేది ?
అబ్బము ల్వాడు నటన్న విక్కిందోయి
కగు నెచ్చట విదర్శనాతిశయము ?
ఏన్లు తొండమ్ము లిస్సీ వంక లన వీని
హస్తమ్ములకును దృష్టాంత మున్నె ?
మరి యనంగుం డగు మరుని కితని తోడ
సకియరో నుంతైన సమ మదెట్లు ?

ఇందు ప్రతి పాదాంతమునను సందర్భ సహజముగా పేర్కొనబడ్డ యుపమాదు లలంకారవాచకములు. తత్తదలంకారములకు వర్ణ్యముపట్ల నిరవకాశ మనుచున్నాడు కవి. అందుచే అనన్వయ స్ఫూర్తి గలదు కాని యది వాచ్యముగా లేదు. ధ్వనిక మైనది. ఇదో సొగసు. ఇంచుమించిట్టిదే జగన్మోహినీ మూర్తి చిత్రణ పద్యము (19). ఆర్థాంతర న్యాస విన్యాసము తత్ర తత్ర సందర్శించితముగా నున్నది.

ఉదా॥ 1. విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన (2) :-

కోరికల కడ్డు దగిలెడు వారిలోన
గొప్పవాడవు గాన నిన్ గొల్వవలసె
అడ్డు దగిలెడువాఁ డెక్కుడైన యప్పు
వేడుకొన కేమి చేయుదు విఘ్ననాథ !

ఇందిరి హృదయంగమ చమత్కారము గమనార్హము.

2. దేశభక్తి ప్రబోధము (52) :-

మనదు శక్తి యైకమత్యముఁ బొందక
యలఁది పగతునైన నడచు పెల్లు ;
లెన్నునందుఁ బడక రెండు జాముల యెండ
కడఁగి దూదినైనఁ గల్గుఁ గలదె ?

ఇది యొక విధముగా ప్రతి వస్తువను ప్రతిపత్తినిగూడ గల్గియున్నది. 51 వ పుట
యందలి—“అమిత విజ్ఞంభణంబు లబలా తగునా సుజనాళి కెప్పుడున్” అను
పద్యమున అర్థాంతర న్యాసము హేతుత్పేక్షతో చెలిమి చేసినది. హేతుత్పేక్ష
కింకొక చక్కని లక్ష్యము :

విశ్వేశ్వరాభిషేకాయ । సతి భాగీరథీ జలే

కాశ్యాం కో మాం వాంఛతీతి । నారీకేలో నజాయతే ॥ (77)

సాగర తీరమున కైదామడలు పైబడిన ప్రదేశములందు కొబ్బరి మొలకెత్తదు.
దక్షిణ దేశమునందేగాని యుత్తరదేశమున అది యుండదు. అందుకే దానికి
'తెంగాయ' అనిపేరు. కాశీనగరమున కొబ్బరికాయ లేక పోవుటకు కారణ మట
విశ్వేశ్వరాభిషేకార్థము గంగాజల ముండుట చేతనే నట!

ఉల్లేఖము గూడ దాసుగారి వాక్కున సముత్పల్లి మైనది :

ఉదా ॥ 1. మహాజాధరోష్ఠ ప్రవాలేఽలి కల్పా

పురద్విద్ధనుః కాననేఽగ్ని చ్చటాభా

సక్మత్కౌశికాంఘ్రి స్థికఽంభోజ తుల్యా

చకాస్తే స్మ తే దృక్ ప్రభో రామచంద్ర॥ (74)

ఇట నుల్లేఖము అర్థికోపమా వీజభూతమైనది.

2. సౌధ స్యాగ్రేఽరుంధతీవ । మధ్యే సౌదామనీ యథా

అధస్తాత్ పాంచారికేవ । కాశ్యాం భాతి కులాంగనా॥ (77)

కాశీలో కులాంగన మేడచివర నున్నప్పుడు కనీ కనిపించనట్లుండును. నడుమ మెరు
పట్లు తోచును. దిగువ నున్నప్పు డొక బొమ్మవలె నుండునట. ఆ సామ్యములం
దామె పాతివ్రత్యమహిమ, వపుర్వర్చస్విత, సాలంకార వివిధాంగ సౌష్ఠవము ధ్వనిత
ములు. ఆ కులాంగనా లేజః స్ఫూర్తికి భిన్నస్థల కాలావస్థ లభ్యంతరములు కా

వనియు కవి హృదయము. శ్లేష దాసుగారి కంత రుచించదు గాని వారి శ్లేష మన కించక పోదు.

ఉదా॥ చక్రక్రమణ కరత్వా త్కు-దృష్టిభి ర్దూరం వర్జమానత్వాత్
శ్రుత్యంత ఖేలనత్వాత్ మళక ! త్వమేవ మాధవం మన్యే (52).

మళకమునకు మాధవోపమ ! కవి కన్ను గురించి, లేఖని గురించి షేక్స్పియరు చెప్పిన మాటలు గుర్తుకు వచ్చును. (మా. Midsummer Night's Dream — Act V., Sc. i)

“నీ జడన్ జూచినన్ జిలువతేడు స్ఫురించె”

ఇత్యాది పద్యములో (పరిశిష్టము-పుట 1) స్మరణాలంకారము గలదు.

బలం రోదనం బాలకానా” మితి క్షం
విదన్ మాం సమాశ్వాస యాతీవ మాధమ్.....,
తులాయాం సమం దర్దురాం స్తోలయేచ్చేత్....

ఇత్యాది శ్లోకములలోను (74, 75),

“పాముం జావదు కట్టయున్ విరుగ దన్ వార్తాను సారంబుగా”

ఇత్యాది పద్యమునందును లోకోక్త్యలంకారమును గుర్తింపగలము.

అపూర్వ భావ సంపన్నులైన దాసుగారికి శబ్దాలంకారము నెడ మమకారము గానరాదు. అయితే యెందులకోగాని “యమక పుష్టిగ చెప్పుట” నొక కవితా ముఖ్యాంశముగ పేర్కొనిరి. ఆ పద్ధతి వారి హరికథలందరి మంజరులందును కీర్తనలందును గలదు. అందలి వచన రచనలందు కడమ శబ్దాలంకారము లెడనెడ గలవు. హరికథలు సభ కుద్దిష్టములు. శబ్దాలంకారములు సద్య స్సంభారంజన సమర్థములు. వారి పద్యరచనయం దవి సకృత్పఠితములు. అం దెక్కువగా దోచునది పోతనగారి యొరవడిని బడిన అంత్యానుప్రాస. మొదటి నాల్గు సారణులందు గల 188 పద్యములలో సుమారు ముప్పదింటి నీ లక్షణము గలదు. ఎక్కడను కక్కుర్తి కనిపించదు. ఉపరి అర్థస్ఫూర్తి కతిమాత్ర దోహదము చేసినదది. ఉదా॥ పుట 61 :-

ధనమా రాదు, దురాశ పోదు, పరతత్త్వజ్ఞానమా లేదు, కృ
ష్ణనియందా మది నిల్వఁబోదు, సుమబాణు న్నోర్వగారాదు, వి
న్నెనయన్ లోకములోన వాడు, పిరహం విట్లుండఁగానీదు, పా
వన వంశంబు స్వతంత్ర మీదు చెలియా ! వాంఛల్ తుదల్మట్టునే ?

కోరిక తీరదాయె, నిను గొబ్బునఁ జూడఁగ దూరమాయె, నీ
వారికి భారమాయె, సుమలాణుని వైరము ఘోరమాయె, నీ
నేడపు నేరమాయె, మఱి నిందలు నాటులు నూలురాయె, నా
పేరున లోపమాయెఁగద భీత మృగాక్షి : యిఁకేమి వ్రాయుదున్.

ఇందు తిరుపతి పేంకటకవుల బాణి స్ఫురించినది.* స్తుత్య మృత్యుంజయము” అంది
కలో (21-23) ఎనిమిది పద్యములందును అంశ్యానుప్రాస పకర్బిందుగా పది దాని
స్తోత్రదర్శమున కుత్కర్ష కల్పించినది.

శై లీలాత్మము :

శై లి యనగా శాబ్దిక చంద తాండవము కాదు, సమాస వ్యాయామ వైయా
త్యముకాదు. రసభావస-దర్శములకు తగిన రచనా విన్యాసము. అటుగానిచో అది
శై లికాదు. ధోరణి. సహృదయ పాఠకులకు చవిగొల్పి వానిని సద్యః స్వాద్యము
చేయుట శై లియొక్క పరమ ప్రయోజనము. కావ్యజగత్తున నైకవిద శై లీ మార్గ
ములను కనుగొందుము. ఆ శై లీ వైవిధ్యమున కాయా కవుల శక్తిత్వము కారణ
మనుకొనుట పొరపాటు. వారివారి వ్యక్తిత్వము లందులకు ప్రధాన నిమిత్తములు.
ఒకని శై లియందలి జీవలక్షణము జటిలత యగును. ఒకనియందు ప్రౌఢి యగును.
వేరొకనిది లాలిత్యము. ఇంకొకనిది పేలవత. దాసుగారి శై లియొక్క స్వభావజీవ
లక్షణము లాలిత్యము. లలితకళాపరిత వ్యక్తిత్వము, లలితాదేవీ భవ్యభక్తిత్వము
గల వారి కది తగియున్నది. లాలిత్య మనగా సర్వతః ప్రసన్నత. ప్రసాదగుణము
మహాకవిత్వ లక్షణములలో నొకటి. అదికావ్యమైన రామాయణము రచనా రామ
ణీయకములోని రహస్యమదే. కాళిదాసాదుల కవితాకళాకిలక మదే. మురారిభట్ట
ప్రభృతులు వచ్చి స్వకీయ గీర్వాణముతో సార్వజనీన గీర్వాణ కావ్యశై లిని మరి

* “ధనమా పోవును, మానమా చెడును....” (శ్రవణానందము) రచన 1897.

“వేసవి దగ్గరాయె, మిము వీడుటకున్ మన సొగ్గదాయె....” (అత్మకూరు
సంస్థాపనమునకు మొదటిసారి ఆ 1897 లోనే వెళ్లినప్పుడు చెప్పినది.) చూ.
జాతకచర్య - పుటలు 100-101. దాసుగారి పద్యములు రెండును ఆయన
ఏలూరు వెళ్లినప్పుడు సోమంచి భీమశంకరం గారి వేళ్య నుద్దేశించి చెప్పినవి.
దాసుగారది తన 24 వ సం॥మని స్వీయ చరిత్రలో స్పష్టముగ చెప్పిరి.
వారి జననము 1864. అందుచే ఆ సన్నివేశకాలము 1888,

యొక మార్గమును పట్టించిరిగాని అతఃపూర్వము లలితమార్గమే దానికి స్వతస్సిద్ధమైనది. వాల్మీకిలోగాని కాళిదాసులోగాని సుదీర్ఘ సమాసము లేన్ని చూపగలము ? శబ్దాలంకారముల నెన్ని యేరగలము ? స్వభావతః దాసుగారి దా మహాకవుల మార్గమే. అయితే దౌర్భాగ్యవశమున గీర్వాణ గిరాంధురందరులు, శబ్దజాల జాంగలి కుఱునైన మన ప్రౌఢ ప్రాబంధిక గంధ గజేంద్రమటల పాండిత్య వీర విహారముల ఫలితముగా జటిలపద పటాబోపము, సుదీర్ఘ సమాసముల సాముగరిదీలు గల బంధమున కలవాటు పడిపోయి మన సాహిత్యద్రష్టలు చాలమంది తాదృశబంధము తతంగమున్నదానినే ప్రౌఢకావ్య మనుకొనుటయు, లేని దానిని కాదనుకొనుటయు జరుగుచున్నది. తప్పి నమః సావరాజ్యభాయ.

పోతన మీది ప్రితిచే అనుప్రాసములు, సమాసములు మున్నగు వాని విషయమున ఆ పోకడలు కొన్ని పోకపోలేదు దాసుగారు.

ఉదా॥ 1. కృత్తి యొక్క అవిరూపి (2) :-

అభ్రంలిహదత్ర విద్రమాద్ర భ్రమ
కృన్నీల దీర్ఘశరీర మమర
ప్రళయ కాలానల ప్రథను జక్రీకృతే
క్షణముల రౌద్ర మక్షయము గాగ
తైత్తిలోక్య కలశనోత్సాహ సూచక మన
వక్త్ర త్రయోగ్రత వాసితెక్క
బట్టుబర్పర కేశ పాశారుణ ప్రభా
కాల సంధ్యారాగ కాంతి దనర

.....

ఇందు ప్రథమ పాదము యథాతథముగ పోతనగారిది. మిగిలినవి దాసుగారివి. పోతన గారి పోలిక కొంత వచ్చినది.

2. నరసింహావతారము (15) :-

గంభీర భీకర గర్జారవంబున
బ్రహ్మాండభాండ కర్పరము వగుల
చటుల సటాచ్చటా చలన సంజాత ప్ర
చండ వాతాహతిన్ గొండ లెగయ

కాలానలాభీరి కీలాభ జిహ్వ ప్ర
 భావశీన్ జగమెల్ల జేవురింప
 తగుణేందు భాసుర దంష్ట్ర నఖచ్ఛాయ
 లలిమి దిక్కులకు వెన్నెలలు గాయ

.....

3. వక్రవిక్రమము (పరిశిష్టము- పుట 2) :-

పీ॥ భూరి భూత్కార సంభూత గంభీర గుం
 భద్రానమున శైలపంక్తి వడక

.....

ఇందును పోతనత పొటమరింపక పోలేదు.

4. సరోవర వర్ణన (8) :-

చ॥ చనిచని కాంచె నుల్లపిత చారుపయోరుహ సన్మరంద భౌ
 దన మద మత్త బంధక వితాన రవ ప్రతిమాన గాన మా
 ననియమితోరు భంగ పటనాద మృదంగ రవానుకూల చ
 క్రనివహరావతాళ రవరమ్య వికారి సరః ప్రధానమున్.

5. వీరాలాపము (38) :-

సగ్ధర ॥ కఠిన జ్యామోష మాళామన కరటి ఘటాకర్ణముల్ వ్రక్కరింపన్
 పితర ప్రోద్భూత దావాన్ని నిదిద పరరాజ్ఞీరసాగాః గల్పన్
 జితరీ భూతారి నూత్నోష్ణ రుధిర మదిరోన్మత్త భూతంబు లార్వన్
 వితరుల్ శ్రోత్రింప నస్మద్విజయ యశము దిగ్విజృంభన్ వెల్లవైతున్.

6. స్తుత్యమృత్యుంజయము (21) :-

కా॥ గౌరీచిత్త సరోజ భృంగ ! త్రిజగత్కల్యాణదాపాంగా ! సం
 సారద్వాంత పతంగ ! మూర్ధ విచలత్స్వర్గాపగా భంగ ! కే
 యూరప్రాప్త భుజంగ ! మర్దిత బరోగ్రోద్ధండ మాతంగ ! తా
 రారాబ్రహ్మవితోత్తమాంగ ! లలితార్ధ స్వాంగ ! మృత్యుంజయా !

ఈ మూడు పద్యము లందును దాసుగారి శబ్ద ప్రభుత్వ, సమాసగ్రథన కౌశలములతో
 పాటు పెద్దనాది ప్రబంధకవు లనేకుల పోకిర కన్నట్టును. అసలు దాసుగారి కీ పద్ధతి

నపేమిరా సహజమైనదికాదు. అయితే ఎంత వద్దనుకొన్నను కడు పిన్నటనుండి భాగవత ప్రాణి కావునను, తా ననేక భాగవత కథలను హరికథలుగా రూపొందించిన వాడు కావునను దాసుగారి కా ధోరణి యొక్కొకపుడు నెట్టుకొని వచ్చుచుండును. అది కాదాచిత్కము. అసలు ధోరణి యిది :

మ॥ స్మిత పూర్వాస్య సరోజ, మున్నత భుజాశ్లిష్టంబు, నాజానులం
వీత బాహుద్వయ, మబ్జ నిర్మల శిరోవేష్టంబు, సత్యామృతాం
చిత వాక్పూర, మఖండవక్ష, మరుణస్పీతంబు శిష్యా? బ్రో
వుత మంచున్ గురు చంద్రశేఖర మహామూర్తిన్ బ్రళంసించెదన్ (43)

విక్కచ్చిగా చెప్పవలయు నన్నచో విదియుకాదు దాసుగారి ధోరణి. సంగీతమున ఆయన బాణీ కెట్లొక ప్రత్యేకత యున్నదో అట్లే సాహిత్యమునను నున్నది. ఆ బాణీ ఆయనవలె తెలుగును వలచిన తిక్కన ఫక్కికి కొంత యిరుగు పొరుగుగా నుండును. తిక్కనగారి వలెనే యాయనయు సాదారణముగ సమాసము నాశ్రయింపక ఉడుమువలె నొక యొడుపును బట్టుకొని చెప్పదలచిక భావమెల్ల చేవదేరునట్లు రచింతురు.

ఉదా॥ హనుమద్వి క్రమము (28) :-

సీ॥ ఉదికితి వేని సప్తోర్వ రోకంబులు
గిరగిర సుడివడి తిరుగకున్నె
త్రొక్కితి వేని యధోభువనము లెల్ల
దట్టముగా నట్టగట్టకున్నె
ఊదితివేని మహోదధు లన్నియుం
జిలుతుంపురై మింటఁ జెవరకున్నె
గ్రద్దితివేని మేరుధరాధరంబైన
మఱి తుమురై మచ్చ నూయ కున్నె
సత్య సకల్పుడవు మనోజవుడ వీవు
కామ రూపి వప్రతిహత గతివి నీవు
నీ మహత్వ మొకింతయు నీ వెఱుఁగవు
గాని హనుమంత ! నీవు సాక్షాచ్చివుడవు.

ఇందొక చక్కని సమతతో గూడిన యొడుపు గలదు. ఆ యొడుపు చిక్కని యర్థ స్ఫూర్తికి ముడుపు గట్టినది. ఒక్క హనుమ ద్విక్రమ పరాజయ్య వస్తువాచక శబ్ద

ములే సంస్కృతములు గాని కడమ వన్నియు తేట తెలుగు మాటలే. ఉదాహరణకు పూర్వములైన - "ధనమా రాదు, దురాశపోదు....", 'కోరిక తీరదాయె, నిను గోల్చునఁ జూడఁగ దూరమాయె...." ఇత్యాది పద్యములు నిట్టివే. బీష్మ ప్రతిజ్ఞ, బీష్మ సంగ్రామము (పరిశిష్టము - 8,7 పుటలు) సీసపద్యములు నిట్టివే. ఇదే అసలు దాసు గారి బాణి. లోకములో అందరి కవితలలోను శైలి యుండదు. లోకము చేసుకొన్న పద్యమును బట్టి కొందరి కుండును. అందరికిని వ్యక్తిత్వ ముండునా ? పదిమందిలో తొమ్మిండు నిర్గుణ పరబ్రహ్మయందురు. దాసుగారు సగుణ పరబ్రహ్మయే. వట్టి కన్నుతో చదువుకొనువారి కొక్కొక్కప్పుడు వారిశైలి తేలిపోయినట్లు నొపించును. అది పద్యముగానీ గద్యముగానీ సంగీతానుపగు దాసుగారు తదుచ్చారణ కూపిరి పోయుదురు. ఆయన హరికథలందు గద్య చదువు నొడుపు విన్నవారు మరచిపోలేరు. ఒకపాటి సంగీత శ్వాసగల మనసుతో చదివినచో వారి పద్యములందు హృద్యమైన శైలి సర్వత్ర గోచరించును. గద్య శైలి యందును వారి వ్యక్తిత్వ ముద్రను గాంచగలము. (చూ. వ్యాస పీఠము). అందు కాదంటరి మర్యాదలు మరికొన్ని గలవు. గీర్వాణమునందును దాసవాణి వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాస భర్తృహరి ప్రభృతుల అసలు భావపటువు లైన సాహిత్యముల అపేక్ష వాగలిగిత మైన లాభిత్యము దక్కగొన్నది.

ఉదాహరణ శ్లోకములు పరిశీలింపడు.

భాషానుషమ :

ఒక సభవ యైన సంస్కృతాంధ్ర కళాకారాద్యక్షురాలికి క్రొత్తల్లుడు అమె కాంగ్లము రాదనియేకాక తెలుగున జాబు వ్రాసిన తెగ మురిసిపోవునని యెంచి అసలు తరపు పెత్తుగడయే పగడగా నుండవలెనని "గంగా భాగీరథీ సమానురాలైన అత్తికామణికి" అని ప్రారంభించెనట. అది చూచుకొన్న యామె మిక్కిలి వెక్కసం పడి కుక్కకాటుకు చెప్పుదెబ్బ కొట్టవలె నని తలపోసి అల్లువానికి తగిన తాదృశములైన పురుషసంబుద్ధులు తన యుభయభాషా పాండిత్య పరిణాహమున నెచ్చటంగనక విసుగెత్తి చివరకు - "నేను గంగాభాగీరథీ సమానురాలను కాను కాని మీ భాషాయోష అట్లున్నది" అని రెండుముక్కలు గీకి పారవైచెను. అంతట "నేను కేవలము పవిత్రతాగౌరవము నుద్దేశించి యట్లు వ్రాసెతిని. కాని మీ సమాధానము నాకు సంతోషాశ్చర్యములను కలిగించినది" అని తిరుగు బసలో అమెకు సమాధానమువచ్చినది. అట్లున్నది మన తెనుగుయొక్క స్థితి. సంస్కృత సాహిత్యము

లేనిచో అది వట్టి ముండమోపి తెలుగు. ఆ కత్తి యున్నచో నదే మనకు పరమ పావన మైన తెనుగు. ఇదీ వరుస. అల్లువాని యర్థమును తన కావ్యభాష యందు సార్థకము చేయ సంకల్పించిరి దాసుగారు. వెనుకటి 'సంస్కృత ప్రాకృత సమేతరం బయిన భాష అచ్చ యనంబడు' నేమోగాని 'అచ్చా' యనిపించుకో లేదాయె; దానికితో డీయన తదృపములను గూడ పరిహరించి కేవల దేశ్యాండ్రమునందే దానికి 'నాటు తెలుగు', 'సీమపలుకు' అనుపేర్లు పెట్టి అందు పలు కృతులను, ఒక ఆపూర్వ నిఘంటువును వెలయించిరి. (నివరముల కిందలి 1వ అనుబంధము చూడనగును).

“మొలక లేతదనము, దలిరుల నవకంబు,
మొగ్గ సోగటము, పువ్వు కావి
లేనె తీయదనము, తెనుగునకే గాక
పరుష సంస్కృతాభ్య భాషకేది?” (62)

అని తెనుగు యొక్క సొబగు చెప్పుట గాక సంస్కృతమునకే యొక పెటకము పెట్టిరి. చరమపాదమున “మోట లాతి నాటు మాటకేది?” అనియు మరియొకచో పాఠాంతరమును వెలయించిరి. తెలుగన్న యింత మమకారము తిక్కన్నకును లేదేమో! అసలు చాలమంది అచ్చతెలుగు కవులను అందు కావ్యము వ్రాసి నలుగురినీ మెప్పించుట యొక గొప్పగా భావించిన వారే కాని నారి యందును ఇంత వల్లమాలిన మక్కువ గలవారుండరేమో! పాల్కురికి సోమనాథుడొకడు “తెలుగు మాట లనంగవలదు వేదముల కొలఁదియగాఁ జూడుఁ” డన్నాడు గాని —

“త్రిలింగ భారేవ భూమిః । త్రిలింగనర ఏవ నా
త్రిలింగ భాషైవ భాషా । నాత్ర కార్యా విచారణా॥

అని యన్న దాసుగారి యంత ఆంధ్రాభిమానము జూపిన వాడు గాడు. అస లట్టివా డుండదేమో! అయితే చిత్రము, అంత కఠోర నియమ నిగళమును కోరి తగుల్చు కొన్నారా దాసుగారు, అయినా అందు రచన అతిహేళగా అవలీలగా చేయుదురు.

ఉదా॥ కోరిక (70) :-

“తెల్లముగా నచ్చ తెలుగుతోఁ జెప్పు
మేల బల్మిన్ జేయు నెగ్గెటింగియును
మానిసి ? నా యరమర తీర్పు మప్పు!”

అని అర్జునుడు కృష్ణుని తనకు సందేహనివృత్తి అచ్చతెలుగులో సేయుమని అడిగె నట ! ఆహా దాసుగారి మమకారము !

“అనఁ బిన్న వవ్వన ననె నల్లవేల్పు—

కడముట్టె వెట్టి రోకలిఁ దలఁ జుట్టు
మనునట్టు లడిగెదో యర్పాయి ! నీకుఁ
జెవి పట్టలేదు నా చెప్పిన మాట
మఱువకు సరిగ నీమది నిచ్చుకొనుము.

కోరికె తప్ప నీకుఁ బగవా దెవండు ?

నీరూపు కోరిక, నీకు నీ వెదిరి

అద్దముఁగను పిచ్చుకటు తమకమున

నీ నీడతోడనే నీవు పోరెదవు.”

ఇందులో అచ్చతెలుగు వానికేగాదు చచ్చ తెలుగువానికిని అర్థముగాని మాట యే మున్నది ? మరియొక చిత్రము. అవసరముపడి యొక్కకోవకు చెందిన పలుకు లెత్తుకొనిరా పట్టిక లేకరువు పెట్టగల దిట్ట ఆయన.

ఉదా॥ నీ. కుడియడ్డు, పర్వదీ, కుమ్మరింపు, పణము,
దాంగణ, చాళియ, చలికి, చేబ....

ఇట్లు పద్యమంతట నలాబది మల్లబంధ విశేషములను పేర్కొనిరి.

నీ. ఈ వెట్టిపాటుఁ, డీ యెంబన్న, ముసలి, యం
జేద, విసాళి, యవిటి, చెనంటి....

ఇట్లు నాల్గు పాదముల నిటువంటి యోగ్యతా వాచకములను ముప్పదింటిని పేర్కొనిరి. ఎంత బరువైన భావమునైన అనాయాసముగ వ్యక్తముసేయు శక్తి తమకును తమ తెనుగునకును ఉన్నవారిలో ఎన్నికైనవారు తిక్కనయు నీయనయు. తెలుగు జాతీయములు లోకోక్తులు గుప్పించుట యందును ఇద్దరును సిద్ధహస్తులు. అంతేకాక వీ రిరువురు సంస్కృత ప్రచురముగా సమాసగుంభన గంభీరముగా రచన చేయ జాలియు “చెల్లియుండియు సైరణ చేయు నతడు” అన్నట్లుగా తెలుగు దనమును వలచినవారు. వీరి మిశ్రభాషా పద్యము లందును తెలుగు పాలే అధికము*. దాసు గారు ‘నవరసతరంగిణి’ యందు పేక్చియరును మిశ్రభాషయం దనువదించిరి. కాళి దాసును అచ్చతెనుగు జేసిరి. అది వారి నియమము. భాషాంతరీకరణమున మాతృకా భాషాశబ్దములు దొరలిన అది యనువాద మెట్లగునని వారి వృద్ధు. వారు చాటువులం

దేశనెడ లెన్పు, రిఫ్లేక్టరు మున్నగు ఆంగ్ల శబ్దములను వాడుటకును వెనుదీయలేదు. మిగిలిన అన్యదేశ్యములు సరేసరి, వానికి కొంత వినియోగ మెక్కువ. పీఠికాపురవర్జన మొక చతుర్భాషాసీసమున వ్రాసిరి (పుట 44-45. సంస్కృతము, పాఠశీకము, ఆంగ్లము, తెలుగు). వారు అరబ్బీ పర్షియను భాషలందును మహా పండితులు. ఉమరుఖైయాము రుబాయతును పాఠశీక మూలమునుండి అనువదించిరి. ఆంధ్రీ కరణము, సంస్కృతీ కరణము ప్రత్యేకముగా జేసిరి. సంస్కృతమున తారకమసు నొక కావ్యమును. శ్రీహరికథామృత మనుపేర మూడు హరికథలను, రామచంద్ర, కాశీ శతకములను రచించియుండిరి. అచ్చటచ్చట సంస్కృతమునకు కొంత తెలుగు వారికము వైచినను వైయాకరణైక వేద్యములైన ప్రౌఢ ప్రయోగములు చేసి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండిత ప్రకాండుల ప్రశంసల నందుకొనిరి. ఇందలి “సంస్కృత సారణి” యందు కొన్ని మచ్చు తునుకలను జూడదగును. ఆంగ్లమున మహా విద్వాంసుడీయన. తన 24 వ యేటనుండియే షేక్స్పియరు అనువాదమునకు పూను కొనినట్లు స్వీయచరిత్రలో చెప్పిరి. అనేక హరికథలలో అలవోకగా అళువుగా సభ్యుల అభ్యర్థన మీదను, స్వయముగను షేక్స్పియరు ప్రభృతుల పద్యముల ననువ దించుట వీరి కొక పరిపాటిగ నుండినట్లు నాటి వార్తా పత్రికల వలన తెలిసికొంటిని. ఆంగ్లమున చిన్నచిన్న గ్రంథపీఠికలు, సంస్కృత శ్లోకానువాదములు తప్ప వేరే రచన లెవ్వయు నున్నట్లు తెలియవచ్చుటలేదు. ఏ భాషయందు రచన చేసినను మృదు మధురముగ హాసణించుట వీరి తీరు. “కృతిని నిఘంటువు వెతికి ముదురు లాటి । ముంజెవలెన్ జేయు” మూర్ఖులను, “ప్రౌఢకల్పన లని పన్ని తనకుఁదానె । యర్థం బెఱుఁగలేని వ్యర్థులను, “తేట తెల్లంబవి తెన్న బాసకు బట్ట । తెరచి చూపించెడి” దేబెలను ఎలుగెత్తి గర్వించిరి.

చందస్సొందర్యము :

ప్రపంచమున సర్వే సర్వత్ర కవిత్వము చందోమయ భారతి నాశ్రయించియే అవిష్కృతమైనది. చందమే కవిత కాదుగాని, అది దీని బహిరాకృతియేగాని దానికిని దీనికిని గల అనుబంధ మతి సనాతనము, సహజము, సమీచీనము, సమంజసము నైనది. చందస్సు కవితయొక్క బహిరాకృతి మాత్రమే కాదు. ఒక్కొక్కపుడు దాని

* తెలుగు భాషగురించి దాసుగారి కున్న అవగాహన మద్భుతమైనది. తత్పరిశీల నార్థము వారి “సీమపల్కావహా” పీఠికను, వ్యాసపీఠమును జూడదగును.

అంతరంగ సంగీతము నాలాపించు ఉత్తమ పరికరముకూడ కాగలదు. సంగీత సాహిత్యములు రెంటిను అచ్చమైన సరస్వతీ స్తనంధయుడైన దాసుగారు ఛందస్సును వలచుట సహజము. వారి కృతులు ముక్కలు ముప్పీసము ఛందోఘటితములే. వారికి స్వస్థాన వేషభాషాభిమాన మతివేలముగ నున్నట్లే దేశిచ్ఛందస్సులందే మక్కువ యెక్కువ. ఈ 'కచ్ఛపి' యందుగల 352 పద్యములందును సంస్కృత శ్లోకములు-69, వృత్తములు-58, దండకము-1, లయగ్రాహి-1. మిగిలిన వెన్నియు దేశిచ్ఛందస్సులే. సీసములు-83, గీతపద్యములు (తేటగీతులు+ఆటవెలదులు)-78, కందములు-32, ద్విపదలు-8, మంజరులు-8, తరువోజులు-2, మధ్యాక్కర-1, రగడ-1.

సయ విధముల ఛందస్సులకు లక్ష్యము లాదాహృత పూర్వములు. మిగిలిన వాన కొన్నిటి నుదాహరింతును :-

లయగ్రాహి

చారుగతి నొడ్డునకుఁ జేరుకొని వృక్షముల
 ఘోరముగ లాగి జలపూరమున గంతున్
 దోరమగు తొండమున వీరమును బీల్చుచు గ
 భీర వినదంబు పయిమీఱ నెగ జిమ్మున్
 సారస రజంబున శరీర మొగిఁ బూయఁబడ
 భూరి కనకావలము తీరున వెలుంగున్
 భోరున మునింగి పయి మీఱు తనచేత నొక
 వీరజముఁ బట్టి పొలు పారఁగ నటించున్.

ఇది గజేంద్ర మోక్షణము హరికథలోనిది. మదద్విరద స్వైర విహారమును వర్ణించు నట్టిది. నీటిని చూచిన యేనుగునకు నీలుగెక్కువ. అప్పటి దాని విలాసచేష్టా విశేష ములలో అస లది యేపని చేసినను అందొక ధ్వని వినిగుంభన ముండును. సప్త స్వరములలో నిషాదస్వరమునకు నిదానము గజ ఘంకృతియేకదా. ఆ చేష్టలన్నియు దాని కితి సహజములు. ఏ అబ్జమునంటి అపురూపపు వస్తువో లభించిన అది యిటు నటు సవిలాసముగ నూగులాడుటయు దాసుగా రెట జూచిరోగాని అదియు చాల సహజమైన సన్నివేశము. అందొక లయబద్ధత యుండును. ప్రకృతి ప్రత్యణువున చిటుకు మన్న చీమలో చలఁపిల్లశ్వాసలో సంగీతమును దర్శించు లయబ్రహ్మ

దాసుగా రీ సన్నివేశమునకు దగినట్లు లయగ్రాహిని స్వీకరించుటయు ఆ సన్నివేశమున గల లయహాయిని తన పలుకుబడిలో పట్టుకొనుటయు ప్రశంసావహము.

ర గ డ

బుధుత నూతను బడిన నుడివిని పొలుపు చెడి పరుగిడు జనకు వలె,
గడగి త త్తరపాటుతో, గనుకడల వెడవెడపాటుతో, దన
యొడలి చెమటల నీటుతో నెడ నుబ్బు గుబ్బుల పోటుతో, గడు
నడరు పెదవిని గాటుతో జీరాడు పై వలెవాటుతో మయి
గడను గుంకుమ తేటుతో వెనుకడను గీలడ వేటుతో ముడి
వదెడు భూషణకోటితో, గొనవంగు చిటికెన గోటితో మొల
సడలు కనకపు కాటితో వెన్నెడు చక్కని బోటితో వెలు
వడియె, గేలి గృహంబు వెన్నుడు భక్తరక్షణ లోలుదై.

ఇదియు గజేంద్ర మోక్షణము లోనిదే, అసలు పుట్టము లోనిది. 'సిరికిం
తెప్పడు, శంఖ చక్రయుగముం జేదోయి సంధింపడు...." — అను పద్యము.
ఆ సన్నివేశమునే వెన్నుని వేసమును మరించుక మార్చి అతని గజప్రాణావ
నోత్సాహ గమన సంరంభమునకు దగిన గతి విశేషము గల రగడను
స్వీకరించి, ఏ చందస్సును గ్రహించినను చేతగాకున్న నడక చెడగొట్టుటకు
కవులకు గల మహావకాశమును జారవిడిచి, ఆ నడక కనురూపములై వ
పగడై న పలుకులతో, బందుర నిక్షిప్తమైన భావసౌందర్యమును సందృషిత మొనర్చు
అంశ్యాను ప్రాసలతో సహృదయ హృదయావర్ణకముగా నడిపించిరి దాసుగారు.
ఆ యీ ఉదాహరణములను గాని అసలు గ్రంథములోనియే పద్యమును గాని యెంత
వరికించి చూచినా తిక్కనగారి కవితలో వలె నెక్కడను కనీసము యతి ప్రాస
లందును అడుకులు కనిపించవు. అడుకుంచకూడ దన్నది దాసుగారి కాసనము.
తిక్కనకు వలె నీయనకును పదమధ్యయతి అశ్రమ సాధ్యము. సంపన్నులు న్యవ్య
ననార్థము కర్చునేయునట్లు భావముపై నిఘా వేసి కరబదరము లగు శబ్దముల
నిచ్చచొప్పున అలవోకగా ప్రయోగించుచు ఆనాయాసముగా వ్రాసుకొని పోవుటయే
వారి వంతు. సందర్భమున కనువైన చందస్సు నెన్నుకొనుటలోను వీరిద్దరు సిద్ధ
హస్తులు. భీమసేనుని భీషణరోషమును చిత్రించు పట్టున శార్దూలమునో స్రగ్ధరనో
యెన్నుకొనును తిక్కన. అట్టిచో సమాసమును పరిధవించుటయు ఆయన తీరు.
నక్యవంతుని వీరాలాపమును (36) దాసుగా రొక స్రగ్ధరలో సమాసాట్టహాసము

తోనే గాక క్లిష్ట ప్రాసతోను నడిపించిరి. భీముని క్రోధాతిరేకము నొకచో తిక్కనగారు - "నేలయు వింగియుఁ దాళముల్ గా జేసి, యేపునరేఁగి వాయించి యాడ" అని సీసమునను సమాస రహితముగను చిత్రించి యందు జీవకళ పొదిగిరి. దాసుగారును తాదృశానేక సందర్భములందు సీసమునకు వన్నె దెచ్చిరి.

చూ. 1. నరసింహవిద్యావము (15) :-

సీ॥ గంభీర భీకర గర్జారవంబున
బ్రహ్మాండ బాండ కర్పరము వగుల....

2. నక్రవిక్రమము (పరిశిష్టము-పుట 2) :-

సీ॥ భూరి భూత్కార సంభూత గంభీర గుం
భిచ్ఛానమున శైలపంక్తి వడక....

అయితే యిందు సమాసములును, శబ్దాలంకారములును గలవు. అట్లు రేకుండగను ఆ సందర్భములకు సీసము నియోగించ వచ్చునని నిరూపించిరి.

చూ. 1. భీష్మ ప్రతిజ్ఞ (పరిశిష్టము-పుట 3) :-

సీ॥ రాలనీ చుక్కలు, కూలనీ కులగిరు,
లిలఁ గ్రుంకనీ, వార్ధు లింకిపోవి
అకస్మికముగ సూర్యాచంద్రముల్ గతుల్
దప్పనీ, జగమెల్ల తల్లడిలవి....

2. భీష్మ సంగ్రామము (పరిశిష్టము-పుట 7) :-

సీ॥ విరిగెడు నరదము లొరిగెడు గుఱ్ఱముల్,
తెగిపడు సిదములు, త్రెళ్లు కరులు....

ఇటు చందమునకును శైలికిని గల మధుర బాందవమును దర్శింపగలము. ఫలాని సందర్భమునకు ఫలాని చంద మను వియమము సామాన్యకవులకు. విదగ్ధు రే సందర్భమున ఏ చందము నెత్తుకొన్నను తమ శైలీ ప్రాగల్భ్యముతో దానికి మొలాము వేయుదురు.

"ముందటి దినములలోపల । కందమునకు సోమయాజి మను డందురు." శ్రీనాథుని సీస మందురు. నన్నయ మత్తేరి మందురు. పేజిన అటవెరిది యందురు. అట్లట్లవారి దేమిసపరచినో నాట బోధపడలేదు.

నాకటాడ భక్తియందును వ్యక్తిత్వమునందును దాసుగారియందు పోతనత్వ మెక్కువగా ప్రతీయమానమైనను భాషయందును శైలియందును భందస్సనందును తిక్కనతనమే యెక్కువ యనిపించును. ఆ మూటి లక్షణముల నా భీష్మ సంగ్రామ పద్య మచ్చముగా తిక్కనగారి దనిపించును.

అనువాదప్రజ్ఞ :

ఈ సరస్వోక్తి కావ్య మొకఁ డిమ్ముల సంస్కృతభాష నచ్చుగాఁ జేసిన నట్ల వీఁడు మఱి చేయుట యేటిది యంచుఁ జెప్పఁగా జేసి యనాదరం బురక చేయకుఁడి- విలుకాఁడు తూటగా నేసిన నందె పాట మఱి యేసిన వావిద సూటి గాపునన్.

అని కొఱవి గోపరాజకవి అనువాదయితృ కౌళం ప్రకృతి నెప్పుడో చేసియుండెను. అర్థవంతమైన మాట యది. గురి నేర్పరిచినవాడు మొదటి విలుకాడే కాని గురిచూచి యేసిన రెండవ వానిదే సూటి. అనువాదకరణమున స్వతంత్ర రచనలో నుండు వెనుకబా టుండదు. అందుచే అనువాదమున నెగ్గినవాడు పెద్ద నేర్పరి క్రిందనే రెక్క.

దాసుగారు భాషాదేవి భక్తులలో అగ్రగణ్యుడు. షట్టగోచరు పెట్టిన పూట నుండి వరుసగా సంస్కృతాండ్రములు, ఆంగ్లము, అరబ్బీ, పర్షియను భాషలలో వ్యాసంగము సేయుచు అందు పితృప్రజ్ఞ నార్జించిరి. సంస్కృతాంగ్ల పాఠశాలముల నుండి కొన్ని అనువాదములు చేసిరి. అందు ముఖ్యమైనవి :

1. సంస్కృతము నుండి తెలుగునకు- ఋక్సంగ్రహము, కాళిదాస వాఙ్మయము.
2. ప్రాకృతము నుండి తెలుగునకు- కాళిదాస కవిత.
3. ఆంగ్లమునుండి తెలుగునకు- షేక్స్పియరు వాఙ్మయము, ఫిట్స్ గెరార్డు పద్యాలు.
(ఉమరుకై యాము రుబాయతు అనువాదము)
4. ఆంగ్లమునుండి సంస్కృతమునకు- డిబో
5. పాఠశాలమునుండి తెలుగునకు- ఉమరు కై యాము రుబాయతు.
6. పాఠశాలమునుండి సంస్కృతమునకు- డిబో
7. సంస్కృతమునుండి ఆంగ్లమునకు - కాళిదాస శ్లోకములు.

(కొద్ది-కొన్ని 'మేలుబంతి'లో ఉదాహరణములు).

అయా గ్రంథముల గురించి వివరములకు అనుబంధము-9 చూడదగును.

ఇక వారి అనువాద విధానము గురించి కించిత్రమాలోచనము :-

1. సంస్కృతము ననువదించు పట్టున అచ్చతెలుగునే ఉపయోగించు రది వారి శపథము. భాషాంతరీకరణమున మూలభాషాశబ్దములను ముట్టగూడ దన్నది వారి నియమము. ఋక్కుల ననువదించునపుడు వానిని స్వరపరిచి వీణపై వాయించి చూచుకొని వాని గీతి ధర్మమునకు దగిలట్లు మంజుల నెక్కువగా వాడిరి. ఆ వైదిక సంస్కృతము లౌకిక సంస్కృత విద్వాంసులకే కొంత వింతగా నుండునేమో గాని దాసుగారి నాటతెలుగు మాత్రము ప్రౌఢాంధ్ర ప్రబంధ భాషావల్లభులకును, సామాన్యులకు సరేసరి, సులభ గ్రాహ్యముగా నున్నది. (చూ. పుట 100) లౌకిక సంస్కృతానువాదమున మరీ లాఘవమును జూపిరి దాసుగారు. “యదాలోకే సాక్ష్యం ప్రజతి....” అను అంత పెద్ద శాకుంతల శ్లోకము (99) :-

కం. చిన్నది పెద్దదిగా, పిడి

యున్నది కలిసిపటు, పంక నురునది సరిగాఁ

జెన్నారు దవులఁ జెగటఁ

గన్నులఁ బడ దెద్ది తేరు కడువడిఁ బోవన్.

అను చిన్న పద్యముగా అవతరించిన దనువాదమున. అయినను మూలభావ మూచ ముట్టుగా వచ్చినది. అటున్న పదములన్నియు చిన్న చిన్నవి. సమాసముల అట్ట హాసము లేదు. పద్యపు నడక నల్లేరుపై బండి. అర్థావగతి కరతలామలకము. ‘వేదాంతేశు’ అను శబ్దసంపుటికి ‘ప్రాఁ జదువుల కొనల’ అని అర్థము నాశ్రయించి యనువాదము. ‘భక్తియోగ’ మనుటకు “బత్తిబోగ” మని తద్వన రూపకల్పన. “కుసుమ ప్రసూతి” అను దానికి “పుష్ప సమర్త” అని మనోజ్ఞమైన మార్పు. కాళిదాసుని యౌవన నిర్వచనములు. “రాగబంధ ప్రవారిమ్”, “విరిసిక పద మూద్యం” అనువానికి ‘తగులు చిలిరు’, ‘హోయలు తొలిచెంకి’ అను పదబంధము లనువాదము సంజ్ఞ నన్వర్త మొనర్చినవి. అనువాదము సందలి యీ క్రింది పదములు తెనుగు నుడికారము విగారమును స్ఫురింపజేయుచున్నవి : వామన-మెలుగుజ్జ, పరా జ్మణ-పెడమొగము, అతర్కితోపపన్నం-కోరినట్టి కోర్కె, లక్ష్మీం తనోతి-మెలుగునిడు. శరీరం-బొంది, అర్కః-జగము కిన్ను, ప్రతిబోధవక్యః-నెఱ జాణల, పరితాపం-నలవంత. అయా పద్య సందర్భములు పరిశీలించినచో వీని సార్థ కత మరింత మెచ్చుగొల్పును.

ఈ మూలాను వాదమును నిదానముగా చిత్తగింపుడు :

మూ॥ అనాఘాతం పుష్ప⁴, కిసలయ మలూనం కరరుహై³,
రనావిద్ధం రత్న², మృదు నవ మనాస్వాదిత రసమ్¹,
అఖండం పుణ్యానాం పరి మివచ కద్రూప మనఘం
నజానే భోక్తారం కమిహ నముపస్థాస్యతి విధిః ॥

అను॥ క్రోలని క్రొత్త తేనె¹, మొన గ్రుచ్చని మావికె², గోరునాటులన్
దాలచనట్టి రేఁ జీపు³, కావి గొనంబడ వట్టి పూపునుం⁴,
భోలిన దాని సోయగిము ముండిటి నోముల మేటి పంటగాఁ -
భోలును దాని నేలుటకుఁ బుట్టిన యాతని దెంత పున్నెమో !

అనువాదమున ఆ చక్కని పదబంధముల పొందిక, అతుకులు లేని యతి ప్రాసలు, అనువాదమయ్య సహజత్వ ముట్టిపడుచున్న శై లీలాలిత్యము, అతని దెంత పున్నెమో అను జాతీయాచిత్యము మున్నగు నంశముల మాట యటుండ దాసుగా రా మూల శ్లోకమున నొక ధ్వని విశేషమును కనిపెట్టి దానికి సహజమగునట్లు అనువాదమున క్రమము మార్చిరి. అనువాదమున గల క్రమమునుబట్టి ఆ నాల్గు మాటలకు ఆర్థాంత రముల నే నిట్లుహించితిని. 1. చుంబనము (అధరామృత పానము), 2. దంత ఊతము, 3. నఖఊతము, 4. అస లనుభవము (సఁభోగము). పరిణామక్రమ రమణీయమైన పద్ధతి యదే మరి. ఆ దాసును మించిపోయినా డీ దాసు.

2. ప్రాకృత శ్లోకానువాదమును నాటు తెలుగుననే సంస్కృతానువాదము సాగినట్లే సాగినది. మచ్చునకుమాత్ర మొక్క సందర్భమును చేర్చితిని (పుట 90).

3. ఆంగ్లమునుండి చేసిన అనువాదమున 'నవరసతరంగిణి' యందు 'షేక్స్పియరు రచనకు మిత్రభాషయు, 'ఉమరుకై యాము రుదాయతు'న పిట్ట గెర్లాల్డు రచనకు నాటు తెలుగును వినియుక్తములు. రుదాయతునకు ప్రత్యేకముగా సంస్కృతానువాదముగూడ వెలయించియుండుట వలన దాసుగా రట్లు చేసియుందురు. వారు గైర్వాణి నెంత కటాక్షించిరో అట్టి నంత మచ్చిక చేసుకొనిరి. ఏ పద్యమని యుదాహరింతును ! అటనట కొన్ని పంక్తు లేరి చూపుదును.

షేక్స్పియరు నుండి :-

- a. That ever death should let life bear his name
Where life hath no more interest but to breathe ?

ఊపిరి తీయచే యొక పనియైన
బాపురే చావేల బ్రతు కనరాదు ?

- b. That man that hath a tongue, I say, is no man,
If with his tongue he cannot win a Woman.

మాటాడువాఁ దెల్ల మగవాఁడు కాఁడు
మాటలచేతఁ జామల గెల్వకున్న.

- c. Lovers, to bed; 't is almost fairy time.

వలపు నూల్కొను మీరల్ పడుకొందు సెజ్జలం
దిప్పుదు గంధర్వవేళ పొనరుచునుందెన్.

- d. Love is a smoke made with the fume of sighs.

వల పనఁగ వెచ్చనూర్పులఁ గలిగిన పొగ.

- e. So lust, though to a radiant angel linked,
will sate itself in a celestial bed
And prey on garbage.

దీవ్యమూర్తిని గలిసియున్ దృప్తి పడక
గుహ్య చాపల్య మెంగిలి కూళ్లు గుడుచు.

ఇది మిశ్రభాషానువాదమైనను తెలుగువై పే ములు సూచినది. fairy time అను
టకు- 'గంధర్వవేళ', prey on garbage అనుటకు- 'ఎంగిలికూళ్లు గుడుచు' అను
నవి గదసరి పలుకబడులు.

ఫిట్ గెరాలు నుండి :-

- a. The Bird of Time has but a little way
To flutter-an the Bird is on the Wing.

ఊపిరి పులు గెగిరిన నీ కది దొరగదు.

- b. Oh Thou who didst with pitfall and with gin
Beset the Road I was to wander in.

నీవే కలుఁగులఁ ద్రవ్విత
నీవే వల పన్నినఁడ వే జను శ్రోవన్.

ఆ ఊపిరి పులుగు, కలుగులు ద్రవ్వట, వలపన్నుట-ఇట్లొకటా రెండా ఎక్కడ

వట్టిచూచినను దాసుగారి రచనలో తేనెవంటి తెనుగుదనము జాబువారుచుండను.
దాసుగారిలో తెనుగుదన మున్న దనుట ఉదధిలో ఉప్పున్న దనుట.

4. అంగ్లమునుండి సంస్కృతమునకు (80-81) :-

a. షేక్— To guild refin'd gold.....

అను. స్వర్ణే హేమ విలేపనం, సమధికే రక్తోత్పలే రంజనం,
దాంపేయ ప్రసవే సుగంధకలనం, హైమోపలే స్నేహనం,
దేవేంద్రస్య శరాసనే సముచితే వర్ణాంతర ప్రావణం
దీపే నార్కరుచి ప్రదీపన మతివ్యర్థ మ్రుహసాస్పదమ్ ॥

ఇది భర్తృహరి భవభూతి ప్రభృతుల తవ్యకవితావేకుల రచనా విన్యాసమును దల
పించుచున్నది.

b. షేక్— It seems she hangs upon the cheek of night
Like a rich jewel in an Ethiop's ear.

అను. రాత్రౌ కాశీశ్రవణ విచల ద్రత్న భూషేన భాతి.

c. షేక్— So, Shows a snowy dove trooping with crows
as yonder lady O'er her fellows shows.

అను. వాయసౌఘే చరతి వరటావ తృణీ మండలే.

ఈ రెండుదాహరణములును అనువాదమున సంక్షిప్తత కన్పించును. Ethiop's
ear అనుటకు. కాశీశ్రవణము, Snowy dove అనుటకు వరటావ మన వాతావరణము
నకు సన్నిహితముగ నున్నవి. ఫిట్స్ గెరార్డ్ పద్యానువాదము నందును ఈ లాఘ
వము కన్పట్టును (చూ. 80-81).

పాఠశీకమునుండి జరిగిన సంస్కృతాంధ్రముల అనువాదము గురించి నే
నేమియు చెప్పజాలను. సంస్కృతము నుండి అంగ్లీకరణమునకు లక్ష్యము లీ గ్రంథ
మున లేవు. 'మేఘదూత'లో గలవు.

అనువాద మెప్పుడును "అహో మూలచ్చేదీ తవ పాండిత్య" మ్మనునట్లు
నేలవిడిచిన సాము కారాదు. అట్లని మూలమునకు చిత్తము బత్తై మనుచు అయిన
దానికి కానిదానికిని మక్కికి మక్కిగా నుండగూడదు. అనువాదభాషయొక్క
స్వభావ జీవలక్షణమునకు తగినట్లు తజ్జాతీయతా వాతావరణమునకు తగినట్లు సహ
జత్వమును గలిగి యుండవలె. స్వతంత్రత పేరిట మూలాతిరేక సాహసము తగదు.

అనుసరణ పేరిట మూలవిధేయ సాధ్వసము వలదు. ఈ అనువాద ధర్మముల కను గలముగనే యున్నది దాసుగారి కృషి. స్వతంత్రకృతి ప్రణేత యైననాడు అనువాద యిత యైనచో ఆత దెదిరి కౌశలమును గుర్తింపగలడు, తన కౌశలము దాచుకొన లేడు, అ యనువాదము రాణించును అని నిరూపించినా రాయన.

ఆ మహాకవికి రసికాబ్జరవికి నా జోహారు.

సుమారు రెండేండ్ల క్రిందట ఈ గ్రంథమును సంకల్పించి రూపొందించితిని. ఇద్దరు పెద్దల ధర్మమా యని యిప్పటికి వారి అర్థభాగ్యము లభించి నాకామ్య మీదేరి దీనికి మోక్షము వచ్చినది. 'తడవర్తి' యింటి పేరుగాని అడిగినదే తడవుగా తడవు సేయక ముందుకు వచ్చిన రసజ్ఞశేఖరులు శ్రీ బసవయ్యగారు. "దాసభారతి భార ధూర్వహులలో నే నొకడను" అని సగర్వముగా చెప్పుకో గలిగిన ఈశ్వరరావు గారు అన్న మాట యందు మాత్రము యింటి పేరు నిలబెట్టుకొని వెన్న పూసవంటి మనసుతో నా వెన్ను తట్టి బసవయ్యగారితో జట్టుకట్టి యీ ప్రచురణ భారము నిర్వహించిరి. ఆ ప్రమిత్రులు, సహృదయ చక్రవర్తులు ఆ యిరువురకును నా కృతజ్ఞతా కుసుమాంజలి.

ముద్రణమున ఎవరి యేమరుపాటు వల్ల నైతేనేమి కాలది దోషములు లేక పోలేదు. అయితే ఏమంత దారుణము రైవని కావు. త్వరలో దీనికి ద్వితీయ ముద్రణ భాగ్యము లభించునను ఆశగలదు. అప్పుడవి సవరింతును.

ఈ గ్రంథ ముద్రణము నుచితముగా ప్రారంభించిన శ్రీ ఉషశ్రీ ప్రింటర్సు వారికిని, మధ్యలో ఆదుకొని, అచిరకాలమున దీని నింత సర్వాంగసుందరముగా తీర్చి దిద్దిన సహృదయులు వెల్ కం ప్రెస్ మేనేజింగు డై రెక్టరు శ్రీ పి. రామకృష్ణమూర్తి గారికిని, ముద్రణ విద్యాధురంధరులు శ్రీ యస్. పాండురంగరావు గారికిని నా శోహార్థ సాధువాదములు.

'నాయని నాల్గు మోము లవునా యెటు ముద్దిదె ?' దంచు నల్వ యా ప్తాయముగా హాసింపఁగ, 'అనంతముఖన్ నను నెట్లు ముద్దిడం బోయదొ ?' యంచుఁ జెల్వ నగ- "ముద్దిడెదన్ గను" మంచు నల్వ నా రాయణదాసు గాఁగఁ ద్రపనందు సరస్వతికిన్ నమస్కృతుల్.

— యస్వీ జోగారావు

ఈ యథిలమ్మునందుఁ బర

మేళ్వరుఁ దెట్టులు నిండియుండెనో

యో యథిలమ్ము వచ్చి తన

యంతన నుండెన యాదిదట్ట నా

రాయణదాసులో హరిక

భాకృతి భారతి సర్వశిల్ప వి

ద్యాయుతి సంస్కృతాంధ్రముల

యాకృతియై పేటమూర్తులై మఱిన్.

— మహాకవి విశ్వనాథ

విషయ సూచిక

I హరికథా సారణి

	పుట
1. సత్వశుభ సామరస్యము	1
2. కృత్తి	2
3. సంప్రార్థనము	2
4. పశిచామము	4
5. సగుణోపాసన	5
6. సూర్యాస్తమయము	5
7. చంద్రోదయము	6
8. సరోవరము	6
9. విషన్నద్విపము	6
10. విశాద్రూపము	7
11. హరివేంట్టన్ పిరి	8
12. అత్మజ్ఞత	8
13. సంగోరుగౌరు	9
14. ప్రబోధము	9
15. వేసవివేళలు	11
16. పూర్వకపులు	13
17. ఆధునిక కవులు	13
18. ప్రహ్లాద పాత్ర	14
19. పదసత్సంశయము	14
20. నరసింహోపతారము	15
21. కర్తవ్యబోధ	16
22. భవనిరాతము	17
23. కర్మము	18
24. భక్తలక్షణము	19
25. మూర్తి చిత్రణము	19

	పుట
26. అభ్యుదయాభాసము	20
27. మనుషుల పోకిళ్లు	20
28. స్తుత్య మృత్యుంజయము	21
29. రాకాసి	23
30. తత్త్వము	24
31. ప్రభాతము	24
32. నవవధూవరచేష్టలు	25
33. వనవాస రాజభోగము	26
34. కష్టసుఖములు	27
35. భగవంతుని కొలత	27
36. రామభక్తి	27
37. హనుమద్విక్రమము	28
38. కుంభకర్ణుడు	28
39. అరుణకిరణము	29
40. శోకహతలోకము	29
41. క్రతునిరాసము	30
42. ఉత్తమములు	31
43. విశ్వరూపిణి	32
44. పుంసాం మోహనరూపః	33
45. ఆమని	34
46. భూత భూతేశతత్త్వము	35
47. విజయలక్ష్మి వివాహము	35
48. వీరాలాపము	36
49. తొలిచూపులో వలపు	36
50. విద్యాగర్వము	37
51. ధనలోభదంభము	37
52. భరతఖండము	37
53. మాంసాశన నిరాసము	38
54. సత్యదౌర్గత్యము	38

55.	శ్మశానము	పుట 39
56.	పౌషతోషము	39

II కావ్య సా రణి

67.	నిదామవేళ	40
68.	గారిడి సూర్యుడు	40
69.	వేనవి వేకువ	41
60.	తొలకరి	41
61.	విద్య	42
62.	గురుశోకము	42
63.	దేశదుర్దశ	44
64.	త్రిలింగము	44
65.	పురవర్జన	44
66.	కళాకౌశలము	46
67.	కవి	49
68.	శృంగార సంగీతము	50
69.	మళక మాధవము	52
70.	దేశభక్తి ప్రబోధము	52
71.	కటవు	52
72.	ఆర్ణోవర్జన	53
73.	ఔన్నిస్ క్రిడ	55
74.	తిరువళ్ళూరు రాజాయిపాట	55
75.	పప్పు వెంకన్నగారి పాట	55

III శతక సా రణి

76.	సూర్యనమస్కారములు	57
77.	నత్యవ్రతి	58
78.	హృదయ వివేదనము	60
79.	పహాదర పౌహర్దము	61

IV రూపక సారణి

80. తెనుగుతీపి	62
81. బలవా నింద్రియగ్రామః	62
82. జగత్తు-భగవంతుడు	62
83. చిత్రాంగిమేధ	63
84. కులకాంత	63
85. చంద్రుని మొగము	64
86. మేలిముసుగు	64
87. దైవోపహతుడు	64
88. ఋతాన్యతవైఖరి	65
89. కళాఖరూరిక	65
90. వేసవి	66

V ఆచ్ఛిక సారణి

91. తెలుగు తెలివి	67
92. రెంట్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు!	68
93. కోరిక	70

VI సంస్కృత సారణి

94. తత్త్వదర్శనము	72
95. భక్తహృదయము	74
96. కాశీపురి	76
97. ఈశ్వరతత్త్వము	78
98. ఆదర్శ పురజనులు	79
99. సుకవి	79

VII అనువాద సారణి

	పుట
100. షేక్స్పియరు సౌగసులు	80
101. కాళిదాసు సౌగసులు	89
102. కర్తవ్య వర్తమానము	96
103. జీవాత్మ	97
104. విధివ్రాత	98
105. విధివంచితుడు	99
106. ఇంద్రసూక్తము	100
107. నదీసూక్తము	100
108. కలితలలిత	101

*

*

*

అనుబంధములు

౧. దాసుగారి సూక్తులు	౧-౮
౨. శ్రీ నారాయణదాస జీవిత పంచాంగము	౯-౧౨
౩. నారాయణదాస గ్రంథావళి	౧౩-౩౩
<p>హరికథలు - అచ్చ తెలుగు కృతులు - ప్రబంధములు శతకములు - యాపకములు - గద్య కృతులు - అనువాదములు - సంస్కృత కృతులు - అముద్రితములు - అల్పములు - అకాదామి గ్రంథ సూచిక - దాసభారతి ప్రచురణములు - దాస సాహితీ జీవిత సమీక్షా గ్రంథములు.</p>	
౪. అకాదామి విషయానుక్రమణిక	౩౪-౩౫

o
Vj

I హరికథా సారణి

౧. అంబరీష చరిత్రము

1. సర్వమత సామరస్యము :

సీ॥ ఆదికారణ మెన్నరాదు కావున స్వభా
 వము లోకమని చెప్పు బౌద్ధమతము
 జగ మబద్ధము బ్రహ్మ సత్యం బటంచు నెం
 తయు బోధపర్చు నద్వైతమతము
 సగుణుఁడీశుఁడు ప్రపంచము వాని యిచ్చాని
 భూతి యంచు గణించు ద్వైతమతము
 ఇహమె నిక్కము పరంబెల్లఁ గల్గయటంచుఁ
 దెల్లముసేయు నా సైకమతంబు

ఇన్నిమతములలో సారమెంచియెంచి
 దయయు నిర్మోహము నృక్తి ధర్మబుద్ధి
 నాల్గిటిన్గ్రహముగఁ బొంది నయము మీఱ
 జయము మన మందవలయు నో సభ్యులార !

చం॥ మహిఁగడు నై కమత్యమున మానవులందఱు, నొక్కరీతిగా
 సహనము సర్వభూతదయ సత్యము జ్ఞానముఁగల్గియొందొరుల్
 రహి ననుకూలదృష్టుల ననారతము ననుగొంచు సౌఖ్యమీ
 యిహమునఁ బొందుచుంట నిక నేఁ బరికించెడి భాగ్యమెన్నఁదో !

2. కృత్తి :

సీ॥ అభ్రంలిహదభ విభ్రమాభ భ్రమ
 కృన్నీల దీర్ఘ శరీర మమరః
 బ్రళయకాలానల ప్రభను జక్రికృతే
 జ్ఞానముల రౌద్ర మక్షయముగాఁగఁ
 ద్దైర్ఘ్యోక్య కబళనోత్సాహ సూచకఘన
 వక్త్రత్రయోగ్రత వాసికెక్క
 బర్చు బర్చరకేశ పాశారుణప్రభా
 కాల సంధ్యారాగ కాంతిఁదనరఁ

గ్రకచ కఠిన కరాళ దంష్ట్రలు వెలుంగఁ
 బదయుగోద్ధూత పాంసువు లృదలుగప్ప
 నేఁబదముల నింగిని నిడ్డతలల
 నత్తిగొనిఁబెచ్చె గృత్తి తా మిత్తి పగిది.

౨. గజేంద్ర మోక్షణము

—o—o—o—

3. సంప్రార్థనము :

గీ॥ అన్నిటికిఁ దుద మొదలయి యున్నవాఁడ !
 పలుతెఱంగుల నొకఁడవై పరగువాఁడ !
 దొరికి దొరకని యట్టులఁ దిరుగువాఁడ !
 నేను నీవాఁడఁజుమ్ము నాలోనివాఁడ !

గీ॥ కోరికల కడ్డుదగిలెడు వారిలోన
 గొప్పవాఁడవుగాన నిన్నొల్పవలసె .

అడ్డుదగిలెడు వాడెక్కుడై వయస్సు
వేడుకొనకేమి చేయుడు విఘ్ననాథ!

గీ॥ నాకు మూగి న త్తి లేకుండఁజేసిన
యమ్మ ! నీ దయారసమ్ముఁ జల్లి
నాదుమాట మెత్తనగఁ దీయగాఁ దేట
గా నొనర్చి నన్ను గావరాదె.

సీసార్థము॥ తెలుకలియెద్దు కన్నుల గంత కట్టఁగఁ
బడి గాన్గునకుఁ బూన్పఁబడి యొకింత
యును దారితోచక యుండియు నెంతయు
మునికోలచే దండిఁబొడువఁగఁబడి
చుట్టిన త్రోవనే చుట్టెడు తీరున
మనమును ఘనమోహమునను గ్రుడ్డి
వారలమై విధివశమున సంసార
మందు పూన్పఁగఁబడి ముందలగతి

తెలియకున్నను గాలంబువలనఁ బోట్లు
వడసి చర్విత చర్వణ వర్తనంబు
సలుపుచున్నార మిట్టి యజ్ఞానదళను
బొందకుండగఁ నీకుండు
బ్రోచుఁగాన వేడుఁడి
నీచరతులగాని-నిత్యసంవదనూని
కాచమక్కరగాని-గడుసుతనములూని
యోచనం బికనేల గతి-జూచుకొననిది వేళ తద
వాచరించుటమేల భవ-మోచనంబగుఁ జాల॥ యాకుండు ॥

4. పరిణామము :

కాంభోజి-సీసమాలిక
 పరిపూర్ణుడగు పరబ్రహ్మ సర్వప్రపం
 చాకారుడై తనయందు దానె
 యవతరించు యథేచ్ఛ నడగు, నీ జగమెల్ల
 నతనికి నాటపట్టయి చెరింగు,
 నొకటి సున్నను గూడియున్నప్పు పడిగతు
 లందు పోలిక మాయనొంది యతడు
 తొలుతను బదివేషములఁ జూపు, నవ్వాని
 జాడల జంగమ సంఖ్యపెరుగుఁ,
 గేవల జలచర జీవులలోఁ జేప
 పదివేషములలోన మొదటిమచ్చు,
 దీని రెక్కల జాడనాని పైకెగిరెడు
 పక్షులు బుట్టె నాపైని, నాల్గు
 కాళ్ళతో భూజల గతులందు తాబేలు
 రెండవరకముగా నుండు, దీని
 వలె పంచనఖములఁ బరగు నడవి పంది
 మూడవయది, దీని మొదలు చేసి
 తోకలుగల మృగలోక మంతటిలోన
 సింహము నాల్గవ చెల్వ, తోక
 గలుగక చేతులు గాళ్ళేర్పడగఁ బొట్టి
 యగు మేను గల్గి మాటాడగలుగు
 మనుజుఁ డై దవ తీరు, మఱివానికన్న రై
 ర్యంబు కాంతియు బుద్ధి నలరునట్టి
 మనుజుఁ డాటవపోల్కి, జనలోకపాలన
 దక్షుడై యుత్తమోత్తముడుగాఁగ
 నెగడు భూభర్త యేడగువేష మదియె వృ

ద్వికి మేర యంతతోఁ దీసివేత,
క్రమముగా సృష్టికిఁ గలుగు నెన్నిదియవ
వేషము మతున వెలయుచుండు,

తొమ్మిదవరూపు వికృత వేషమ్ము, మఱియుఁ
బదియవది మృగలీలతోఁ బరఁగుఁ, దుదకు
భూమిచరములు జలముల మున్ను, సృష్టి
యెల్లయును దెగు, మిగులు సర్వేశుఁ దొకఁడు.

5. సగుణోపాసన :

ద్విపద॥ పతి దూర దేశంబు పట్టినయపుడు
సతి వాని చిత్రంబు సరగునఁదెచ్చి
కనుఁగొని యుప్పొంగుఁ గన్నీరు నించుఁ
గొనియాడు మనవి గైకొనుమని వేఁడు
సతిభక్తి గొల్చు నాథాయనిపిల్చు
బ్రతిమాలు పదముల పైఁబడి సోలుఁ
దన గతిఁగని పొక్కు ధైర్యంబు దక్కు
తనదు సొమ్ములఁదీయు ధర్మంబు సేయుఁ
బెనిమిటి చరితంబు వినిపించువారిఁ
గని గారవించు సత్కథల నాలించు
నటువలె మనము నిత్యంబు సర్వేశుఁ
బటమున భావించి బ్రతుకుట మంచి.

6. సూర్యాస్తమయము :

గీ॥ తన్ను వెంటఁ దగులుచున్నట్టి కోడె చీఁ
కటుల తెదిరి నిల్చు కడిమిలెక

సశ్చిమాబ్ధియందుఁబడి దాఁగె సూర్యుండు
కాల మొక్కరీతి గడుపఁగలమె.

7. చంద్రోదయము :

గీ॥ ప్రొద్దు పండుటకు పోలిక రాలెఁ, గెం
జాయ చివురులె తెఁ, గోయిల లనఁ
జెలఁగి కవినెఁ జీఁకటులుఁ, బూచెఁ జుక్కలు,
పైని జందమామ పండుదోఁచె.

8. సరోవరము :

చ॥ చనిచని కాంచె నుల్లసిత చారుపయోరుహసన్మరందభా
దనమదమ తబంధర వితానరవ ప్రతిమానగానమా
ననియమితోరు భంగపటునాద మృదంగ రవానుకూల చ
క్రనివహరావతాళ రవరమ్య వికాల సరః ప్రధానమున్.

9. విపన్న ద్విపము :

ద్విపద॥ నరసులోపల వెయ్యి సంవత్సరములు
సరిగాను మకరితో సల్పెఁదాఁబోరు
అంతకంతకు నక్రమధిక సత్వమున
వింతసొంపున హెచ్చి వేఁ దనుఁ బట్ట
బహులపక్షపు విదు పగిడిఁ గన్నట్టి
యహమర్థమగు తరి నందు మానవుని
నీడపోల్కిని డింది నీటునుదప్పి
వాడిక్షీణించె నా వనగజ మపుడు

కాలకింకరుచేతఁ గష్టాత్ముపగిది
జాలరి వలఁబడ రుషము చందమునఁ
జెలఁగి సంసారంపుఁ టిక్కునఁబడుచుఁ
బొలుపుమాలిన జ్ఞాని పోల్కిని మఱియు
నప్పులలో మును నలఁతి చందమున
నప్పులలో ముని హస్తీంద్రుఁడవుడు
చెడుగు నక్రమువల్లఁ జేచ్చడి కనుల
బుడి బుడి కన్నీరు పొడవఁజింతించె.

మ॥ ధరణీమండలమెల్ల నేలినను విద్యాసాగరుండై నఁద
త్వరమాధ్యక్షుఁడనై న నెవ్వఁడయినన్ బ్రారబ్ధముల్ దప్పునా
యెఱుఁగన్వచ్చెను నాకుఁజూడ మును నింద్రద్యుమ్న భూపాలుఁ డన్
గురుశాపంబున నింతవచ్చె నని యా కుంభీంద్రుఁ డూహింపచున్.

10. విరాడ్రూపము :

మధ్యాక్కర॥ అతఁడిట్లు నిర్గుణ బ్రహ్మాంగమాత్మలో నలరుచుండ
స్తుతిఁజేసి యంతతోఁ దుష్టిఁబొంద కాచురతనుబొంది
చతురత్వమూని సర్వేశు వంతటన్ సగుణునిజేసి
యతిభక్తితోడ వర్ణించె సంతసంబతిశయిల్లంగ

చ॥ జలధులు రోమకూపములు, శల్యము లద్రులు, సూర్యచంద్రు ల
క్షులు, సవనంబు లూరువులు, శుక్లము వర్షము, మిన్ను శీర్ష, మి
య్యల జఘనంబు, మేను జగమెల్లయునై వెలుగొందు నేవిభుం
డలఘుఁ డనంతుఁడవ్యయుఁ డనాది గురుండగు వానిఁ గొల్చెదన్॥

11. హరివెంటన్సిరి :

గీ॥ కావిపావడ జీరాడ కాంచి వీడ
కొను జవ్వాడ నారదమాని పాడ
మేచకముతోడఁ దొల్కరి మెరుపుజాడ
నేగుదెంచెను లక్ష్మి సర్వేశునీడ.

3. గౌరప్ప పెండ్లి

12. ఆత్మజ్ఞత :

సీ॥ మురికి కాయక మిది-మూనాళ్ళ ముచ్చట
గాలిలోని యిలాయి కరణిఁగదలు
తలఁచినట్టులరాదు-తగువానివలె మెలఁ
గినఁ దప్పఁగడువ దీ-గిడ్డబ్రతుకు
తనతోడివారల-నానెట్టులెనఁ గుం
దింపక మేల్పొంపు-పెంపుకాదు
ఓరిమిక చొప్పుడ-దోరిమి కుదురదు
మెలఁకువ న్యంతయే-మిగులుఁదవకు

అరుచు నెఱిఁగిన గొప్పవా-రనయము నిను
వేడి చావని పుట్టని వెరవుఁ గనిరి
తొల్లి, యీనాటి కల్లరీం-ద్రెల్ల నిన్ను
మఱచి రెంటికిఁజెడి పిల్కు-మారుచుండ్రు.

13. సంగోరు గోరు :

సీ॥ ఎడమనై పాడుది-కుడి తట్టు మగవాడు
 నడుబొంది నిరువుర-బెడగుదోప
 నిటు కప్పు గొప్ప కొ-ప్పటు మినువాక పొ
 ల్తుకడాగు పస్సె వెం-డ్రుకల కొందె
 యీత్రేవ బిగిరె క-యా కెలకునఁ బాప
 పేరిటఁగ చ్చటఁ-బెరుగు దాలు
 రెంట త్రాగుదు తిండి-పెంటితే రీవల
 నా చక్కి క్రొవ్వాడి-యాలబోతు
 పిన్నజాబిలి మూడవ-కన్ను నింగి
 నేల లేరెదు నేరుపు-నిండు తన్ని
 యెదురెటుంగక మఱి మఱి-బ్రతుకువేడ్క
 గోరు ముక్కంటులకు వంతు-గాఁ జెలంగు.

మ॥ ఇటుముక్కంటియు మెట్టుపట్టి, కవమై నింపారు చెల్వంటుతో
 నెటు రెండేనియుఁ దాముకాని దినుసే దీలేని యల్లెల ము
 చ్చటల న్మచ్చికఁదోచు చాడు మగయోజ న్నొల్పునవ్వారి బా
 సటయై కోరని కోర్కులిచ్చెదరు పెల్చ న్వేల్పు కన్నాకులై.

౪. జానకి శపథము

~~~~~

14. ప్రబోధము :

సీ॥ పెద్దలమాటలఁ బెడచెవిబెట్టకు
 కార్పణ్యమున నహంకారపడకు
 మెట్ట వేదాంతము పట్టి యంతయు మ్మిథ
 యని ధర్మభంగముగ నడవకుము

దేవాలయములందు దీర్ఘసేవలను మా
 హాత్యంబు లేదని యార్వఁబోకు
 విపరీతబుద్ధివై స్వీయకులాచార
 ముల మాని పరమతములను గొనకు
 ప్రాణులం జంపనొల్ల కెబ్బంగినై న
 మారొనర్చకు మే యపకారికై న
 నొరుల గొప్పకు నుల్కుకు మో హృదయమ
 సర్వము నిష్ణుమయమని శాంతిబొందు.

సీ॥ తెలియని సుఖదుఃఖములు బొంది కొన్నాళ్ళు
 పొత్తిళ్ళలోఁబడి పొరలినావు
 తలిదండ్రులకుఁ దప్ప వెలిలోక మెఱుఁగక
 తప్పటదుంగులఁ దారినావు
 కొన్నాళ్ళ పిమ్మటం గోతిచేష్టలు గల్గి
 దుడుకుదనంబునఁ ద్రుళ్ళినావు
 అటుపయిఁ గొన్నాళ్ళు లడియాసవలపునఁ
 గడు మోసక తెలం దడవినావు
 ఇప్పు డెఱిఁగియు నెఱుఁగక గొప్పకొఱకు
 వ్యర్థ నంసారమున దేవులాడెదీవు
 ధరణి నీమీద నేమి కాఁదలఁచి నావొ
 చాలు నిఁకినై న దెందమా శాంతిబొందు.

సీ॥ ధనము కావలసిన దంభము లోనము
 లేవ లిచ్చకములు సేయవలయు
 కామ సంత్సప్తికై కాంతలకున్ లొంగి
 కాని గడ్డెలను గలువవలయు

స్వకుటుంబ వృద్ధికై వ్యయము ప్రయాసంబుఁ
 బడి యాత్మ సౌఖ్యంబు వదలవలయు
 పేరొందుటకుఁ బెద్ద వేషంబులం బెక్కు
 దేశంబులం దిమ్మదిరుగవలయు
 అల దిగంతపురేఖ యట్టులను మదికిఁ
 జేరువై తోచి సంతుష్టి దూరమగును
 దుఃఖమే మిగిలియుండును దుదకు మనకు
 గాన నిహ భోగముల పయిఁ గాంక్ష తగదు.

15 వేసవి వేళలు :

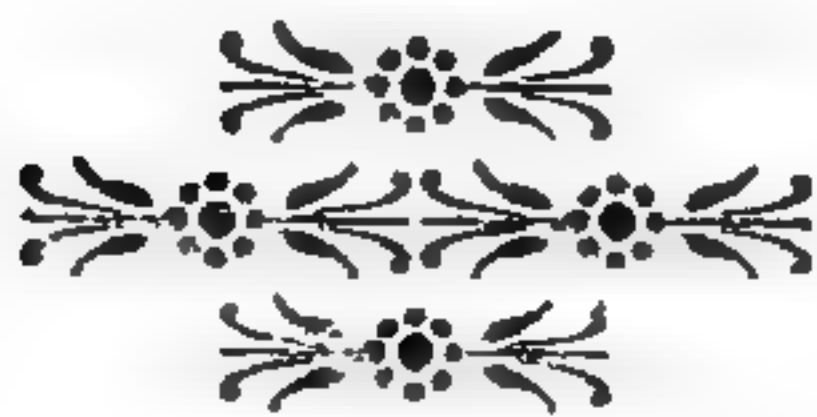
సీ॥ అత్తెన నల్లాడనీక దిగ్బంధన
 ముగ గాలి చెమ్మటం బొదవె నుక్క
 మిన్నంటి చెల్వకై మెలపుతోడుత గ్రద్ద
 చాలుగ నిరుప్రక్కఁ జాచె రెక్క
 ముంగాళ్ళతోఁ జెట్టుమొదట గాతన్ ద్రవ్వ
 కుదురుగఁ బడుకొనె గుంటనక్క
 యెండమావులఁ గంచు చెంతయు దప్పితో
 వాడి పరువువెట్టె లేడిబక్క
 యొడకు లుడుకెత్తి తుమ్మెద లుడిగె నద్దు
 రగులుకొను నగ్గికిం గనరాదు హద్దు
 అడవిపందికి బురదనీ రయ్యె ముద్దు
 వెలసెఁ బనిరద్దు నిడువేసవి నడుప్రొద్దు

సీ॥ ఉడుకెత్తి పాదుల న్ముడిగిన నీడలు
 చల్లగఁ దూర్పున సాగుచుండె

పడదాకి తొర్రల నడగిన పిట్టలు
 ముదముగఁ బైటను మ్రోగుచుండె
 కడు నెండవేడిమి న్నగ్గిన గాడ్పు హ
 యిగ మంచుకొండకై యేగుచుండె
 కొండను దిగి మేతకొరకు బెబ్బలు లుమ్మి
 రిగఁ బల్లముఁ జెల్లరేగుచుండె
 పాములకుఁ బుట్టలోనుండి పడగపెచ్చె
 మడుపు నెడఁబాసి యేనుంగు లడవిఁజొచ్చె
 ప్రొద్దు పడమటకు న్నాల్లి ముద్దువచ్చె
 నెగడి జానకి వాలుకన్నుగవ విచ్చె.

పీ॥ ఎల్లపిల్లలు గూళ్ళకెక్కగ గుడ్లగూ
 బలు ఋషిపక్షియం బయలుదాసె
 వై దేహి దురవస్థ పరికింపలేనట్లు
 తిన్నుఁడై సూర్యుండు కన్నుమూపె
 పనపుఁ గుంకుమము నాకసమున సంజయ
 న్నేరానపెద్దమ యారఁబోసె
 అంచెలుగా నక్క లరచుచు దెసలందు
 ధరణిజ కషంబు నెలుకజేసె
 చీకటిముసుంగునన్ భూమి చింతఁబండె
 చుక్కలు నీతకై మింటఁ బొక్కుచుండెఁ
 బొదలి దవుదివ్వెలుగఁ గొండపోళ్ళు మండె
 జనకజకు నప్పు డష్టమశనియు నిండె.

౧౬. ప్రహ్లాద చరిత్రము

—•••••

16. పూర్వకపులు :

గీ॥ పూర్వకపు లందరున్ గడు పూజ్యు లందు
భాగవతులయి గోస్తనీ పాకముగను
గృతులొనర్చు నధికుల సంస్కృతమున జయ
దేవుఁ దెనుఁగునఁ బోతనం దెలిసి యెంతు.

17. ఆధునిక కపులు :

సీ॥ పూర్వప్రబంధము పోల్కికై చచ్చిన
యీగ నంటించెడు హీనుఁ దొకడు
ప్రౌఢకల్పన లని పన్ని తనకుఁదానె
యర్థం బెఱుఁగలేని వ్యర్థు దొకఁడు
కృతిని నిఘంటువు వెతకి ముదురుతాఁటి
ముంజె వరె నేయు మూర్ఖు దొకఁడు
తేటతెల్లంబని తెనుబాసకు బట్ట
తెరచి చూపించెడి దేజె యొకఁడు

కలివశంబున శారద కలుషయయ్యెఁ
బిదపకాలంబునఁ దలంపు పిచ్చియయ్యె
అచ్చు చవకయ్యె మూఢులు మెచ్చుటయ్యె
నహహ! యెందుకు కవులై రి యాధునికులు.

18. ప్రహ్లాదపాత్ర శీలచిత్రణము :

సీ॥ ఇతరుల మనము నొప్పించఁ దే కరుణావి
 శిష్టుఁడు తన కంత చెలియైనఁ
 జోద్యమునకునయ్యుఁ జూడఁ దే ధృతిశాలి
 పరకాంతఁ దానెంత సరసుఁడైన
 నభిలషనంబుల కడకువఁ జూపు నే
 విజ్ఞాని తా దొరబిడ్డఁడైనఁ
 దెలియనియట్టులఁ దిరుగు నే తత్వవి
 స్ఫూర్తి తా సర్వజ్ఞమూర్తియైన
 వ్యసనముల కెదుర్చుక్క, సత్యంపుమొక్క
 యందపుఁ దుడిమెట్టు, తెలివి కాటకట్టు
 జ్ఞానభాగవతాగ్రణి, దానవమణి
 యజునకు న్నక్తి సున్న ప్రహ్లాదు నెన్న.

19. సదసత్సంశయము :

సీ॥ హరియన నెవఁడని యందురేని యతందె
 ముఖ్యకారణ మన్ని భూతములకు
 ఆకాశమట్టుల నంతట నిండియుఁ
 దా నెద్దియుం గాక తనరుచుండు
 కల్లను నిక్కంబు గావించు నాతండు
 సున్నకు విలువను బిన్నునట్లు
 అతనికి వేతైన దదియె శూన్యము దాని
 నే మాయ యని మన మెఱుఁగవలయు
 పెక్కులేల యెల్ల వేదాంత సారంబు
 తేటతెల్లముగను దెలియపర్చు

ఎద్ది కలదొ యదియె యాశ్వరతత్వంబు
ఎద్ది లేదొ యదియె యా జగంబు

కం॥ కలిమిగలవాని లేమిన్

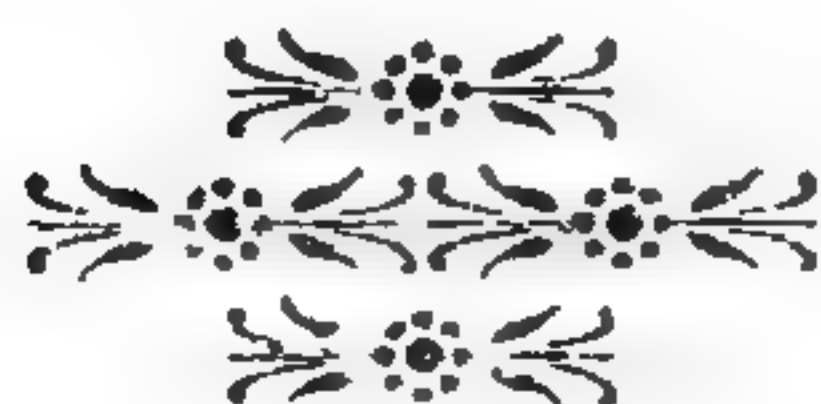
గలవాఁ డెటు లాశ్రయించి కలిమిఁ దెలుపునో
తెలియుఁడు లేని జగం బిది
యొలయ న్పర్వేశు నొద్ద నున్నటు తోఁచున్.

20. నరసింహావతారము :

సీ॥ గంభీర భీకర గరారవంబున

బ్రహ్మాండభాండ కర్పరము వగుల
చటుల నటాచ్చటా చలన సంజాత ప్ర
చండ వాతాహతిన్ గొండ లెగయ
కాలానలాభిల కీలాభ విహ్వ ప్ర
భావశిన్ జగమెల్లఁ జేపురింప
తరుణేందు భాసుర దంష్ట్రనఖచ్ఛాయ
లలమి దిక్కులకు వెన్నెలలుగాయ

కరము లురమును శిరము సింగంబుమాడ్కి
నాభికిన్ గ్రిందిభాగము నరునిపోల్కి
నలర నరసింహురూపున నవతరించె
నాశ్రితపరాయణుండు నారాయణుండు.

౬. బీష్మ చరిత్రము

21. కర్తవ్యబోధ :

సీ॥ పసుల జన్మమునఁ జంపఁగనేల నాకలి
 గొన్న భూతమ్ముల కన్న మిడుఁడు
 నోరునొవ్వఁగ వేదపారాయణము లేల
 నందటిమ్రోల సత్యము వలుకుఁడు
 తీర్థయాత్రల డస్సి తిరుగులాడఁగనేల
 నార్తులకెల్ల సహాయపడుఁడు
 నన్యాసిబిక్ష నెంచఁగనేల మనతోటి
 పాటివారలకునై పాటుపడుఁడు

ఎందుకిక వేయిమాట లీ యిలను సర్వ
 జనుల కుపకారముగ నడువని మనుజుఁడు
 జపతపంబులు నిష్కలు సలుపుచెల్ల
 బూడిదంబోయు పన్నీటి పోల్కిగాదె.

సీ॥ బ్రతికియున్నంతకు స్వర్గనరకముల
 సంగతిఁ దెలియ నసాధ్యముగద
 తరలినవారలు పరలోకవార్తలఁ
 జెప్పిరా మనతోడ నెప్పుడైన
 మర్త్యుల నోళ్ళలో మలయు వేదములకుఁ
 గనఁగన నొక ముక్కుమొనయుఁ గలదె

దీపమాతీనయట్లు తెవ్వి కూన్యంబగు
 దేహాంతములయందుఁ దెల్లముగను
 మనకు గగనారవింద వరనము లేల
 యిహమునందున స్వమతాభివృద్ధి మీఱ
 నెల్ల రన్యోన్యమైతికి హేతువైన
 ధర్మవర్తన మెపుడైనఁ దప్పఁజనదు.

గీ॥ చెలఁగి తలిదండ్రుల యభీష్టములను దీర్చు
 పుత్రులకు నిశ్చయంబుగఁ బొందరాని
 పదవులుండునె ధరణిలోపల సమస్త
 జనులకుం బితృభక్తి రసాయనంబు.

గీ॥ చెల్లునని పెద్దలమని తోఁచిన విధమునఁ
 జెలఁగి సంసారులకు బాధ సలుపరాదు
 నీతిమాలిన యపుడు మన్నింపఁదగదు
 గురులనైన మరెట్టి భూసురులనైన.

గీ॥ తమకు లాభ మెదియుఁ దలపోయ కెంతయుఁ
 బరులకొఱకు పాటుపడుచునున్న
 పిన్నవారికైనఁ బెద్దలకైనను
 మంచిచెడ్డ దెలుప మనసె సాక్షి.

22. భవనిరాసము :

సీ॥ తల్లిగర్భమునం దొదవినట్టి కష్టము,
 పొత్తిళ్ళ లోపలఁ బొరలుబాధ,

పసితనంబున నన్యవశతచే నిబ్బంది,
 యౌవనంబునఁ గామయాతనయును,
 వార్ధక్యమున వ్యాధివలన వేదనఁజూత్తి
 పాసల నంటినపట్ల నిడుమ,
 సతత మంతర్పహిశ్శత్రుజనిత పీడ,
 తాపత్రయంబునఁ దగులుచింత

బ్రతుకు నిఖిలం బిదియె సుఖభాస మకట
 దుఃఖపూరిత మటుగాన దురితదూరః
 వాసుదేవః సుకుందః యీ భవము మటలఁ
 జెందనీయక నన్ను రక్షించు కృష్ణః

23. కర్మము :

సీ॥ పాతాళగంగ నుపాయంబునం బై కి
 రప్పించవచ్చు యంత్రములచేత
 మెలపున జీవనదులఁ గాల్వలం దీసి
 నీరు వలయుచోట్ల నింపవచ్చు
 పర్వతములఁ గల బలు నీటిధారల
 నెప్పట్టులకునైనఁ ద్రిప్పవచ్చు
 వేయేల మఱికొన్ని వెరవులఁ గోరిన
 వేళ వాన న్గురిపించవచ్చు

కర్మమునఁ గానిదెద్దియుఁ గానరాదు
 కర్మమే దైవతము జగత్కారణంబు
 కర్మవశమున స్వర్గాధికార మందు
 వాని కిటు లంచమిచ్చుట వట్టి వెట్టి.

24. భక్తలక్షణము :

సీ॥ నీవె సర్వంబని నిశ్చయించినవాఁడు
 భవరోగ మంటఁదో పద్మనాభ !
 త్వద్దివ్య నామామృతము గ్రోలువాఁ డీహ
 భోగంబు లొల్లఁదో భోగిశయన!
 నీ పదాంబుజ భ క్తినిరతుఁడో వాఁ డన్య
 కర్మము లేస్సయఁదో జ్ఞానరూప!
 నీదు దాసులతోడ నే స మందినవాఁడు
 పరుల సేవించఁదో పరమపురుష!
 నీవలన బ్రతుకున్ గాంచు నేను నిన్ను
 మోసపుచ్చఁగఁ బూనితి మూఢుఁడ నయి
 అక్కటా! గ్రుడ్డు పిల్లను వెక్కిరించు
 నట్లు మాధవ! గోనింద! హరి! ముకుంద!

25. మూర్తి చిత్రణము :

సీ॥ చిరుగుంట కలిగిన చెక్కిలితోడుత
 నద్దిరాయద్ద మెట్లగును సాటి
 ముక్కుప్రక్క మొదలు మోవి మూలవరకుఁ
 బొల్పారు వంక కే పోల్కిగలదు
 హోయలుఁగఁ బల్చలు నొకవైపు గన్పర్చు
 పిన్ననవ్వున కెటు వెన్నెల యెన
 నడుమ చక్కనినొక్కు తొడరిన గడ్డము
 పొలుపున కెద్దానిఁ బోల్పవచ్చు
 భళిర! మాతైక్యవేద్య స్వభావమహిమ
 నుపమ లత్యేక్షలుం దమ యాహ! బిన్ని

తప్పబల్కుట గాక సత్యమునఁ దరమె
యజానకై నను మఱి వాని యబ్బకై న.

2. మార్కండేయ చరిత్ర

26. అభ్యుదయాభాసము :

సీ॥ జనులార మన పిన్నతనమున మనకుఁ గ
లిగిన హాయి, యప్పటి మన యవస్థఁ
గనుగొంటిరే నాఁడు కనులకుఁ జీమప్రా
కుట సైత మెంతయో గొప్ప చోద్య
ముగద యెంతటి యాకలి గొనియెనం జప్ప
టులు విన్నయంత నేడ్చు దొలఁగుఁగద
నేడు మోదముసేయ నేరవెవ్వియు మన
చూపులకై నను శ్రుతులకై న
నక్కటా! యీడుతోడుత నాసపురుగు
పెరిగి చెలరేగి నంతుష్టి జెరచుచుండె
జ్ఞాన మేపారె నజ్ఞాన మనుచుఁ
జెప్పుకొనుటకు లోలోన సిగుపుట్టె.

27. మనుషుల పోకిల్లు :

గీ॥ ఎఱ్ఱచీరఁ జూచి వెట్టియెనలు బెట్టి
పరుగులిడుచు నార్చు బట్టెఁబోలి
ప్రతిభఁ గాంచి యొర్చు ప్రాజ్ఞత లేమిఁ బై
కుబ్బి శక్తిహీను లుల్కుచుండ్రు.

గీ॥ పాలకులు తనకిచ్చు జీవనముకన్న
రెండురెట్లులు గుట్టపుబండికొలుకు,
సానిపాపకు, మఱియు సీసాలకొలుకు
నిచ్చు నుద్యోగి కప్పెచ్చువచ్చునెట్లు?

సీ॥ ఒకచోట సాధులఁ ద్రికమకలం బెట్టి
బాదించి మను న్యాయవాదిజనము
లొకచోట రాజులయొద్ద నిచ్చకములఁ
బల్కుచు నెగడు విద్యతులమ్ము
నొకచోట లంచము లొడిసి మ్రింగుచు దఁఖ
మొయ్యనఁ జూపు నుద్యోగిగణము
నొక్కచో వెలిసేత లెక్కించుకొనుచు రూ
కలఁ దీయు పీతాధికారిజలము

లక్కటా వీరలే యిపు డవనియందు
సకలజన సూత్రధారులై సాగుచుండ్రు
మారికిన్వలె వీరికి మనుజులెల్ల
వడకుచుందురు కలికాల వశముచేత.

ఉ॥ అప్పెగవేయకుండ మరి యర్థము దొంగిలకుండ శత్రువు
ల్చొప్పడకుండ పాలకులు జూచినఁగాని సమస్తసౌఖ్యము
ల్పస్సనఁ బారఁద్రోలి యవశంబయి వచ్చెడు చావుదయ్యము
నొప్పగఁజాలినట్టి చతురుం డొకఁడైనఁ గనంగవచ్చెనే?

28. స్తుత్యమృత్యుంజయము :

శా॥ గౌరీచిత్త సరోజభృంగః త్రిజగత్కళ్యాణదాపాంగః
సారధ్వాంతపతంగః మూర్ధవిచలత్స్వర్గాపగాభంగః కే

యూరప్రా ప్తభుజంగఃమర్దితబలోగ్రోద్ధండమాతంగఃత
రాబ్రాబ్జిలితో త్తమాంగఃలలితార్థస్వాంగఃమృత్యుంజయా!

మ॥ చటులాంభోధిగభీరభాషావిచలత్స్వర్వాహినీభూషాసం
కటనంసారవిశోషాదృష్టివిలసత్కరుణ్యపీయూషాదు
ర్హటరక్షోజనభీషాభ క్తజనహృద్రాజీవసంతోషాసో
త్కటగౌరీరమణీయవేషాదురితాంధఃపూషామృత్యుంజయా!

మ॥ రవిచంద్రానలనేత్రాదుర్హటమహారక్షఃపురీజైత్రాసం
స్తవనీయోరుచరిత్రాభ క్తజనహృద్రాజీవసన్నిత్రాదు
ర్భవషడ్వర్గలతాలవిత్రాగిరిజారామావనీచైత్రాభ
స్మవిలిప్తాంచితగాత్రఃభూరివియదంభఃపాత్రామృత్యుంజయా!

మ॥ కరుణాలోకనజాలఃరాత్రిచరమేఘస్తోమవాతూలఃసిం
ధురచర్మాంచితచేలఃమూర్ధవిలసద్ద్యోవాహినీకూలఃన
ద్గిరిజాచిత్తవిలోలఃభ క్తజనహృద్వీధీనటచ్ఛీలఃభా
స్వరదక్షిణయశోవిశాలఃశశిరాజత్ఫలఃమృత్యుంజయా!

మ॥ నిరతశ్వేతగిరీంద్రగేహఃప్రమదోన్నిద్రాశ్రితవ్యూహఃబం
ధురగోనాయకవాహఃదుష్టదనుసూనుస్ఫోటనోత్సాహఃదు
స్తరరక్షఃపురదాహఃపర్వతతనూజాబద్ధసమ్మోహఃసిం
ధురచర్మాంచితదేహఃభ క్తజనబందున్నేహామృత్యుంజయా

మ॥ అరుణాంభోరుహవీక్ష!దైత్యకులరాడ్ధస్తీంద్రహర్యక్ష!దు
ర్ద్రహాలాహలభక్ష!సంచకితభ క్తప్రాణసంరక్ష!దు

ర్పరసంసారవిపక్ష! సర్వసుమనఃప్రస్థాపనాధ్యక్ష! సిం
ధురదేహాంచితకక్ష! భూమిధరరాడ్తుక్పక్ష! మృతాంజయ!

మ॥ సతబృందాభయదాన! పాలతలవిన్యస్తోదురాట్సూన! సం
తతసామాగమగాన! యోగిజనహృద్యన్మోక్షసంధాన! ప్రో
ద్ధతహాలాహలపాన! రక్షితకనదాజ్ఞయణీమాన! సం
గతకారుణ్యనదీన! శశ్వదపరోక్షజ్ఞాన! మృత్యుంజయ!

మ॥ పరిపుష్పాబ్జభవాండ! శిక్షితసురప్రత్యర్థివేదండ! సం
సరణచ్ఛేదనశౌండ! కల్మషతమిశ్రస్తోమమార్తాండ! దు
ర్పరరక్షోజనదండ! దారితమదోగ్రక్రూరపాషండ! బం
ధురవేదాళికరండ! శూలవిలసద్దోర్ధండ! మృత్యుంజయ!

౮. యథార్థ రామాయణము

~~~~~

29. రాకాసి :

సీ॥ పదఘట్టనమునకు బెదరి జంతులు పాటఁ
బెను హుంకృతికి దెస లీటదేఱ
ప్రేలాడు కొప్పున వెదురుదొంకలు చిక్కు
వడి నేల నూడ్చు చప్పుడు నొనర్ప
గాళ్ళకుఁదగులు వృక్షంబు లన్నియు గడ్డి
కాడలవలెఁ జాపకట్టుకొనగ
అడుగడ్డునకు మధ్య నాపాటి యీపాటి
యేళులుం గుట్టలు నిముడుచుండ

లోనికిం బైటి కూర్చు పులులనులాగ
నరకపాల ముక్తాభరణంబు లేసఁగ
నగ్నికుండము లట్లు రక్తాక్షి లలర
వచ్చి తాటక పిడుగులువడగఁ బల్కె.

30. తత్త్వము :

గీ॥ లేని దున్నయట్లు లీలకై తలపోసి
పురుషుఁ డందు బంధమోక్షములను
బిల్లకాయ మాడ్కి నెల్ల జగం బిది
వచ్చుఁ బోవు నతని యిచ్చకొలఁది.

గీ॥ ఎటుల భావింప నటు తోచు నిజగంబు
ఆత్మ తప్ప మతే వస్తువైన లేదు
కలుగుఁ దనయంత జ్ఞాన మజ్ఞానమట్లు
శాశ్వతంబగు నాత్మకు సహజమిది.

గీ॥ కలదనిన లేదు, లేదన్నఁ గలదు జగము
నభమునందునఁ గన్నడు నల్పు మాడ్కి
నిర్గుణుఁడు నిత్యుఁ డాత్మ దనిశము ప్రకృతి
నంటఁ డంటియు నీ రామరాకు వలెను.

31. ప్రభాతము :

సీ॥ తప్పు బయల్పడ్డ చొప్పున, నోడిన
పెంపునఁ జంద్రుఁడు వెల్లఁజాటె

సిరిదొంగినవాని పరివార మటు సన్న
 సన్నగఁ జుక్కలు సాగఁదొడఁగెఁ
 గ్రొత్తగాఁ గవగూడుకొన్న దంపతులకు
 గుండియల్ యుల్లనఁ గోడి కూసె
 దవ్వెంత యేగియుఁ దలక్రిందుపిట్టలు
 దారితప్పక తమ తావుచేరెఁ
 గలువలు న్వాడెఁ,దమ్మిపూవులును వీడెఁ
 బులుఁగులున్ బ్రొద్దునకు మేలుకొలుపు పాడెఁ
 బన్ను లే కెల్లరికి నబ్బె బైరుగాలి
 తెల్లముగఁ దూర్పు బళ్ళనఁ దెల్లవారె.

32. నవవధూవర చేష్టలు :

సీ॥ పరులకుఁ గనరాని వెరవున నొంకొను
 సొలపునఁ గ్రేఁగంటఁ జూచుకొంట
 వంగిలేచుచుఁ బరస్పరము లాఘవమున
 దోసిళ్ళఁ దలఁబ్రాలు పోసికొంట
 లంకెవడిన చెంగుల న్నప్పిపది ద్రొక్కు
 తడబాటున మిథము తగులుకొంట
 మనసులఁ గల్పిన కనుల కన్యోన్యమున్
 జల్వకప్రపు బుక్కఁ జల్లుకొంట
 బలు వసంతపు బిందెలోఁ బరగు నుంగ
 రంబు వెదకుచుఁ గెంగేలు రాచుకొంట
 మొలకనవ్వులు నవ్వుచు ముద్దుగొంట
 నవవధూవర చేష్ట లందముల పంట

సీ॥ తలుపుతెలుచుపాట తడబడి యొందొరుం
 బేర్కొన సిగ్గున న్నెనగులాట

కెంగేలు గలిపిన సింగారపు పచారు
 నడడున నివాళి నందు సౌరు
 అటకోర్కి మడుపుల నందించుకొను నేర్పు
 నిముసమ్ములోన వేసముల మార్పు
 ఇక్కుపలఁ బువుచెందెయ్య జాణతనంబు
 నెగసక్కెముల మొల్కనగుల డంబు
 గడుసుముద్దు విసీవినపడని సుద్దు
 కన్నుమెలపు కడు న్గుత్తకొన్న వలపు
 క్రొత్త యాలుమగలు గయికొన్న పెగలు
 పూని గడియించు తెలు నల్వయైనఁ గాని.

33. వనవాస రాజభోగము :

సీ॥ ధరణి తివాసి, వితానము విను, ప్రేల
 బడు దీపగోళము లుడులు, వెలు
 చూపెడు దివిటీలు సూర్యచంద్రులు, కొండ
 గారి జంత్రము, తలగడలు రాలు,
 సౌధరాజము పర్ణశాల, కార్యైకములు
 ద్వారపాలురు, మంటియరుగు గద్దె,
 కరములు బంటులు, కాళ్ళు గుఱ్ఱములు, దుం
 పలు భోజనము, చెట్టుపట్ట దుస్తు,
 జడలు సొమ్ములు, ధర్మరక్షణము ధనము,
 దుర్గము గుహ, యథాలాభతుష్టి మౌళి,
 శమము మిత్రము, శుద్ధసత్యము సచివుడు
 యడవి రాజ్యము, మఱి మన మధిసతులము.

34. కష్టసుఖములు :

గీ॥ కష్టసుఖములు మబ్బుల కరణి వచ్చు
నరిగెడుఁ దమంత నవియుఁ జింత్యములు కావు
ఏది యెట్లుండినప్పటి కీ బ్రతుకున
ధర్మపద్ధతి సుంతయు న్దప్పరాదు.

35. భగవంతుని కొలత :

సీ॥ వలయరేఖకుఁ బోలి వశమె తెల్పంగ నీ
కాదిమధ్యాంతము లప్రమేయః
యెల్లజగంబుల కీవె యాధారము
లెక్కల కన్నింటి కొక్కటివలె
ధర్మమువై పె యెంతయు జోగుచుందువు
బలువువంక న్ద్రాసుములు విధమునఁ
బెలుగవు తలుగవు విభజింపబడవు శూ
న్యాంకమువలె నకలంకచరితః
పిన్నకుంబిన్న పెద్దకుంబెద్ద వీవు
కొలతకందవు నిన్నెన్న నలవికాదు
చెలఁగు సరిచేసియై నీవు తలచినంత
భక్తమందార భవదూర పరమపురుషః

36. రామభక్తి :

గీ॥ రామచంద్రుని కన్న శరణ్యుఁ డెవఁడు
రామనామము కంటెఁ దారక మిఁకెద్ది
రామభక్తిని మించు సామ్రాజ్యమేది
దయను నెలవిండొహో రామదాసులారః

37. హనుమద్విక్రమము :

సీ॥ ఉబికితివేని సప్తార్ద్ర లోకంబులు
 గిరగిర సుడివడి తిరుగకున్నె
 త్రొక్కితివేని యథో భువనము లెల్ల
 దట్టముగా నట్టగట్టకున్నె
 యూదితివేని మహాదధు లన్నియుం
 జిలుతుంపురై మింటఁ జెవరకున్నె
 గ్రుద్దితివేని మేరుధరాధరం బైన
 మఱి తుమురై మచ్చమాయకున్నె
 నత్యసంకల్పుఁడవు మనోజవుఁడ వీవు
 కామరూపి వప్రతిహతగతివి నీవు
 నీ మహత్వ మొకింతయు న్నివెలుఁగవు
 గాని హనుమంత! నీవు సాక్షాచ్ఛివుఁడవు.

38. కుంభకర్ణుడు :

సీ॥ సంజకెంజాయచే నంజనాచల మటు
 కావిదుస్తుల నీలకాయ మమర
 నిరుగడ మేరుశిఖర మినవంద్రుల
 వలెఁ దలకుండలంబులు వెలుంగఁ
 గ్రొమ్మెఱుంగుల కోడి క్రొక్కారు మబ్బట్లు
 తారహరముల నెద విరిసిల్లఁ
 గొండలఁ న్మల్లెపూచెండుల గతి నెత్తఁ
 జాలిన శూలము కేలఁ దనర
 ప్రళయభైరవువలెఁ దాండవము నలుపుచు
 నట్టహాస మళనిశబ్ద మషహసింషఁ
 గోటగోడ నొక్కడుగున దాటి కుంభ
 కర్ణుఁ డేతెంచెఁ గవులు నలడలఁబాట.

౯. రుక్మిణీ కళ్యాణము

39. అరుణకిరణము :

గీ॥ తొంటికొండకు జేగురు తోడుకుండ
చేతులం జాచివచ్చిన లేతయెండ
జగములకు నెల్ల వాచి పెద్దగను దోచి
చిన్నయౌటకు వేడి మించెను మరీచి.

౧౦. సావిత్రి చరిత్రము

40. శోకహతలోకము :

సీ॥ నిరుపేదలకుఁ గుక్కమురికి సంతానమ్ము
కోటీకు నాటకి గొడ్డటికము
చేతనైన కురూపిఁ జేరనీయదు చెల్వ
యందకానికి లోని యంగు సున్న
మృష్టాన్న మారోగ్యహీనుల కుండును
దినగలవారికిఁ దిండిలేదు
దాతను ముంగాళ్లఁ దన్ని యేగెడు కల్మి
కడు లోబివానిని గొగిలించు

ఉన్నవా రున్నదని యేడ్వ నుర్విలోన
లేదనుచుఁ గుందెదరు సిరిలేనివారు
చూడ నీ లోకమంతయు శోకహతము
సత్యముం దయ గల్గిన జనము తప్ప.

ఉ॥ ఎన్నగఁ గోరనపు లలియించును పంపద తాతిబొమ్మకున్
 నన్నుతపూజమాడ్కిఁ, బెలుచం దనుగోరిన రాదు లచ్చి బర్
 చన్నులు మానకమ్మకటు, చావక తీరని గూనివంపు లా
 గున్నది స్వేచ్ఛలేని బ్రతు కో జనులార! యిఁకేటి సౌఖ్యముల్.

సీ॥ శ్వానసంగతి యటు వంసార మిది సౌఖ్య
 మామీద బహుళ దుఃఖాకరంబు
 పానకాలాయని బలుదప్పివలెను బో
 గేచ్చ యెన్నటికి శాంతించఁబోదు
 ఆకాశమందు నల్పటు తనపై బంధ
 వప్రీతి గలుట భ్రమకృతంబు
 ఎనుముతోకంబట్టి యీతకు దిగినట్లు
 జ్ఞోణీపతుల నమ్మి గొల్చుచుంట
 అనుచు రూఢిగఁ దెలిసి సత్యంబు దయయుఁ
 గడిమి దప్పక దర్మార్థకామములను
 పరహితంబుగ నల్పేడి బాగవతులు
 సంతతానింద పదవికి సాగుచుండు.

41. క్రతునిరాసము :

సీ॥ స్వర్గములోన రంభాభోగ మిట బహు
 మానముఁ గొన యజమానుఁ దొకఁడు
 దక్షిణకై బకధ్యానంబు నల్పుచుఁ
 బండితమ్మన్యఁడౌ బ్రహ్మ యొకఁడు
 సకలక్రియలఁ బృథగ్గనముల వియమించి
 దంభుఁడై తిరుగు నధ్వర్యుఁ డొకఁడు

కడుపు కక్కురికె కమురుకంపున కోర్చి
 యుక్కిరిబిక్కిరౌ హోత యొకఁడు
 శ్రుతుల సారంబుఁ దెలియక శ్రతువులందు
 బతువులం జంపి సౌఖ్య మల్పంబుఁ గొందు
 రుచిత మెఱుంగక యిదియె విద్యుక్త మంచు
 గ్రూరకర్ములకుం దయ దూరముకద.

సీ॥ మొగి 'నహింస్యా త్సర్వభూతాని' యని శ్రుతి
 నాదరింపక 'పశుమాలదేత'
 యనునట్టి యధమ మంత్రానుసారంబుగ
 నల నీచకులము లెల్లమ్మకొఱకు
 బలులిచ్చు తెఱఁగునఁ బండితమానులె
 విప్రులమంచును విఱ్ఱపిఁగి
 జన్మంబునం బేద జంతువులం జఁపు
 కటిక యాజులకును గలదె ముక్తి
 ఉపనిషత్తులు శ్రుతికొంత కూర్వభాగ
 మం దహింసను స్థాపించు నదియె మోము
 కనుఁ దధఃకాయ మాపెకుఁ గర్మకాండ
 మూని పశుహింసఁ దెల్పు నపాన మచట.

గీ॥ చెఱకుఁ దీపి యనఁగఁ జేరి యద్దానిని
 వేళ్ళమోయ నమలు వెదగు పగిది
 వేదవాక్కు లెల్ల విధులని పశుహింస
 నలుపు కూళ భోగములను గోరి.

42. ఉత్తములు :

సీ॥ ఉత్తము లగువార బుద్ధిలోఁ దలిదండ్రు
 మాటలకుం జవదాటలేరు

పెద్దలఁ బొడగాంచి వినయంబుఁ గన్నరు
 రాదులకు నిత మాచరింతు
 కలనైన నవ్వలకైనఁ గల్లులు వల్క
 రొరులగొప్పం జూచి యుల్కరెపుడు
 ప్రాణిహింసను జేయ రే నెపంబుననైనఁ
 దమ కులాచారము ల్దప్పఁబోరు
 వ్యభిచరించరు, కొనరు దుర్వ్యసనములను
 జ్ఞాను లపుదురు, సోమరులారు, గర్వ
 మందరు, బ్రతికెవరు స్వకష్టార్జితముగ,
 నీశ్వరునిఁ గోర్కమాని భజించుచుండు.

43. విశ్వరూపిణి :

సీ॥ చేమంతిపూవుగ శీతాంశుఁ గీలించి
 యొప్పుగ గగనంబుఁ గొప్పుబెట్టి
 తారలన్ముత్యాల చేరుచుక్కనమర్చి
 నుదిటిపై సూర్యుఁ డన్నొట్టుడిది
 చందోయిగా మేరుమందరములఁ జేర్చి
 జలధితరంగము ల్వకులఁజేసి
 రోమావళి న్వనస్తోమంబుఁ గావించి
 పునజపునము భూమిగా నొనర్చి
 తన యధఃకాయ మభిలషాతాళ మగుచు
 నశ్వపతి జ్ఞానదృష్టియం దవతరించె
 విశ్వరూపంబు తోడుత వేదమాత
 పాలితాశ్రితవర్గ సువర్ణదుర్గ.

సీ॥ కంటికి రెప్పట్టు కడు జాగరూకతం
 బిల్లలఁ గని పెంచు తల్లి నీవు

అన్నదమ్ములఁ గని పెన్నిదులని కూర్చి
 లెక్కించు నక్కచెల్లెండ్రు నీవు
 నాయమ్మ నాయయ్య నాకన్నవారని
 గొబ్బిన ప్రేమించు కూతునీవు
 ప్రాణంబు లన్నియు భర్త కర్పించి యి
 ల్మర్యాద కాపాడు భార్య వీవు
 కార్యహేతువు వీవు, జగమ్ము నీవు
 నీవే యంతయు, నెద్దియుం గావు నీవు
 నీదు తత్వంబుఁ దెలిసి వర్ణింపఁదరమె
 యాశ్రితజనా ర్థిభర్త : మాయమ్మదుర్గ :

44. పుంసాం మోహనరూపః :

సీ॥ మొకరితుమ్మెదల నార్పొసిన యట్టులు
 ముంగురు ల్పొసటిపై ముద్దులూర
 తెలిదమ్మిరేకులఁ దెగడు వాల్గందోయి
 నెమ్మియు నోరుపు నెనరుఁ దెలుప
 పలుచాలు మల్లెమొగ్గలు, చివుర్వాతెర,
 కార్జుంపము బవిరిగడ్డ మమర
 కుంచపుమొదలటు గొప్పమెడయుఁ బెద్ద
 తలుపువలె న్రొమ్ము తనరుచుండ
 భళిరఁముంగాళ్ళ దాటు చేతులును, మరియు
 నడుము పిడికిట నిముడు, కుందనపుఁ జాయ,
 యొడలు తిన్నని యేరాసియొడ్డు పొడవు
 అడుదేమితనిని మగవాఁడె వలచు.

సీ॥ కందున్న పున్నమ చందురుఁ గాదంటి
 మో పీని మోమున కుపమ యేది

యజ్ఞము ల్వాడు నటన్న విక్కందోయి
 కగు నెచ్చట నిదర్శనాతిశయము
 వీనుతొండమ్ము లిస్సీ వంక లవ వీవి
 హస్తమ్ములకును దృష్టాంతమున్నె
 మరి యనంగుం దగు మరుని కితనితోడ
 నకియరో నులతె న సమ మడెట్లు

సహజ సద్గుణ సౌందర్యకాలితె న
 సతతదోషాధిక కురూప యుతునతె న
 చానయెందు కలంకార శాస్త్రగరిమ
 యింక నీ యందకాని వర్ణించుటెట్లు.

45. ఆమని :

సీ॥ చెవులకుఁ జల్లగఁ జెలఁగి కోయిల కూసె
 నందడి పెండ్లిబాజాలు మ్రోసె
 కన్నెవేపయుఁ దొగరున్న సమర్తాడెఁ
 జలివేంద్ర దాపున సంతగూడె
 కమ్మ మామిడితోట కాపుల పని హెచ్చెఁ
 బిల్లగాలులు మురిపించి వచ్చె
 గొడుగులు, జో శృంగచిడిముడిఁ జల్లార్చెఁ
 దాటిముంజలు కడు దప్పిఁచీర్యె

కారదవి వెల్గెఁ, బడవషికారు గతె
 నందె లింపాయెఁ గొగిళు ల్పడలిపోయె
 ప్రొద్దు లేపారె, మాపులు పొట్టివారె
 ఆమని మొదలుపెట్టె, బల్ హాయిపుట్టె.

46. భూ త భూ తే శ తత్త్వము :

సీ॥ పెనిమిటికడ ముద్దుగునిసెడి గువ్వ న
దేల సాకువడేగ యెగరఁదన్నె
పచ్చగఁ జివురించి బలసిన దొంకల
కెగఁబ్రాకి మేకపో తేలమేసి
నీటియొడ్డునఁ ద్రుళ్ళి పాటఁబాడెడు కప్ప
జెట్టినిఁ బామేల పట్టిమ్రొంగె
కొండను ఢీకొను కొమ్ముల విదళించు
నేనును సింగ మదేల చంపె

ఇజ్జగంబున నన్యోన్య హింసవలనఁ
బ్రబలు భూతంబు లిది స్వభావంబుగానఁ
గాని ప్రకృతివిలక్షణ కార్యమైన
యాశుతత్వము దయ నా కిదెట్లు వచ్చె.

ఉ॥ జంగమజీవు లెల్ల మఱి స్థావరభక్షణ జేసి వేడ్క లు
పొంగఁ బరస్పరంబు హితముం బచరింపుచుఁజావులేక ని
ష్ఠఁగొని దైవభక్తులయి జ్ఞానవిభోగముల న్నమానురై
రంగుగ నున్నయప్పు ఖిరా సుఖియించెద నెమ్మనంబునన్.

47. విజయఃలక్ష్మీ వివాహము :

సీ॥ భూమి పీఠము,నభంబు న్మేటిపందిరి,
బహుశత్రుతతి సాక్షివహ్నిగాఁగ,
ముకుట తనుత్రాణముల నుండి డుల్లెడు
రవము తెము ల్దలఁబ్రాలుగాఁగ,
జంబుక స్వస్తివాచకులకు శత్రుల
తలతెరియి ఘరిప్రదానములుగాఁ,

గూలెడి భట హయ కుంభి భూరిర్వసు
లోలి బాజాబజంత్రీలుగాగ,

బలు పనంతము నెత్తురువరదగాగ,
నాకబలి మ్రుగ్గులట్టు లాంత్రములు మెఱయ,
మఱియుఁ బగయొజ్జ తంకృతిమంత్రములనఁ
బెండ్లియాడుదు నన్నోహో విజయలక్ష్మి :

48. వీరాలాపము :

నగ్ధర॥ కఠినజ్యాహేష మాళామనకరటిఘటా కర్ణము ల్వక్కివింపన్
పిఠరప్రోద్భూత దావాగ్నినిదిద పరరాణ్ణీరసాగాళిఁ గల్పన్
జఠరీభూతారీనూత్నోష్ణ రుదిరమదిరోన్మత భూతంబు లార్వన్
విఠరు ల్లోత్రింప నస్మద్విజయయశము దిగ్వితుల నె్వలవై తున్.

49. తొలిచూపులో వలపు :

పీ॥ నలలిత పాదాంబుజాతంబులందునఁ
గౌరవమతుమ్మెద గవగూడునట్లు
భాసుర నిమ్ననాభీ సరోవరమున
గండుబేసిన జోడు గలయు బింగి
ప్రతిత పీనోన్నతోరః ప్రదేశంబున
ఋంజరీటము జతగట్టు మాడ్కి
కమనీయవక్త్ర రాకాసుదాకరు పజ్జ
ఘనచకోరము జంట నెనయు కరణి.

ఏకముగ వలపుజిగురన నెదలనదికి
సన్నిధిం జేరినకొలంది చనువు మిగిలి
రెప్ప రెగసిన క్రమమున గొప్పమీరి
దంపతుల చూపు లొందొంటఁ దానెల్లె.

౧౧. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము

~~~~~

50. విద్యా గర్వము :

గీ॥ తా నెఱుంగుదు ననెడు విద్యలకు మేర
యల దిగంతపురేఖ హద్దలు కోఁచుఁ
గాన సంపూర్ణ పాండిత్య మూనితి సని
యులికి సభ నాడుటలు పిచ్చికళలు గావె.

51. ధనలోభ దంభము :

మ॥ ధనభోగంబుల యాశచేఁ బొదము నీ తత్వప్రబోధంబు లీ
వినయంబు, లృడిసంచెలుం, గరముల స్వేల్లలాడు మాల ల్నొసం
టను నామంబులు, చేతఁ బొత్తములు, కంఠంబందు రుద్రాక్షలున్
ధనవాంఛ నివిడనాడు వారలకు నీ దంభంబు వింకేటికిన్.

52. భరతఖండము :

సీ॥ సర్వ శ్రుతిస్మృతి శాస్త్రంబులకు మూల
కందమై విఖ్యాతిఁ జెందె నెద్ది
నంతిత జపతప స్వాధ్యాయ సత్యవ్ర
తావనీసురులచే నలరె నెద్ది
స్వచ్ఛంద రాజ్యసంపద గల్గి పావన
చరితులౌ నృపతుల పరరె నెద్ది
గణేయించుటకు నశక్యఁబై న కాలంబు
నుండి నాగరికత నిందె నెద్ది

మొదట దేవుని యున్ని నీ భూజనముల
కందటికి నెద్ది తెల్పెనో యట్టి భరత
భండమునఁ జెట్టుచచ్చెడు కాలమునకు
మురుగు పిందెలవలె నిష్ట పుట్టె జనము.

53. మాంసాశన నిరాసము :

గీ॥ ఆయురారోగ్యకరములై యతిశయిల్లి
పాలు చక్కెర ధాన్యముల్ పలములుండ
జంతువులఁబట్టి తిననేల జాలిమాలి
జ్ఞానవంతుల మనుకొను మానవులకు.

54. సత్యదౌర్గత్యము :

సీ॥ ధనముల నాశించి తగని బేరము చెప్పు
వ రకు నోటికి వడకివడకి
దీనుల కొంపలు దీసెడు పీడరు
కూటసాక్ష్యంబులఁ గుందికుంది
మిగుల లంచము మేసి నిగిడెడు నుద్యోగి
కలమునఁ గన్నీరు గార్చికార్చి
సోమరిపోతులై సోదెలు పల్కెడి
మతగురువుల చెంత మాడిమాడి

యెట్టులుంటివి చెప్పుమా యెల్ల వేద
సరసులం బొల్పు రాయంచఁసాదుమైత్రి
గడపు చుక్కానిఁసత్కులాంగనల సౌమ్మః
సువ్రతమ్ముల ముఖ్యమ్ముఁసూన్యతమ్ముః

55. శృ శానము :

సీ॥ వెదురు నిచ్చెనలపైఁ బీనుంగు లొకచోట
 నొకచోట గుండారి నులుకు మంట
 కటికయొజ్జల మంత్రకర్మంబు లొకచోట
 నొకచోట న తెన రుడుకు తంపి
 చచ్చినవాండ్రకు శకునము వీర్పు కా
 కు లొకచో నేడ్చు బిందు లొకచోటఁ
 బాతిన శవములఁ బైలాగు నక్క లొ
 క్కెడ నొక్కచోఁ బ్రేవు వీడ్చు గ్రద్ద
 లుండు మోరశృశానము దండఁజేరి
 తనదు దుస్థితిఁ దలపోసి తలయు నూచి
 వెల్లబబ పైకిఁ జూచి నిస్సహత నవ్వి
 యీశ్వరు నెపు డతండు ప్రార్థించె నిట్లు.

56. పా పతోషము :

సీ॥ ముంగిట వాకిళ్ళ ముగ్గులు జెన్నొందుఁ
 గల్మిక్సూర్పుల నెలగంట ముందు
 అత్తవారింటిలో నల్లు డున్న పనందు
 వెలుచూపుల తోగి వేగు సందు
 పెతల కెల్లరికిఁ బేర్వేరునఁ బిలుపందు
 రచ్చపందు వగు సంక్రాంతిపొందు
 పాటలాటలు దక్కఁ బనులన్నిటికి బిందు
 కనుమజాతర పేదకాపు విందు
 ప్రొద్దురాకకు నిట్టూర్పు పొగలఁజిమ్ము
 క్రొత్తచాపును వడ్లును గుత్తకమ్ము
 కుంపటుల్ గొగిళుల్ గోరుకొన్న సొమ్ము
 పొషమాసమ్ము నర్వ సంపోషణమ్ము.

II కావ్యసారణి

౧౨. బాటసారి

— ౧౨ —

57. నిదాఘవేళ :

సీ॥ నెమరువేయుచు లేళ్ళు నీడల నాగె లోఁ
 టొడలలో నెమరులు కుడురుకొనియె,
 లోతు మడుంగుల నీతాదె నేనులు,
 పండులు బురదలఁ బాడుకొనియె,
 గొమ్మలపైఁ జేరుకొనియెఁ గోతులు, పులు
 లన్నియుఁ దొట్టల నణఁగజొచ్చె,
 లోవలఁ బడి పులు లావులింతలు దీసె,
 నొండులలోఁ బాము లూర్పులుచ్చె
 నడవి సందడి తగ్గె, నల్లదలయందుఁ
 జెలఁగి పొగ చిమ్ముకొంచు కార్చిచ్చు హెచ్చె,
 రెండు జాముల వేసవి మండిపడుచుఁ
 గొండ బీటలువాఱంగ నెండకాసె.

58. గారడి సూర్యుడు :

గీ॥ ఔరఃగారడి సూర్యుండఁయబ్బరంబు
 కద బ్రతుకువలె నీ కరకౌశలంబు
 అల్ప భౌషంబుల నూపి యధిక దివ్య
 ములను గన్పట్టనీయక మోసపుచ్చు ॥

59. వేసవి వేకువ :

సీ॥ ఒంటిపాటునఁ బొక్కి యురువయి కెంపెక్కి
 విన్ను తూర్పునఁ దూతె వేగుఁజక్క
 తెక్కలు జాడించి ముక్కును గోడించి
 కొక్కారోకో యని కూసెఁ గోడి
 నీటితావులఁ దాటి తోటల గడితేటి
 యొడలు చల్లనఁ జేయుచుండె గాలి
 యెదు జాములఁ దుగఁ దోచు నికఁ బ్రొద్దు
 పొడమెదు నని చాటఁదొడఁగె గంట
 పట్టు లెడఁబాసి పట్టలు బయటఁ బాతెఁ
 దలలు టిక్కించి మొక్కలు చెలువుమీతె
 బలిమి తోడుత నిద్దురబరువు జాతె
 డెబ్బున న్వేసవి న్నేయి తెల్లవాటె ॥

60. తొలకరి :

సీ॥ తొలి తెల్ల కొండలవలె నున్న మొగుతులు
 గొప్పలై నీలిరంగులఁ దనరె
 దూదిపింజెల లాగు దొడ్డమబ్బుల నేకి
 కరువలి పలుపులుగా నొనరె
 వెండిచబుకుఁ ద్రిప్పి వేసినయట్టులు
 మెఱుముతోడుతఁ బెద్ద యురుము పుట్టె
 నేలఁ గమ్మని తావి నెగడించు చందంద
 వలుదలై లెక్క చిన్నులు మొదలిడె
 మింటికి న్మంటికిఁ దలుచుమీఱ వాన
 యడుగు లను తీగెల దిగించి యాటవ పడి

వీణె వాయించు నెఱజాణ గాణ మాడ్కి
నందముల గుప్పి గాలి పాడఁదొడంగె॥

౧౩. మేలబంతి

61. విద్య :

సీ॥ రిఫ్తెకడుం బోలి రెట్టిజేయును నై జ
మగు తెల్విదీపంబు నంటి విద్య
కష్టకారంబునఁ గడుబీదటికమున
నుల్లము నోదార్చుచుండు విద్య
దుర్వార దుర్మోహ గర్వాబ్ధిలో మును
నప్పుడు పైఁదేల్పు తెప్ప విద్య
నర్వోపకారంబు నలుపఁగఁజాలెడు
నెల్ల యంత్రముల పుట్టిల్లు విద్య
యట్టి విద్యలఁ బ్రతిఫల మరుగఁబోక
బోధ చేయుచునుండు నీ మూగ గురుల
పొత్తముల నిటు పబ్బికసొతు గాగ
నిచ్చు నాతని శ్రేష్ఠిగా మెచ్చరాదె ॥

62. గురుశోకము :

సీ॥ ఏ దినంబున శోక మెఱుంగని బుధులెల్ల
కన్నీటి వరదలు గార్చినారు
చీమబారుల వలె శిష్యు లే దినమున
నెండలో బడి పరువె తినారు

గ్రహణదినము పోల్కిఁ గనుపట్టె నెద్దిన
మఖిలజనస్నాన మతిశయిలై
నెద్దినంబున బ్రతుకెల్ల నీ పురిలోన
దుర్దినమై యేమి తోచకుండె

నెద్దినంబున మనబడి యేపు దరిగె
నెద్దినంబున గురువుల ముద్దువెలె
నెద్దినంబున శ్రోత్రీయం బేపుదొరఁగె
తిద్దినంబా యిది? బుధ విషద్దినంబు.

మ॥ స్మితపూర్వాస్యనరోజు, మున్నత భూజాశిష్టంబు, వాజాను లం
బిత బాహుద్వయ, మబ్జనిర్మల శిరోవేష్టంబు, సత్యామృతాం
చిత వాక్పూర, మఖండవక్త, మరుణస్పీతంబు, శిష్యాఁ ట్రో
వుతమంచు న్గుచు చంద్రశేఖర మహామూర్తిం బ్రశంసించెదన్.

పీ॥ ధర్మమూర్తీనీకు తర్పణతోయము
భక్తి నేపారు మా బాష్పధార
పరమపావన! నీకు పార్వణపున్నుద్ర
లకలంకము లగు మా త్రికరణములు
పండితోత్తమ! నీకు ప్రచ్ఛాదనం బచ్చ
నిజమున కలరు మా నిర్మలాత్మ
అగ్రజాగ్రణీనీకు నాబ్ధికకర్మము
పరువైన మా సత్సవర్తనంబు

తే॥గ॥ దెబ్బదై డేండ్లు బ్రతికినా వచ్చి యుభయ
తారకంబుగ నీ వలె గౌరవంబు
కాచుకొన శక్య మెవని కిక్కరియుగమున
నత్కిళాంబి రామానుజాచార్యవర్య॥

63. దేశదుర్దేశ :

సీ॥ ప్రతివస్తువు న్నాల్గు వంతులు ధరహెచ్చె
 నెంతటి దుర్దేశ యిప్పు వచ్చె
 సంగ్రామమునకునై సకలధనము చెల్లె
 భటనికరము పరంపదము వెళ్లె
 వర్ణములకుఁ బరస్పరకలహము మించెఁ
 బ్రాచీనమర్యాద లంతరించె
 కఱవు, వింతతెవుళ్లు మఱిమఱి కొనసాఁగెఁ
 బ్రజలకెల్ల న్నవ్విర్దపరత రేగె
 దంబ మేపారె, దుష్టబోగంబుమీఠె
 ధర్మము నశించె, స్త్రీన్యతంత్రత లరించె
 అ సీకత యడ్గువట్టె సత్యమ్ము గిట్టె
 కర్మభూమికి శనిగూడె జ్ఞానమూడె.

64. త్రిలింగము :

శ్లో॥ త్రిలింగదేశభాషైన పదుషాక్షరవర్జితా
 నిస్పష్టా సర్వసులభా న్యతంత్రా సర్వలౌకికా॥

శ్లో॥ త్రిలింగభూరేవ భూమిః । త్రిలింగనర ఏవ నా
 త్రిలింగభాషైన భాషా నాత్ర కార్యా విచారణా॥

65. పురవర్ణన :

సీ॥ బ్రాజతే కుక్కుడేశ్వర మాధవాలయా
 భ్యాం నభక్కుంది సౌ-రాంతరేణ

హాసిల మీషజ-హాతాబ్బిమూనది
 హీషస్స సౌఫీరి-హీరసాల
 రావు సూర్యారావి-రాజా బహదురి
 చారిట బిర్రూల్ వే-జంటరెవి
 చదువుల పుట్టిలు-చల్లగాలి నెవ్ద
 జల్లుఁ బొగడ లి-వేల్లఁ వెల్లు
 మేటిపంటల పెంకి క-ల్మిమెడ లంకి
 బెస్తుటానినొడావరీ-యీసిసీజె
 మరపీర్వజవాలవార్-మీరనాన
 పీతికాపుర మ స్త్రీ-విష్టప మివ

సీ॥ వేసవి యెందైనఁ బ్రియమగుచుండు ని
 ల్లాలి చూపుల పొలయల్క మాడ్కి
 హితమయ్యెడు నకాల హిమసాత మయ్యు వి
 వాహ మందలి యుపవాస మట్లు
 పరుషప్రకృతి యయ్యు బహుఫలదం బగు
 ననవరతంబు పి-త్రాజ్ఞ కరణి
 అభ్యున్నతంబయ్యు నతిసులభం బగు
 సాదులక భగవత్ప్రసాదము వలె
 చెమటపట్టని తావు, సౌఖ్యముల ప్రోవు
 అలసటల గొట్టు, దొరలకు నాటపట్టు
 క్రూరజంతుల వేర్వీత్తు, క్షోణి నత్తు
 కనుక నీ నీలగిరియే స్వర్గంబు తునుక॥

దండకం॥ జయజయ జగతి శీతానిరోద్భూత రంగ తరంగావళీ
 రమ్య కాసారకేళీ చరన్మత్త ఉండాల శుందోత్తిరాంభః
 కణా స్వాదనోత్పుల సూనాంచిత్రారామవల్లీనికుంజాః
 యలాయాసుర క్రూరసమృద్ధనాంఘ్రిద్వయ స్పార

దుర్గాలయాలంకృతశేష భూమీధర బ్రాజితగ్నేయభాగాః
 ముహూర్పాలసూర్యాంకు దీప్తాయుధస్తోమవేషా
 లనత్సైనికాజ్ఞానుకూల ప్రచండప్లుత ప్రాపితస్వేద
 పూర్ణాభిషిక్తాంగ విభ్రాజమానాశ్వరింభా
 సముద్ధూత ధూళీ పరివ్యాప్త డిజ్మండలాః
 రోహయంత్రోజ్జిత స్వాదునీర ప్రపూర్ణ స్ఫురత్కంఠ
 భారోచ్ఛలస్మధ్యఃక్షోజవేణీనితంబాంచితాంభోరుహాక్షి
 కటాక్షేష మూర్చద్యువప్రాప్త వాతాయన
 ప్రోన్నతస్ఫీత సౌదాగ్రసంభాసురాః
 పాఠశాలాగతానేక బాలామణీవార సల్లాప
 మంజు ప్రతిద్వానవత్కూజదుత్కంఠశాలీ శుకీయుక్త
 నానావిదాలోల భూమీజపంక్తి కనన్మార్గ
 పార్శ్వోరుపీధీ మనోజ్ఞాఃరిమాఃష్టుదాంఃత్య శోభాయమాన
 క్షమాపాల చూడామణీ శ్రీ మహాచామరాజేంద్ర
 వాణీవిలాసాధివాసప్రియాః
 సర్వ కర్ణాటదేశోత్తమాంగీకృతా
 రాజధానీ మహాశూర నామ్ని జయ జయ॥

66. క ల్లా కౌ శ ల ము :

సీ॥ ఆదఃజాలనివాఁడు పాడుఁ, బాడనేని
 వాఁడు చదువుఁ, జదు వోడువాఁడు
 మాటలు చెప్పెను, మాటలు నేరని
 వాఁడు మాటంబట్టి పనియొనర్చు,
 కొలువుగడ్డియ నెక్క-నలవిగాకున్నవాఁ
 డందముల న్మెచ్చు, నదియుఁ జేత
 కానివాఁడు తనకుఁ గల కొలంది న్నయ
 కాండ్రకు న్నగిన కాన్కల నొసంగు

అటపాటల చవిలేని మోఁకొయ్య
కయ్యమునకు మున్నుందుగాఁ గాఁతువు
ఉబ్బర న్నెక్కి యందఱ నుసురుపెట్టు
నెల్లరికి లేనిపోని తప్పెన్నుచుండు॥

గీ॥ అటపాటలు మప్పుట కలవి కాదు
ముక్కునెవులట్లు మేనితోఁ బుట్టవలయు
మొద్దుకొదవలకము తోలుబొమ్మలాట
వెక్కిరింపులల్ల రిమూఁక-విఁతజోక॥

మూ॥పు॥ చచ్చినవారల మెచ్చు
నృచ్చిక బ్రతికున్నవారి మఱుఁగునఁ బుచ్చున్
నచ్చి యపిటి యెరు పన్నిక
నచ్చొత్తింపించి తనదె యని చాటుకొనున్॥

అ॥పే॥ అందమైన అవలి మండికుతుకల లే
దటులఁగాన నెమలి,యాలపోతు,
చింజి,బాతు,మాచిచిగురుమేసరి,తేజి,
యేను గొంతుక లేదె యెన్నవలసె॥

అ.వె. ఎఱ్ఱచీరఁ జూచి వెట్టి యెనలు బెట్టి
పరుగు లిడుచు నార్పు బత్తెవోలే
ప్రతిభజూచి యొర్పు ప్రాజ్ఞత లేమి పై
కుబ్బి శక్తిహీను లుల్కుచుండ్రు.

తీ॥గీ॥ ఎల్ల రెవరంతవారు వా-రెందునై న
నొక్కొకని కొక్క నేరపు-దక్కియుండు
నిందుచూపునఁ గొఱవడు-నీలుఁబోతు
తన్నుఁదా మెచ్చుకొనుచుండు-నిన్నువలెను.

తీ॥గీ॥ ఎందుకో పెద్దలు పడిక ప్లేర్పటచిరి
 యాటపాటలు కొల్విన కనువగునటు
 తెల్లముగనున్న నలిగిన తెన్ను మాని
 త్రొక్కుఁ బెదత్రోవ నావంటి నిక్కుఁబోతు॥

సీ॥ అంకుల కొల్పిన కంకింపకున్నచో
 నాటకాదది పీఠులాటగాని
 జన్నపుఁదిండుల నెన్నఁబోవని యెడఁ
 బాటకాదది బంగిపాటగాని
 వేల్పులగొప్ప తోపింపనేరని చోట
 మీటకాదది మోటమీటగాని
 జేజేల నెపుడు కై సేయని పట్టున
 మాటకాదది కానిమాటగాని

మోలఁ దెలుఁగట్ల రావింపఁ జాలనెప్పు
 చదువుకాదది నెటిగ్రుడ్డి చదువుగాని
 జియ్యల న్మది నెలకొల్పఁ జెల్లనపుడు
 వ్రాతకాదది చెదపుర్వ వ్రాతగాని॥

గీ॥ వేల్పులం గొల్చుకొనుటకు వీలుకాని
 యాట పాట చదువు లెల్ల బూటకములె
 కూటికై దేవులాడు టాబోటు టంకు
 బొంకు టకటొంకు బది మునిముచ్చుననులె॥

కం॥ ఈ యుసురు లేని వ్రాతలు
 వాయింపులు అవళికాండ్ర పన్నిక లే వే
 ల్పీయక సుంతయు రాఁబో
 వేయెడఁ దగు నాటపాట లెవ్వరికై నన్॥

అ॥వే॥ తోటివారి కొఱకు పాటుపడెడి వాఁడె
 నిక్కమైన చదువు నేర్చినాఁడు

ఒరులఁ జెఱచియైన నొక్కఁడే కుడిచెడి
తిప్పకాయబ్రతుకు తిండిచేటు॥

67. కవి :

శ్లో॥ కవి స్వాత్మాత్రియీమూర్తిః కావ్య మేతచ్ఛరాచరమ్
న కశ్చి ద్వస్తుతో భేదః కార్యకారణయో స్తయోః

శ్లో॥ యః కోపి ప్రతిభాశాలీ కవిర్లోకే విశిష్యతే
మహీయతే నభస్యేక ఏవాయం లోకబాంధవః

శ్లో॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం కావ్య మేకైక సాధనమ్
ప్రత్యక్షా దేవతామూర్తిః కపరేవ న సంశయః

శ్లో॥ సంగీతం పుష్పముద్దిష్టం సాహిత్యం తద్రజః స్మృతమ్
ఆస్తికత్వం ఫలం ప్రోక్తం కైవల్యమ్ రస ఈరితమ్

తరువోజ॥ తొల్లంటివారు చదువుకొను పెల్లఁదొడివారలకుఁ బెంద్రోవ చూపుటకు
మల్లిపుట్టెడు తెవు ల్మాన్పించు మంచి మందిచ్చి నిచ్చలుం బ్రతికించుకొఱకు
అల్లరిచేయు చిష్టజాతులెల్ల నల్లివిల్లిగ మాట లల్లువారగుచుఁ
జిల్లరమూఁకలం జెల్లరేపొగడి చిక్కించుకొని డబ్బు చెలరేగుచుండ్రు

గీ॥ సాగి కమ్మెచ్చునవ్వచ్చు తీగ కరణి
సాలెపురుగు కడుపులోని నూలువలెను
దబ్బున న్నొర్లిపడు కొండ ధార మాడ్కి
సహజకవిత బయల్వేడి-సన్నుతిగను

ద్వి॥ కొతికి యాడుపుకాళ్ల గుఱ్ఱపుతట్టు
గతి బల్మి లాగిన కవన ముండెడును

గీ॥ కావ్యదోషంబు లరసి జగదుపకృతిగ
నుల్లసము నీతి ప్రజ కుప్పతిల్లునట్లు
వింతవలెఁ బ్రాతసంగతి న్వెల్లడించు
వేదబము మాని సహజకవిత్వశాలి.

లం॥ కనుపర్చు నైలముగాఁ
దన కావ్యాదర్శమునఁ బదార్థము లెల్లన్
జనములకు న్సత్కవి యా
తనివలె మేల్పట్టుటకు నితరుల వశంబా.

లం॥ పదముల పొందికచే రస
మొదవించియు శ క్తిమాపియు నసత్కావ్యం
బుఁ దెలుపరా దే కవియున్
గడుకొని "తరాళశాంక"కారుని మాడ్కిన్.

గీ. కాళిదాసుని రఘువంశ కార్యముఁ గనుఁ
గొనియు, భవభూతి నాటకమును జదివియు,
బాణు గద్య మరసియుఁ గవనము చెప్ప
వెఱవఁ దద్దిర నావంటి వెట్టివాఁడు.

68. శృంగార సంగీతము :

చ. వలపుల మీరిమీరి నునువతెర తేనియ లానియాని గు
బ్బల నెద గ్రుమ్మిగ్రుమ్మి పలుభంగుల ముద్దులు వెట్టివెట్టి 'నే
వలచిన వన్నెకాడఁ యిఁక వద్దుర జా'గని పైకి లాగు నిన్
దలఁచిన గుండె యులుమని తల్లడ మందుగదే తలొదరీ :

ఉ॥ సన్నపుమోటిక ల్గులుగు చక్కనిచన్నులఁ బైట జారఁగా
చెన్నగు పీఠ మోపి శ్రుతిచేయుచు మెట్టు లమర్చి తిగెలన్

క్రొన్నెలవంక లొప్పు కొనగోళ్ల ను మీటుచు నీదు చెంత నా
చిన్నన వాద్యగానముల సేతఁ దలంచెద భీమశంకరా :

చ॥ క్రమ మెఱుఁగంగలేని విధివ్రాత బలమ్మునఁ దమ్ము మోయు మ
ధ్యముపయి నీదు చన్ను లిసుమంతయు నక్కటికంబు మాని యు
బ్బి మదకరోరభావమున విస్తరమంది చలింపఁజేసి జృం
భము నటు జూపకున్న కృతమర్తన బాధలపాలు గావుగా
అమితవిజృంభణంబు లబలాతగునానుజనా? కెప్పుడుఁ.

మ. ధనమా రాదు,దురాశ పోదు,పరతిత్వజ్ఞానమా లేదు,కృ
ష్ణనియందా మది నిర్వఁబోదు,సుమబాణు న్నోర్వగారాదు, ని
న్నెనయఁ లోకములోన వాడు,విరిహం బిట్లుండగానీదు,పా
వనవంశంబు స్వతంత్రమీదు చెలియా!వాంఛ ల్తుదల్ముట్టునే?

గీ. కెంచెదవి గంటువజుపు సీతక్కతులఁ గజుపు
మయి గగుర్పాటు సేయుఁ బై పయిని దాయు
రేయి జెలరేగు బవ లేడదాయ దాగు
చెలియ పోలిక చలియును దెలియవెలయు.

ఉ. కోరిక దీరదాయె,నిను గొబ్బునఁ జూడఁగ దూరమాయె,నీ
వారికి భారమాయె,సుమబాణుని వైరము ఘోరమాయె,నీ
నేరుపు నేరమాయె,మరి నిందలు నారులునూరులాయె,నా
పేరున లోపమాయెఁగద భీతమృగాక్షి!యిఁకేమి వ్రాయుదుఁ.

ఉ. నీ దయఁబొంది మారుని తృణీకృతుఁ జేసిననాఁడు మెచ్చి రొ
హో ధృతివంచు నిప్పు దొహోహోయని నవ్వెద రెంత వెఱ్ఱురో!
యే దురమం దనంగుని జయించుట లెట్టులు నిన్నుఁ బాయగాఁ
గాదె క్షణంబు వత్సరముగాఁ- బ్రకృతి నివృత్త లెస్సలంగెరుఁ

69. మశక మాధవము :

శ్లో. చక్రభ్రమణకరత్వా త్కుదృష్టిభి ర్ద్వారం వర్జ్యమానత్వాత్
శ్రుత్యంత ఫలనత్వాత్ మశకః త్వామేవ మాధవం మన్యే.

70. దేశభక్తి ప్రబోధము :

అ॥వె॥ మనదు శక్తి యెకమత్యము బొందక
యలఁతి పగతునైన నడఁచుటెట్లు
లెస్సనందుఁ బడక రెండుజాముల యెంద
కడఁగి దూదినైనఁ గల్పఁగలదె॥

గీ॥ మీనములు రోసములు గల మేను మనది
ఇట్లు వాకిట్లు పైపాటు లెల్ల మనవి
ఆటలుం బాటలుం బలుగోటు మనవి
బలుపు పెనుదిండి సోమరిపాటు మనవి
కాని మన తల్లిదేశము కాదు మనది

71. కటవు :

కం॥ త్యాగము చెడెఁ, బేదలు కా
రాగృహము నిండికై చొరన్గడఁగిరి, బిల్
తీఁగలు చెట్లు న్మాడెన్,
క్రాఁగిన చమురువలె నెంద కాయుచునుండెన్.

కం॥ అంగనలకు శ్రమ మయ్యెన్
గంగాధరులకును మిగుల గర్వం బయ్యెన్
రంగుచెడె స్నాననిష్ఠలు
ఎంగిలి భాండముల బుద్ధి యిసుకయెచ్చేసెన్.

చ॥ తలుపులు మూసిలే వెచటఁ,దాళము పెట్టెకు వేసిలేదు,కు
క్కలయినబంటులై నమటి కావలియుండుటగానరాదు,వీ
రులఁ బడియుండిన న్దనము దొంగిలఁబో రెవరై న సుంతయుఁ
భళిభళిఁరాజెవండు పరిపాలనము న్నటవట్లు చేసెడుఁ.

72. అర్జోవర్ణన :

సీ॥ పల్లంబు వంకఁ బ్రవ ర్తించె నీ ర్విశే
ష్యముజాడఁ జను విశేషణము భంగి
అడవి కార్పిచ్చుల కాదేశమై కొండ
వటద యాగమమయ్యెఁ జెఱుపులకును
గమిఁ బ్రకృతిప్రత్యయము లట్లు లనోన్య
మెడయ కేళ్లుం గాల్వ లేకమయ్యె
కర్మభావ ప్రయోగములందుఁ దప్పని
యాత్య నేపద మటు లలరెఁ గప్ప
వడి నలొకిక విగ్రహ వాక్యముగతిఁ
గోకిలరవంబు వాడుక స్తేకయుండె
పల్లవిత బహుప్రీహి సంపటల మగుచుఁ
బ్రబలి వ్యాకరము వలె వాన వెలిసె॥

సీ॥ ఏయెడఁ బెట్టనియెరువు వండునఁ గ్రొవ్వు
చేనిలంకలఁ దనలోన నిల్చి
మొలనూలువలె సేతు వులియఁగ లేచి కా
ల్వలకేలు చాచి జీవనము లొసఁగి
సంసారము న్గడ్చు స్వతరంగములవంటి
పడవల న్దరులకుఁ బ్రజల నడిపి
పెరిగినకొలఁది సత్పురుషజీవిత మట్లు
లెల్ల ప్రాణుల కుపకృతిగఁ దిరిగి

దాతయటు లన్నిచోట్లఁ బ్రభ్యాతి వడసి
పండితునివలెఁ బూజి లెప్పట్లఁ గంచి
ఆర్యుగతిఁ బూర్వమర్యాద ననుసరించి
సప్తఋషి పద్ధతుల గోచ జలదినెననె॥

అ॥వె॥ పానగోష్ఠి నెమ్మి వలెఁ గొన్ని కాల్యలు
వాన కురియు నంతవరకుఁ దోచి
పంకశేషము లయి యింకెరుక, మఱికొన్ని
మన్ను నపుడు సుజనమైతిఁదోలు॥

సీ॥ మీఁదుక్రిందుల దవ్వమేరఁ ద్రుళ్ళిడుచోఁ జ
తుర్విధ వాద్య మాధురి వహించు
చెలఁగి చరాచర జీవులఁ బెంచుచో
సదయ బౌద్ధప్రశాసనము మించు
సుడిగొని త్రిప్పి వస్తువు ముంచి తేల్చుచో
డాగురుమూతలాట మఱపించు
పైకుబ్బి బండల బంతులాడించుచో
గారడీని కరలాఘవముఁ గాంచు

నిగుడు కార్పిచ్చుపాలిటి నిధనతార
తీర పుష్పిత సకల ధాత్రీజవార
కలితడిందీర నవమధుతులితనీర
స్వచ్ఛముక్తాప్రభాపూర యద్రిధార॥

ఉ॥ నూతులు కొన్ని సజ్జనమనోగతిఁ జేయుఁ బరోపకారముల్
ప్రీతిగఁ దీపులై, సులభరీతిగ జీవనదాయకంబులై
యేతటినై నఁ, గొన్ని కడనేవగఁ, జేదుగ, నంబరాక, దు
ర్జాతుల శాసనంబటు లెసంగెరు నప్పులఁ గష్టకారులై.

73. తొన్నిసుక్రీడ :

సీ॥ ధర్మార్థ మెగచు మత్స్యముల లంకించు గ్ర
 ద్దలగతి బంతికోలలు చలింప
 అస్వతంత్రపు బ్రతుకట్టు లట్టిటు తూలఁ
 గొట్టఁబడిన చెండ్లు మిట్టిపడఁగ
 రాణివాసపు తెఱలా గంటరాక మ
 ధ్యస్తమౌ జూలు మర్యాద నిలుప
 యజ్ఞవాటము వలె స్వచ్ఛమై నున్నని
 హద్దుల నాటప ట్టలరుచుండ

భటులు మగ్గుకందెల పగిది తిరుగ
 ఓటమి నెల్పు లెక్కించు మాట చెలఁగ
 అలకనారాయణ గజేంద్రుఁ డతిలఘువుగ
 వేడుకలుమీరఁ గందుకక్రీడ సల్పె.

74. తిరువల్లూరు రాజాయి పాట :

గీ॥ జిలుగు రతనాలపేట, పూచెండులాట,
 క్రొంజవుల యూట, అమృతంబు కొలను మోట,
 వలపు ముద్దుల మూట, పువ్వియ్యవేట,
 హాయి నొడపోయు తేట రాజాయి పాట.

75. పప్పు వెంకన్నగారి పాట :

ఒకసారి పావుర మొదిగి వచ్చిన యట్లు
 వానకోయిల పిట్ట పలికినట్లు

ఒకపరి మేల్పటా నొడిసి పట్టినయట్లు
 మించుతో మబ్బు గర్జించినట్లు
 ఒకమారు వెన్నెల లొలికి కాసినయట్లు
 కొలనిలో జలకేళి సలిపినట్లు
 ఒకతూరి గవ్వ గిలకరించినట్లు
 చేడెతో పూల చెండాచినట్లు

చిన్నినాయన్న నీ పాట వెన్నముద్ద
 లేసినట్లులు జువ్వల నెగచినట్లు
 సన్నచెంబేలి జాజులు జల్లినట్లు
 చిన్నిపూదేనె పైపయి చిందినట్లు.

III శతక సారణి

౧౪. సూర్యనారాయణ శతకము

76. సూర్యనమస్కారములు:

మ॥ అరవిందప్రియ! నీవు దూరమగు నష్టయ్యమ్యై! దుర్దాంత దు
స్తర మోరాందతమిశ్ర మగ్నమయి భూతవ్రాత మాపత్పరం
పరిలం బొందును నీదు తత్వ మెడలింప న్నర్వము సూర్యమా
నరయ న్నివె చరాచరంబులు మహాత్మా! సూర్యనారాయణా!

మ॥ కమలా! నివృత్తసింహజేయునెడ శృంగారంబు హాస్యంబు, దు
ర్దమ మందేహతమిశ్రమారణమున నౌద్రాద్భుతోద్వీర సం
క్రమ వీరత్పరయానకంబులు, లనత్కారుణ్యముం దావకీ
న మహాభక్తులయందు. న స్తగిరిపొంతన్నాంతి లావంబు నీ
వమరంజేయుదు విత్యవిర్గుణుడనై హాసూర్యనారాయణా!

మ॥ తనరంగా భువనై కసుందర వదూదంతచ్చదాస్వాదనం
బునకై కాదు త్రిలోకరాజ్యవిభవంబుం బొందఁగాఁ గాదు కా
ప్రనిహితప్రతిభావిశేష మగుపల్పన్గోరి కా దక్కటా!
విను సత్యంబుగఁ జూడకేదెప్పెదను దండ్రీ! సూర్యనారాయణా!

మ॥ ధనమా రాదు, దురాశ పోదు, పరతత్వజ్ఞానమా లేదు, యో
గసమా సత్యమకాదు, వార్ధకమున న్వమాక్షియోఁ జేదు, జీ
వనమా యెన్నఁగఁ బాదు దుఃఖములకుం, లలాటటు ల్లాషన
న్నిను నేఁ గొల్తు విశేల వాదు దయఁ గన్పి సూర్యనారాయణా!

మ॥ నమత స్తోకల కెల్ల భూతదయయు న్నత్యంబు బోధించుచు
 న్రమణ న్నిదగు కీర్తి రాల్గరంగ గానప్రౌఢిచే జాటుచు
 స్సమదంబొప్ప, బరాంగనావిముఖత న్వర్తించుచు న్రహ్మచ
 ర్యము నే నల్పేది నాకు, దోడుపడు మన్నా ! సూర్యనారాయణా !

క॥ ఈహాపోహలు కాత్మకోధనములు న్యుక్తు ల్కృతుస్సానము
 ర్హోహమ్మంచు వచించుట ల్యుతలు; నత్యంబుం దయ న్గి యు
 త్సాహం బొప్ప, భక్తితో భవదుదంచన్నామనంకీర్తనం
 బాహా ! సేయక మోక్ష మబ్బుచెటు లయ్యా ! సూర్యనారాయణా !

మ॥ ధరణిం జీకటివేళ దవ్వవెలుగుం దర్శించు కందోయికి
 న్మఱి యే వస్తువులై, దోచనెటు నిన్ ద్యావించు నవ్వాని క
 ద్దిర ! యీ లోకవికారము ల్మది రవంతేనిం గనన్రావుగా
 యరయంగా, దన జీవితంబున మహాత్మా ! సూర్యనారాయణా !

మ॥ అమర స్పంగరునుండి దానిదగు చాయ న్వేలుసేయంగ శ
 క్యముకానట్టుల విజ్జగం బెడవరాదయ్యారె ! విన్నుండి; చ
 క్రమునెం గోణమురీతి నారయంగ నీ త్రైలోక్య మేపారి నా
 శము నీయందున, జెందుచుండు, బరమేశ ! సూర్యనారాయణా !

క॥ ద్వైతంబుండుట యుక్తి కాదు, మఱి యద్వైతంబు ప్రత్యక్షిణ
 వాతీతం బటుగాన, గర్మములు సేయ న్మాననాదెంతయున్
 ద్వైతాద్వైతసమంబు బ్రహ్మ మనుచున్దర్శంబు నిర్మోహియై
 భ్యాతి న్సర్వసవాదె యుత్తమ, దసంత ! సూర్యనారాయణా !

క॥ పాముం జావదు, కట్టయు నివిరుగ దన్వారాను సారంబుగా
 సామర్థ్యంబున వస్తుకోధన యెడ న్సంకాసమాదానము
 ల్పమం బొందపు గాన జ్ఞానమున, దుష్టిం జెందరా దెందున
 న్స్వామి! నీ పదంక్తి యోగమున, దప్ప న్సూర్యనారాయణా !

మ॥ అరయంగా సకల క్రుతిస్మృతి పురాణాద్యర్థసారంబుఁ బ
ల్యులు నా శక్తికొందిఁ జూచి తుద కిమ్మై రూఢిఁ గైకొంటి నం
సరణాంభోధిఁ దరింపఁజేయుటకు యుష్మద్భక్తి దక్కన్య మీ
నరలోకంబున లే దుపాయ మని యన్నా! సూర్యనారాయణా ।

౧౫. సత్యవ్రతి శతకము*

77. సత్యవ్రతి :

కం॥ బ్రతుకున సుంకం బెఱుగక
స్వతంత్ర రాజ్యంబు సేయు ప్రభువువలెఁ, బతి
వ్రతవలె, సహజకవి వలెన్
సతతము సంతస మెసంగు నత్యవ్రతికిన్.

కం॥ అతిజార విసుగుఁ బతికిన్
మతిహీనుఁడు దనము లొసఁగు మఱి తిరుపతికిన్
స్తుతి పొసఁగు జగత్పతికిన్
సతతము సంతస మెసంగు నత్యవ్రతికిన్.

కం॥ అతుల వికారము మీన మ
నృతవాదికి శక్తిహీన వీచ కుమతికిన్
క్షితి సూన్యత నెడ సొగసది
సతతము సంతస మెసంగు నత్యవ్రతికిన్.

కం॥ బ్రతుకునఁ జదువులు సందెలు
చతురకళావిపుణతయును సర్వప్రజ్ఞర్
విత సూన్యత మాడవిచో
సతతము సంతస మెసంగు నత్యవ్రతికిన్.

[* ఈ శతకము ముద్రితమట. ఆనందగజపతి ప్రభువున కంకితము. నే దలబ్ధము.
కొంది వద్యములు మాత్రము దొరకినవి. సం.]

౧౬. ముకుంద శతకము*

78. హృదయ నివేదనము:

కం॥ పొందుగ నిన్నుం బాడుట
కుం దప్ప మఱెట్టి వృత్తిఁ గొల్పింపకు న
న్నుం దయతో నారాయణ !
కందళితానంద మూలకంద ! ముకుందా !

కం॥ ముం దెట్టులనో ! పసితన
మందే నీ భక్తి పొడమె బాగుగ నది ని
ర్భం దగురా నారాయణ !
కందళితానంద మూలకంద ! ముకుందా !

కం॥ మండల మారివి నీ దెన
దెంద మిటుల భ్రమముఁ జెందెడిన్ విడువక ప్రో
వందగురా నారాయణ !
కందళితానంద మూలకంద ! ముకుందా !

కం॥ ఇందలి లౌకిక దంభము
లందున నా మనసువిల్చి కనవరతము నిన్
జెందింపుము నారాయణ !
కందళితానంద మూలకంద ! ముకుందా !

[* ఈ శతకమునుండి కొందరి పద్యములు మాత్రమే నే డువరిద్దములు. నం.]

౧౭. మృత్యుంజయ శివ శతకము

[దాసుగారికి జీవితమునను కళారంగ వ్యాసంగమునను నిత్యానపాయ మైన సహచరునిగ నుండి ఆయనను కంటికి రెప్పవలె కాపాడుచు అవసరమగుచో కర్రపెత్తనము చేయుచు తన యాజ్ఞాజీవితము ఆయనతో హరికథలలో పాటకచ్చేరి లలో సహకారగానముచేయుచు పెద్దపెద్దపండితుల పేర్లొగములలో పెభాషనిపించు కొన్న గాంధర్వదూర్వహుడు పేరన్నగారు - ఆయన కన్నగారు. వారి అనుబంధము జన్మాంతర సౌహార్దబంధురము. ఆ అన్నగారు మృత్యుముఖద్వారమున బడినప్పుడా ప్రక్కనే ఆర్ద్రనయనాలతోనున్న దాసుగారి ఉద్విగ్న హృదయమునుండి అల వోకగా అళువుగా బహిరిల్లిన దీ శతకము. అయితా పేరన్నగారు బ్రదికి బట్ట గట్టిరి. తడవరి పెక్కెండ్లు దాసుగారి నిర్యాణానంతరమును జీపించిరి.]

79. సహృదర సౌహార్దము :

కం॥ భోగములఁ గోర నొల్లము
భోగీశ్వరభూష ! బ్రతుకు పొడిగించినచో
నీ గానము సంతృప్తిగ
బాగుగ ప్రకటింప నానపడితిమిర వా !

కం॥ తోడుగ నీడగఁ దోడుగ
వేడుకతో శ్రుతుల మేళవించుచు నిన్నుం
బాడి కసి దీర్చుకొందుము
వేదెద మాజంటఁ బెంచు పెక్కెండ్లు వా !

కం॥ ఆశ్రయము నీ కీర్తన
తే శ్రమ ప్రాణంబు లనక యెల్లదెసలు రా
గాశ్రయములుగాఁ గవగా
మిశ్రయలఁ బాదఁ జీరము మెరిగించు వా !

కం. నే బ్రతికిన సార్థక మే
మీ, బుజములు కాళ్లు కనులు మెడ లేనట్లా
నాబ్రతుకు, జంట నలరం
గాఁబ్రోచిన నిన్నుఁ బాడి కదగందు వా !

IV రూపక సారణి

౧౮. సారంగధర నాటకము

80. తెనుఁగుతీపి :

అ.వె. మొరక లేతదనము, దలిరుల నవకంఠు,
మొగ్గ సోగదనము, పువ్వుతావి,
తేనె తీయదనము, తెనుఁగునకేకావి
పరుష సంస్కృతాఖ్య బాషకేది ?

81. బలవా నింద్రియగ్రామః :

గీ॥ ఒంటిపాటున సొగసరి కంటఁబడుట
పలుకరించుట కొక్క నెపము దొరకుట
కలుగునప్పుడు మోహంబు కనులఁ గ్రమ్మి
జ్ఞానులైన వివేకంబు గానలేరు.

గీ॥ ము తెపుఁజిలునపు మొల్కలెత్తుచుండ
చీకటి, మెఱపు వాల్టూపు చిమ్ముచుండ
కుల్కుగుబ్బరి పయ్యెదకొంగుఁ జార్చి
బల్మివెట్టెడి జవరారిఁ బాయఁదరమె ?

82. జగత్తు - భగవంతుడు :

మ॥ కలయందె తెడు మేనఁ దోఁచెడు జగత్కార్యంబులుం జిత్తనం
చలత న్వాస్తవమందు పోల్కిఁగనుఁదీ సర్వప్రపంచంబు న
జ్ఞులకు న్నిక్కముగాఁ గనంబడెడుఁ, బ్రాజ్ఞ ల్పూర్ణభావంబు ని
శ్చలమౌటం దమకన్న వేఱు గన రీశత్వంబుఁ బ్రాపించుచున్.

గీ॥ కాశ్యత ప్రకృతిలోన బీజంబు జాడఁ
బూర్ణతం బట్టి పిన్నగాఁ బోయఁ బెద్దః
పిన్నదీపంబు క్రోవియం దున్న గుణముఁ
గన్నయటు పిన్నలో బుద్ధిఘనతఁ జూపు.

గీ॥ తల్లి పై ని వలపు తగిలెనేనియును స
త్యంబు దాఁగెనేని; డరణిలోనఁ
దాపకృతమున కనుభవములేదేనియు
దేవుఁ డుండెననుచుఁ దెలియఁబెట్లు ;

83. చిత్రాంగి వేద :

సీ॥ ఇరుదట్ల కీర్పొమ్మ లింపుగఁ బాడంగ
స్వర్గంబు నెక్కింపఁజాలు మెట్లు
అద్దంజవలె మేని సంతయుఁ గన్పర్చఁ
జాలిన నున్నవి పాలగచ్చు
జీవకళలతోడఁ జెలఁగి నవరసముల్
చెలువారఁ జూపెడు చి త్తగువులు
మాటిపూటికి వింత మాటలాడుచుఁ బంజ
రములరించు గోరలు చిలుకలు

కలుగు నీ మేడపైనుండి కాంచునపుడు
క్రింది జనములు చీమల చందముగను
తోటలుం బూరిబయలుల వాటముగను
గానఁబడుచుండెఁ దిరిగెడి కన్నుఁగవకు.

84. కులకాంత :

గీ॥ కులముం బొరుషముం గల
తలిదండ్రుల కొడవి తగిన దాంపత్యమునన్

జేఁగు జవరాండ్ర చిత్తం
బులు చలియించునెడ లోకమున హద్దున్నే :

గీ॥ అగ్నిసాక్షిగఁ బరిణయ మాడుకొన్న
దవుని యెదలోనఁ దలుగని తంపివెట్టి
బంధువుల కెల్లరికిఁ దలవంపు చేసి
జారగా మనుటకన్నను జావుమేలు.

85. చంద్రుని మొగము :

గీ॥ తా నొనర్చిన చీకటితప్పెఱిగియు
మగవి విరిరేక కనిపెట్టు మగువఁ బోలె
వెలిలివడి ప్రొద్దుముంగల నిలిచెఁ జంద్రుఁ
దాకసంపుపెనమున మారట్టువలెను.

86. మేలిముసుగు :

గీ॥ సన్నమబ్బునఁ దోచెడు చందురువలె
అకు చాటుండిన గులాబి యలరు మార్కీ
నీటఁ బ్రతిఫలియించు మానికమునోలె
చీరముసుగునఁ జిత్రాంగి చెల్వమీతె.

87. దైవోపహతుఁడు :

గీ॥ అవదకు హేతువులు దోచియైనఁ దన్నుఁ
ప్రాణపిత్తులు వారించి యైన నన్నుఁ
బోలె తప్పుత్రోవం బడిపోవుఁ గాని
యొకటదైవోపహతుఁ డెట్లు లాఁగఁగలఁడు.

88. ఋతాన్యతవైఖరి :

గీ॥ నెనదు, దిట్టతనము, నోడ్చు, నిర్మలతయు,
నిశ్చలతయుఁ, దట్టస్థత, నియమితగతిఁ
జెందు దృష్టియు, సుస్మితమందవాక్కు-
నత్యవంతుని యాస్యలక్షణము లివ్వి.

గీ॥ దొంగతనము, సిగ్గు, వెంగలతనమును,
వగలపెగలు పొగలు, వలపుసౌరపు
గొలుపు కన్నుఁగవయుఁ, గొంచెనవ్వల మాట
కల్లబోతు ముఖము వెల్లడించు.

89. కళాఖిలారీక :

సీ॥ చిలుతారసై జిరిజిరి బాటు సెరియేటి
నీటిపై లకుముకి దాటు చూచి
నానాట నలవాటు బాని మెల్లనఁ జేర
వచ్చు జింకల కూర్మిసాటు చూచి
మడుఁగులఁ జెఱలాడి బెడిదపు దొడ్డులఁ
బొలయించు నేనుఁగుపోటు చూచి
దువ్వి ముద్దుగొనుచు దొడ్డ పులులతోడ
నాటాడు చెంచెత నీటు చూచి

వర్జనము సేయుచున్ భూరివనములందుఁ
బయిరకంబుల పిట్టల పలుకులకును
స్వరముగట్టుచుఁ జెట్టుల పట్టలందుఁ
బద్యములు వ్రాయు బాగ్యంబు పట్టు నెపుడు!

౧౯. దంభపుర ప్రహసనము*

90. వేసవి:

ఉ॥ కాలువ కంపులన్ బరగు గాడుపు, లెల్లదఁ దేళ్లుకట్టి గ
గ్గోలుగ నేడ్చు నేడుపులు, కుక్కల వేటలు, దోమకాటులున్,
ప్రేలెడి సోదె బూచులును, రేగు విశూచులు, పొక్కు పుండ్లునున్,
గాలెడి విండ్లు గల్గి నరకంబులు వేసవి వచ్చె విచ్చటన్.

[* ఇది యొక పద్యరూపకమట. 1921 ప్రాంతమున రచింపబడినదట. ఇందలి
పాత్రము లానాటి కలిసయ విజయనగర పురప్రముఖులకు ప్రతీకములట. అచ్చయిన
దని వినికీడి. గ్రంథ మలభ్యము ఎట్లోయాయొక్క పద్యము మాత్రము దొరికినది,నం.]

V ఆచ్చిక సారణి

౨౦. ఆచ్చ తెలుఁగు పల్కుబడి

91. తెలుఁగు తెలివి:

మంజరి ॥ తీయవ మెత్తన తేటతెల్లంబు
నుడులలో నచ్చతెనుంగు నయంబు
అచ్చతెలుఁగువార లచ్చతెనుంగు
తెలియవియెడ వారి తెల్వి దొనంగు.

వేల్పుబాసాడిన వెలయునా మెప్పు
వేల్పులకే చెల్లు వేలుపు పల్కు
మానిసికిం దగు మావిసి కుల్కు
దయ్యపు పలనింత తగదు మావిసికి
మనుగడకున్ నాటు మాటలే చాలు
బ్రతికున్న తల్లి యిప్పటి నాటుబాస.

ఎల్లపల్కులఁ దెలుఁగే మేలుబంతి
ప్రజలలోనన్ దెల్లువాఁడే వలంతి
తెన్ననాడే నడదెసల నాడెమ్ము
పాట లాటలు తెల్లువారల సొమ్ము.

తేటతీయవి యచ్చతెనుఁ గనువాఁడు
వాసికెక్కిన చదువరి మొనగాఁడు.

౨౧. వేల్పు పంద

[ఇది సింహాచల స్వామిపై చెప్పబడిన శతకము. దాసుగారి స్వానుభవ మహా
భాష్యము. భక్తికి భండారము. లోకజ్ఞతకు కొటారము.]

92. రెంట్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు !

సీ॥ నంజుడు కలనై న నమలకయుండుట
పలుమాట్లు నీపేరు తలచుకొనుట
లాఠియిల్లాండ్రపై లలిగొనకుండుట
పొన్ను నీదద్దడంబున కతుకుట
తనకొఱకై కల్ల లనబోవకుండు తె
న్నాకైన నీతిరునాళ్లఁ గనుట
యిర్లుపొర్లులకు పెచ్చర సల్పకుండుట
నీకుగుర్జార కావికల నిడుట

తనకుఁగల్గినదావితోఁ దవ్విగొనుట
నీకు విల్వదోపిచ్చుట విక్కువముగ
మంచినదువడిలేక నిన్నంచుటెట్లు
రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు ॥

సీ॥ మిన్నునేలరనెల్ల మెలఁగు మైతాల్పులఁ
గడుఁ గన్కరమ్ముతోఁ గలనఁగాని
తావిల్లి వేఁగియు న్దనతోడివారికి
నెమ్మినాఁకొంట వానిచినఁగాని
వెంటల నగలుల వీడ్చుల నెందేని
నీ గొప్ప చాటి విపిడినఁగాని
యేకోరికలులేక నీకుఁగోవెలతిర్వ
శివతిరునాళ్లఁ గొలచినఁగాని

అకట మఱి యెట్టి మంచివఱ దై నఁగాని
తప్పుకొనరే డులియుఁగొయ్య ద్రిప్పురట్టు
వగడ నీ నమ్మకమున కే యగదులేదు
రెంట్రాగుఁడు తిండి మెట్టంటువేల్పు!

సీ॥ సారులఁ, దరుకులఁ, గొరులఁ, గోవుల
జెలఁగి గజ్జెఁగట్టి చిందు తీర్చి
వేడుకతో నొత్తుకాఁడు, గుమ్మెతకాఁడు
తోడరాగొంతెత్తి పాడియాడి
కుడికయిం జిప్ప మఁవ్వదులమోఁగించుచు
నెడిమ కెకనవ న్నుడిలఁదెలిపి
మందుచిల్లి నయట్లు మంది వేలకొలంది
పోల నీ ముచ్చట లేవఁ జెప్పి

నాల్గవందలయామడ ల్పయవలనుల
నియిదుముమ్మాలురెట్టింప నయినయేండ్లు
హాయిగా సిన్ను గొల్చిన యతఁడె మేటి
రెంట్రాగుఁడు తిండి మెట్టంటువేల్పు!

సీ॥ కుడియడ్లుపర్చిడి, కుమ్మరింపు, పణము
చాంగణ, చాళియ, చలికి, చేబ
కన్నాత, కల్లము, కళవరము, తిణిసి,
గొంతుమా, త్తాఁటడుగు, మొన, కిల్లి
తోరహత్తము, తొట్టి, తొక్కిన, పారము
రూణింపు, తాళము, రొండివేటు
సీసము, ససుసము, జేబ, కందణము, పె
ట్లాగు, లోని త్తరి, లాఁగురింజ,

రాటము, సురాటము, స్పరిపోటు, కెల్లి
లోమొన, తడకా, లెక్కరి, లో లొంకఁదొట్టి

యంజమెట్టుఁ దొల్లి నీ యందగొంటి
రెంట్రాగుఁడు తిండి మెట్టంటువేల్పు!

౨౨. వేల్పు మాట

[ఇది భగవద్గీతకు అనువాదము కాదు. మఱి - మానసపుత్రక. దాసుగారికి దత్తపుత్రక. దీని పీఠిక చివర దాసుగారి వ్రాయస మిట్లున్నది :- “ఇరువ దేడంతెలలో నెద్దియైన నొక యంతెను దలంచుకొని యీ వేల్పుమాట పొత్తములో నెద్దియైన నొక పెడ తెలుచి మీఁదినుండి క్రిందివరకు లెక్కింపఁబడిన యిరువదేడు బంతులలోఁ దాఁ దలంచిన యంతెగల బంతి చదువుకొన్నప్పుడు తాననుకొన్న పని యేమగునో తప్పక తెలియఁగలదు” అని. వాసుదేవుడు తమ హృదయమునే గాక వాక్కును గూడా ఆవేశించి యున్నాడని కాబోయ దాసుగారి విశ్వాసము. ఆ సంఖ్య నిర్దేశము సాధిప్రాయముగ నున్నది. సా.]

93. కోరిక :

బడి* తెల్లముగా నచ్చ తెలుఁగుతోఁ జెప్పు
మేల బల్మిన్ జేయు నెగ్గెఱింగియును
మానిసి : నాయరమర తీర్పు మప్పు !
అనఁ బిన్ననవ్వున ననె నల్లవేల్పు
కిడముఁజె వెఱ్ఱి, తోఁకలి తలచుట్టు
మచునట్లు లడిగెదో యబ్బాయి ! నీకుఁ
జెవి పట్టలేదు నా చెప్పినమాట
మఱువకు సరిగ నీమది నిచ్చుకొనుము
కోరికె తప్ప నీకుఁ బగవాఁ దెవఁడు
నీరూపు కోరిక, నీకు నీ వెదిరి
అద్దము గను పిచ్చుకటు తమకమున

*చిత్రముగా దాసుగారిట్లు తమ విష్ణుసహస్రనామాది కృతులందును ‘మంజరి’
ని ‘బడి’ యని స్వతంత్ర నామమున వ్యవహరించిరి.

నీ నీడతోడనే నీవు పోరెదవు
 నను సమ్మలేదు తిన్నగ నీవు గనుక
 మదిలోన నీ కరమర తీరకుండె
 మఱి వేఱు చూడకుమా ననుందప్ప
 నా రూపు మరియుద నడిపెడు నేర్పు
 మరియుద నడుపు నీ మార్తుర నోర్పు
 ఏకోర్కెయున్ లేక యెదిరి నడంచు
 కోర్కె మానక సమకూరదు మేలు
 పనివడి నీ పగవారల నోర్పు
 కొనకు నీ కోరని కోర్కె చేకూరు
 జగమునకున్ మేలు సరిపెడు కోర్కె
 జెలగుట తగు మానిసికి మరియుద
 మరియుద నడుపుము మఱిమాట లేం
 నీ బ్రతు కీడేరు నీ కోర్కె దీరు
 తనియు కోరిక మెయిలాల్ప సాజంబు
 కోర్కున్న దనుకజేకూరదు తనివి
 కోరిక చేతనే కోరికన్ గొట్టు
 వెరవున విసముచే విన మూర్ఖవలయు
 వినువాడ వీవు, చెప్పెడువాడ నేను
 నీకును నాకు లేనేలేదు వాని
 తలపు తనంతఁ గదలుచు నిజ్జుండు
 కదలిక నీవు, విల్కిడ నేను మఱియు
 నీ రూపు కల, నిదుర నా రూపు
 పాటువడుము నన్నుఁ బ్రాపింతు వీవు ॥

VI సంస్కృత సారణి

౨౩. శ్రీ హరికథామృతమ్

94. తత్త్వదర్శనము :

కా॥ "కాల స్సన్నిహితో మతి ర్నిచలితా తక్షణమస్మాచితో
దరాపత్యగతం మనాగపి మనో నాద్యాపి సందుక్షతే ।
య త్తత్త్వం కథితం త్వయా చిత పరివ్రాదేకవేద్యం మునే
సూక్ష్మద్వార మనూనవ స్త్వివ మమ శ్రోత్రం న తద్గచ్ఛతి."

ప్ర॥ స్యాద్రాజ్యం స్వర్గతుల్యం విరహిత నకల జ్ఞాతివైరం సుధర్మ్యం
కాంతా సాధ్వీ ప్రశాంతా విరత నవనయోకూపరమ్యా లభేత ।
అరోగ్యం సుందరత్వం విషల భుజబలం వేదకాప్తప్రదాః స్యుః
సర్వా జ్యేతావి సౌఖ్యం నహి దదతి నదా భక్తివన్మాదవస్య ॥

భూలోకస్యైకార్థే వార్తక్యమయం పరే స్వతారుణ్యం
దర్శయతి లోకబంధుః వ్యసనోదయయో స్సమానురాగేణ ॥

ప్రవృద్ధార్కేందు కిరణైః పరిపూర్ణం దిగన్తరమ్ ।
శోకానందాశ్రు సంపాతైః ప్రసూతాక్షితలం యథా ॥

వివన్నమేనం దృష్ట్వా మే జుభ్యతే హృదయం భృశమ్ ।
తస్యావస్థా మయా ప్రాప్తా దయాఽసి చిత దుస్సహా ॥

సీ॥ సంవర్ధ్యమాన తృష్ణా రుజాక్రాంత వ
యసి గలితేఽతి మిథ్యా వివేక,
తస్కరేణాపహృత నిజ విశ్వాన వి
భవ ఇహ తాపక భక్తిహేతి,

మహాహ సముద్ధర్తు మప్యశక్తోభవన్
 దుఃఖ్యన్ పరిభ్రమన్ దుస్తరభవ,
 విపినేఽరినత్వ విభీషణ ఈషణ
 కంటకే విభ్రాన్తి కష్టమార్గ,

ఏవ తాపత్రయాభీరి-దావ పావ
 కావృతే మర్త్య ఉగ్ర మృత్య్వజగరేణ
 కబళితో నశ్యతితరాం ప్ర-కంపమాప్య
 హే జగన్నాథ సంశ్రిత-హృద్విబోధ ॥

స్వచ్ఛాయాం దర్శణే పశ్యన్ యుగ్యతే చటకో యథా ।
 మాయాయాం స్వం వీక్షమాణః తథామూఢో విముహ్యతి ॥

అవిద్యా నిద్రయా జన్తుః భవస్వప్నం ప్రపశ్యతి ।
 జాగర్తి శ్రీపతేః నామశ్రవణేన న సంశయః ॥

హరిభక్తి నౌకయైవ ప్రకటిత సంసారవారిధిం తరతి ।
 ఇతిరేణ కర్మణాఽఽజ్యేనేవ నరః ప్రజ్వలయతి భవవహ్నిమ్ ॥

లీలామానుషరూపే పరమాత్మని కేశవే వృథైవాభూత్ ,
 జాంబవతః సామర్థ్యం జీవన్ముక్తే యథా భవౌద్ధత్యమ్ ॥

దరితుం పాతయితుం సంచలయితు
 మయతిష్ఠ బహువిధోపాయైః ।
 కృష్ణం భల్లూకపతిః కింతు
 అకాశ ఇవ హరి రహితచలః ॥

స్థూలం సూక్ష్మం, యుజం వక్రం, స్నిగ్ధం బర్పర మైక్షత ।
 విపరీతం వస్తుతత్వం కువేలో రథ విభ్రమాత్ ॥

సగుణోఽపి నిర్గుణ స్త్వం
 సుశ్యామల విగ్రహోఽశరీరోపి ।
 కార్యమపి కారణమభూః
 కృష్ణః త్వం వేత్తి కః శివేన వినా ॥

౨౪. రామచంద్ర శతకమ్

95. భక్త హృదయము :

భుజంగప్రమాతమ్ — "బలం రోదనం బాలకానా"మితి త్వం
 విదన్ మాం సమాశ్వాసయా తీవ మూఢమ్,
 విజానాసి మే తప్తచేతః త్వమేవ
 ప్రసీద ప్రసీద ప్రభో రామచంద్ర ॥

సుఖేస్సాకృతః స్యాత్ ప్రయత్నః ప్రజానాం
 త్వదీయానుకంపాం వినానర్థకారీ,
 భవాన్ యంత్రీ, అహం యంత్ర ఏవా స్వతంత్రః
 ప్రసీద ప్రసీద ప్రభో రామచంద్ర॥

తరంగోఽస్తి వార్ధౌ, నవార్ధి స్తరంగే
 తథా విశ్వమస్తి త్వయి, త్వం న విశ్వే,
 త్వమేవ ప్రమాణప్రమేయ స్వరూపః
 కథం విద్మహే త్వాం ప్రభో రామచంద్ర ॥

మహీజాధరోష్ఠ ప్రవారేఽలి కల్పా
 పురద్విట్ ధనుః కాననేఽగ్నిచ్ఛటాదా,
 సకృత్కౌశికాంఘ్రిస్థితాఽంభోజతుర్యా
 చకాస్తే స్మ తే దృక్ ప్రభో రామచంద్ర ॥

నభః ఖండశో ముద్గరేణేవ భేత్తుం
 పదార్థస్థితిం తర్కతో వేత్తు మిహే,
 అలం తత్త్వ జిజ్ఞాసయా కూన్యదృష్ట్యా
 భవదృక్తిరేవాస్తు మే రామచంద్ర ॥

‘బహుస్యా’మితి ప్రేక్షణేనైవ విశ్వం
వినిర్మాయ మాయామయం త్వయ్యనన్తమ్ ।
సదా క్రీడపే నిర్గుణోఽపి స్వభావాత్
అచింత్య ప్రభావ ప్రభో రామచంద్ర ॥

ముహుర్వేదశాస్త్ర ప్రభేదా నశేషాన్
మదీయానుభూతిం సమంతాద్విచార్య ।
దృఢం నిశ్చిన్మి ప్రమాణం ప్రమేయం
ప్రమాతా త్వ మేవేత్యహం నిశ్చిన్మి ॥

తులాయాం సమం దద్దురాం స్తోమయేచ్ఛేత్
సమన్వేతు కామః క్రుతీర్పహ్మణి స్యాత్
కథం వేదితవ్యః స యః సర్వవేత్తాఽ
వ్యరిం వ్యర్థజిజ్ఞాసయా రామచంద్ర ॥

దశాస్యో దరా ప్రాణయుక్తః శరీరీ
విదేహాత్మజానూప విద్యాఽపహరీ ।
బ్రహ్మాద్భిం సముల్లంఘ్య బ్రహ్మోత్తత స్తం
విజిత్యావ తాం త్వం పునా రామచంద్ర ॥

మమ స్వన్నదృష్ట్యంతతో వ్యాసమానే
ర్మతం సత్యమద్వైత మేవేతి మన్యే ।
తథాపి త్వదీయాంఘ్రిభక్తి రుచిర్మే
యథా జానకీ తే ప్రభో రామచంద్ర ॥

అహం శీకర స్త్వం సముద్రః కరోఽహం
త్వమర్కోఽస్య హంరేణు రద్రీశ్వర స్త్వమ్ ।
అహం నశ్వర శ్శాశ్వత స్త్వం మృషాఽహం
యథార్థ స్త్వమేవ ప్రభో రామచంద్ర ॥

యతో జాయతే యత్తతో వీయతే తత్
 యథా మానస వ్యోమతః స్వస్మ విశ్వమ్ ।
 మృషైత జ్జగద్భ్రాన్తిజన్యం సమస్తం
 భవానేవ సత్యం ప్రభో రామచంద్ర ॥

నభో నై ల్యవత్ రూప్యవచ్ఛక్తికాయాం
 త్వయీదం జగత్సర్వ మధ్యస్తమేవ ।
 అసంగో భవాన్ సచ్చిదానందమూర్తిః
 త్వయా పాలనీయా వయం రామచంద్ర ॥

యథాఽంధాః గజం జజ్ఞిరే శాస్త్రిణ స్త్వాం
 తథైవా విదన్ పౌరుషేయ ప్రమాణైః ।
 అవాజ్ఞానసం సత్య మాత్మైక వేద్యం
 భవద్దివ్య తత్త్వం ప్రభో రామచంద్ర ॥

౨౫. కాశీ శతకమ్

96. కాశీపురి :

శ్రోణీరాలసా ఘట్ట సోపానాన్యవరోహతి ।
 గంగామపి పునాతీవ స్నాతి కాఽపి పతివ్రతా ॥

మద్రూపేణైవ గంగాయాం త్వత్కృతం స్నాన ముద్భవేత్ ।
 తారయేత్ త్వాం భవాభ్యే ర్నాః పద స్తీపేతి రాజతే ॥

శ్యామలత్వం కీతలత్వం సాధుత్వం నామ విందతి ।
 కృష్ణాత్ చంద్రవరాత్ జహ్న్నోః క్రమాద్గంగా భగీరథాత్ ॥

కాశ్యాం దేశీయభాషాయాం సర్వదా భోజ్యవస్తుషు ।
 మర్త్యవేషేషు సంగీతే సర్వత్ర మధురోరసః ॥

సౌధస్యాగ్రేఽరుందతీవ మధ్యే సౌదామనీ యథా ।
అధస్తాత్ పాంచాలికేవ కాశ్యాం భాతి ఽలాంగనా ॥

నౌకాస్థిత జనోత్సృష్ట దీపికాఽఽశీ ర్వీరాజతే ।
గంగాయాం తారకారాజిం హనన్తివాంబరాశ్రితామ్ ॥

బహువేషైః బహుమతైః బహుభాషాభిరన్వితా ।
వారాణసీ కీర్తయతి విశ్వేశం విశ్వనాథిణమ్ ॥

త్రిగుణైరేవ సంసారచక్రం భ్రమతి తత్త్వతః ।
బ్రువన్నితీవానదుద్భి శృకభో గచ్ఛతి త్రిభిః ॥

విశ్వేశ్వరాభిషేకాయ సతి భాగీరథీజలే ।
కాశ్యాం కోమాం వాంఛతీతి నాటకేలో నజాయతే ॥

భుంక్తే యథేష్టం బలవాన్ భోగాన్ రుదతి దుర్బలే ।
శత్రూన్ జిత్వా వశామేత్య బలీవర్దః ప్రగల్భతే ॥

యేనకేనాప్యపాయేన బహ్వాన్నం ప్రాప్నుయదీతి ।
పునస్సముషితం వస్త్రం దదాత్యన్నాయ వానరః ॥

సూత్రేణోత్థిప్తమాకాశే వీక్ష్య శ్యేనః పతంగకమ్ ।
ప్రహర్తుం తం ప్రయతతే సహతే కః పరోన్నతిమ్ ॥

ఆరోగ్య ప్రతికూలాఽపి కాశీ సంసేవ్యతే సదా ।
ముముక్షుణా, ఽతిదుష్టోఽపి భిర్తేవోత్తమ భార్యసూ ॥

యమునా ప్రముఖా నద్యో గంగాయాం సంప్రవేశనాత్ ।
తస్యా నామై వాప్పువంతే పశ్యుర్గోత్రం యథాశ్రీయః ॥

ఏనీలకాచవలయ రాశీవాభాతి జాహ్నువీ ।
శిశోః కనీసకేవాపి శిశిరర్తా వినిర్మలా ॥

మాదృశః పాతకః త్వాదృక్పావనీ నైవ విద్యతే ।
దిష్ట్యాఽఽవయో స్పమావేకో గంగేఽద్య సమభూదహో ॥

౨౬. తారకమ్

97. ఈశ్వరతత్త్వము :

భేదో యథా కాండ తరంగయో ర్న
స్యాత్తేఽస్య లోకస్య త దైవ దేవ
నర్తకః ప్రపంచః త్వయి కల్పితోవా
స్థాణౌ భవే ద్దస్యురివ త్రిమేణ ॥

దృశ్యాప్యదృశ్యా నవసత్స్వరూపా
త్వదీయ మాయా బ్రహ్మకారణం సా
దిగంత రేఖావ దతీంద్రియంతే
త త్త్వం జగన్నాటక సూత్రధార !

త త్త్వేవ తేఽదీశ్వర దేవతాఽపి
శక్నోతి వేత్తుం పరమార్థ త త్త్వం
దృష్టి స్వరూపం ముకురశ్రియైవ
విరోధితుం శక్యత ఆదిదేవ !

ఏకత్వసంఖ్యా ప్రతిపాదకోఽంకః
నిరంతరం బోధయతే బహుత్వం
చింద్వస్వితః సుష్టు యథా స్వధావ
యుతః త్వ మేకోపి తథాఽసి దేవ॥

98. ఆదర్శ పురజనులు :

చంద్రికా ధవలచ్ఛాయా స్తత్రత్యా రేషిరే జనాః
అన్యోన్య మైత్రీం కుర్వంతః సంజానంతో యథాయథమ్
విద్యయా సమయాకృత్య ప్రియాకృత్య ముహూర్లుమాన్

....

....

....

ఏకతానాః సాయుగీనాః వాగ్మీనో హృదయాలవః
క్షేమంకరా మహోత్సాహాః ఉరస్వంతో యశస్వినః
సమానపంక్తి భోక్తారః సమవర్ణవిభూషితాః
సామాన్య భాషా వక్తారః సమానాచార వర్తినః
వయః పరిణయం ప్రీతాం విద్యాభ్యాసం స్వతంత్రతామ్
ప్రాపయంతః

....

....

....

సామాజికా ఆస్తికా స్పృక్కులీనా దార్మికా బుధాః
శాకాహారా వావదూకాః కృతినః పురుషోత్తమాః
తత్రత్యకా బిభూవ ప్రీ వీరమాతా సులక్షణా
గృహకార్యపరా ప్రాజ్ఞీ బుధమాన్యా పతివ్రతా
వీధీ ర్విశాలా అమలా జలయంత్ర పరీష్కృతాః॥

99. సుకవి :

న దేవతాదీన మనః ప్రవృత్తిః
స్వాతంత్ర్య సంకల్పిత చారుకావ్యః
దయార్ద్ర చిత్తోఽంచిత సత్యవాక్యః
కలాచణః సత్కవిరేవ నాఽన్యః ॥

నవరుచివేదీ నర్వహితానువాదీ
లలిత చరణదారీ సాధ్వలంకారహారీ
పరవశ సుఖయోగ శ్చిత్రసంకల్పభోగః
కవిః

....

....

....

VII అనువాద సారణి

౨౭. నవరస తదంగిణి

100. షేక్స్పియరు సాగసులు :

[గీర్వాణాంధ్రములలో అనువాదము]

మూలము :

- A. To guild refine gold, to paint the lily
To throw a perfume on the violet
To smooth the ice, or add another hue
unto the rain bow, or with taper-light
To seek the beauteous eye of heaven to garnish
Is wasteful and ridiculous excess :

[King John—Act IV. Sc. ii]

౧. అను : శ్లో॥ స్వర్ణే హేమవిలేపనం, సమధికే రక్తోత్పలే రంజనం,
చాంపేయప్రసవే సుగంధకలనం, హైమోపలే స్నేహనమ్,
దేవేంద్రస్య శరాసనే సముదితే వర్ణాంతరప్రాపణం,
దీపే నార్కరుచిప్రదీపన మతివ్యర్థ మ్ప్రహసాస్పదమ్

౨. ద్వి॥ బంగరుపూత మే-ల్పంగరమునకుఁ,
జెంగలువకు రంగు-సేత, నెత్తావి
సురపున్న కెరవుతె-చ్చుట, మంచుగద్ద
మఱి నున్నుసేయుట,-మరియొక రంగు
నగవైరి వింట న్నొ-నర్చుట, పట్ట
పగలు వెలింగెడు-భానువి కాంతి
హెచ్చింపఁ జేవ త్తి-నె త్తిపట్టుటయు
నచ్చపు నగుఁబాటు-నధికము వృథయు.

- B. He was a man, take him for all in all
I shall not look upon his like again.

(Hamlet—Act I. Sc. ii)

౧. శ్లో॥ సోఽభూత్పుమా న్సర్వదై వ
సంపూర్ణ సుగుణాకరః
నాహం కదాపి వీక్షిష్యే
తస్య ప్రతినిధిం పునః ॥

౨. ద్వి॥ పురుషుఁ డాతండు సం-పూర్ణగుణుండు
నరయఁ డోవ నిఁక నే-నతనికి సాటి,

C. O, She doth teach the torches to burn bright !
It seems she hangs upon the cheek of night
Like a rich jewel in an Ethiop's ear
Beauty too rich for use, for earth too dear !
So, shows a snowy dove trooping with crow
As yonder lady O'ur her fellows shows.

(Romeo and Juliet—Act I. Sc. ii)

౧. శ్లో॥ అత్యంతప్రజ్వలితు మబలా శిక్షితేఽహోప్రదీపాన్
రాత్రౌ కాళీశ్రవణ విచలద్రత్నభూషేవ భాతి
సౌందర్యంచానుభవితు మతిశ్రేష్ఠ ముర్వ్యా అమూల్యం
వాయసౌఘే చరతి వరటావ త్సఖీమండలే సా.

౨. గీ॥ చిలుకలకొలికి దివిటీల-వెలుఁగనేర్పుఁ
గలిగి వజ్రంబు పగిదిఁ జీ-కటిని మెఱయు
నందమంద నత్యధికంబు-నవని కరుదు
కాకులం దంచ యది తోడి-గరితలందు.

D. Cowards die many times before their deaths;
The valiant never taste of death but once.

[Julius Caesar—Act I, Sc. ii]

ఆ. వె. ఎన్నఁ బిఱికివార లెన్నియోమాలులు
చచ్చుచుండు లాము చావక మును
పెన్నదె న దైర్యమున్న జనులు చావు
చవి యెఱుంగ రొక్కసారి తప్ప.

E. Friendship is constant in all other things
Save in the office and affairs of Love;

Therefore, all hearts in Love use their own tongues;
Let every eye negotiate for itself,
And trust no agent; for beauty is a witch;
Against whose charms faith melteth into blood.

[Much Ado About Nothing—Act II, Sc. i]

చ. వలపునఁ దప్ప మైత్రి పెరవస్తువుల నన్నిట నుండు నిల్కదన్
వలచిన యెల్ల దెందములు వాడుట మేల్ దమ నోళ్లఁ గావునన్
దెలుపుతఁ దన్నఁగూర్చి ప్రతిదృష్టి తనంతట నమ్మ కన్యునిన్
బొలుపొక మంత్రకఁ దతని బామెల నెమ్మి కరంగు మర్లుగాన్.

F. That ever death should let life bear his name
Where life hath no more interest but to breathe ?

[Titus Andronicus—Act III, Sc. i]

ద్వి॥ ఈపిరి తీయఁచే యొక పని యైన
బాపురే చావేల బ్రతు కనరాదు :

G. His words are bonds, his oaths are oracles;
His love sincere, his thoughts immaculate;
His tears pure messengers sent from his heart;
His heart as far from fraud as heaven from earth.

[Two Gentlemen of Verona—Act II, Sc. vii]

ఉ॥ అతని నుల్లోదంబడిక, లాతని యొట్టులు దేవవాక్కులౌ,
నాతని ప్రేమ నిష్కలసట, మాతని యూహ లకల్మషంబులౌ,
నాతని మానస ప్రచలితముల దూతలు వాని యశ్రులౌ,
నాతని యాత్మ వంచనకు నౌ దవు స్వర్గము భూమికింబలెన్.

H. My crown is in my heart, not on my head;
Not decked with diamonds and Indian stones;
Nor to be seen : my crown is called content;
A crown it is, that seldom kings enjoy.

[Henry VI—Part II Act III, Sc. i]

ఁ॥ నా కిరీటము నాదు దెందమున నుండు
నా తలన్ గాదు, వివిధరత్నములఁ జెక్కఁ

బడగలే, దద్దియున్ గానబడగబోదు
తనివి నా మౌళి-దొర లది కనుట యరుదు.

- I. If thou remember'st not the slightest folly
That ever love did make thee run into,
Thou hast not loved :
Or if thou hast not sat, as I do now,
Weaning thy hearer in thy mistress' praise,
Thou hast not loved :
Or if thou hast not broke from company
Abrupthy, as my passion now makes me,
Thou hast not loved.

[As You Like It—Act II, Sc. iv]

సీ॥ ఉరువడి నెనవిల్లుఁ దుసికొల్పఁగా నీవు
నెఱపిన యేపాటి నేరమైన
మఱచిపోయితివేని మఱి నీవు వలచియుం
డగలేదు; నీ విప్పు నా తెఱగునఁ
గూర్చుండి నీ చెలిన్ గూరిచి పొగడుచు
వినువారలకు నెల్ల విసుకు కలుగ
నలుపనిచో నీవు వలచియుండగ లేదు
కొంచెమైనం బరికించి చూడః

చెలఁగి నా మరు లిప్పుడు నన్ జేసినట్లు
కతము చెప్పక నీ చెలికాండ్రనుండి
ఋపు దబ్బున విడఁబడి యేగవేని
వెండియున్ నీవును వలచియుండలేదు.

- J. I would have broke mine eye-strings, cracked them, but
To look upon him, till the diminution
Of space had pointed him sharp as my needle;
Nay, followed him, till he had melted from
The smallness of a gnat to air; and then
Have turned mine eye, and wept.

[Cymbaline—Act. I, Sc. iii]

గీ॥ దూరమున సూది మొనయంత తోచువఱకు,
 సఱువుకంటెనుఁ దగ్గి మాయ మగుదనుక,
 నరములు తెగునంతకునుఁ గన్గవను విప్పి
 వానిఁ గనుఁగొని పిదప నే వగచియుందు.

K. When most I wink, then do mine eyes best see,
 For all the day they view things unrespected;
 But when I sleep, in dreams they look on thee.

[Sonnets]

కం॥ కనుతెప్ప మూసినప్పుడె
 కనెడున్ నా కన్నుదోయి కర, మేమనఁ బ్రొ
 డునఁ గాంచువాని సరకు
 న్నొన దది, నినుఁజూచు-నేను గూర్కిడఁ గలలోన్.

L. The iron tongue of midnight hath told twelve;
 Lovers, to bed : 't is almost fairy time.

[Midsummer-night Dream—Act V, Sc. i]

కం. సడిరేయి యినుప నాలుక
 నుడివెం బన్నెండు-వలపు నూల్కొను మీరల్
 పడుకొండు పెజ్జలం ది
 ప్పుడుఁ గడు గందర్వవేళ పొనరుచునుండెన్.

M. Love is a smoke made with the fume of sighs;
 Being purged, a fire sparkling in lovers' eyes;
 Being vexed, a sea nourished with lovers' tears :
 What is it else ? a madness most discreet,
 A choking gall, and a preserving sweet.

[Romeo And Juliet—Act I, Sc. i]

గీ॥ పల వనఁగి వెచ్చనూర్పులఁ గలిగిన పొగ,
 కంఠముకుల కన్నులందుసఁ గ్రాలు వగ్గి,
 నాయికకాయకాశ్రులన్ బ్రబలు కడలి,
 వెళ్ళియున్, జంపఁ బెంపఁగ విష మమృతము.

N. That man that hath a tongue, I say, is no man,
If with his tongue he cannot win a woman.

[Two Gentlemen of Verona—Act III, Sc. i]

ద్వి॥ మాటాడువాఁ డెల్ల మగవాఁడుకాఁడు
మాటలచేతఁ జామల గెల్వకున్న.

O. What seest thou in the ground ? hold up thy head :
Look in my eyeballs, there thy beauty lies
Then why not lips on lips, since eyes in eyes ?

[Venus and Adonis.]

గీ॥ ఎందు కటు క్రిందుఁ జూచెద వెత్తు సిరము
చూడు నా కంటిపాప లచ్చొటను నీదు
సొగసు నెఱకొనుఁ-జూపులఁ జూపు లెనయ
నేల పెదవులు పెదవుల నెనయరాదు ;

P. Men are April when they woo, December when they wed;
maids are May when they are maids,
but the sky changes when they are Wives.

[As You Like It—Act IV, Sc. i]

ప॥ మగవాండు తముఁ బెండ్లాడని కన్నియల
బతిమాలుకొను నప్పుడు చై త్రమాసమువంటివారు-
కాప పెండ్లియైన పిదప కూన్యమాసమువలె నుందురుః
కన్నియలు తమ కన్యాత్వమందు పై శాఖముం బోలెదరు
కాని వా రిల్లాండైన పిమ్మట నా కాలము మాటును.

Q. But virtue, as it never will be moved
Though lewdness court it in a shape of heaven,
So lust, though to a radiant angel linked,
Will sate itself in a celestial bed
And prey on garbage.

[Hamlet—Act I, Sc. V]

గీ॥ అలమి పోకిరితనము స్వర్గాత్పతిఁ గొని
కోరినఁ జరింపఁబడదు నుగుణ మొకప్పు

దివ్యమూర్తిని గలిసియున్ దృఢపడక
గుహ్యచాపల్య మెంగిలి కూళ్లు గుడుచు.

- R. Base men being in love have then a nobility
in their natures more than is native to them.
[Othello—Act II, Sc. i]

వ॥ నీచులు వలపున నుంటచేఁ దమకు విక్కిముగ
నున్నదానికంటెఁ బెచ్చుగ నొక గొప్పదనముం
దమ స్వభావములం దగిలియుందురు

- S. She either gives a stomach and no food—
Such are the poor, in health; or else a feast,
And takes away the stomach, such are the rich
That have abundance, and enjoy it not.
[Henry IV—Part II : Act IV, Sc. iv]

గీ॥ ఆఁక లెంతో గొలిపి దైవ మన్న మిదదు
వెలయు నారోగ్యమునఁ గడుఁ బేదవాఁడు
కదిసి బువ్వ నొసంగి యంగదఁ జెఱిచెడుఁ
గుడువఁ జాలఁడు భాగ్యవంతుఁడు కలిగియు.

- T. When beggars die there are no comets seen;
The heavens themselves blaze forth
the death of princes.
[Julius Caesar—Act II, Sc. ii]

కం. కనుపడవు తోఁకచుక్కలు
మిను చక్కిన్ దిచ్చగాండ్రు మృతులైన యెడన్
పసివడి రాజుల చావున్
జనములకుఁ దనంత బయలు చాటుచునుండున్.

- U. Suspicion always haunts the guilty mind :
The thief doth fear each bush an officer.
[Henry VI—Part III : Act V, Sc. vi]

ద్వి॥ దుడితంజుగల మదీన్ దొడరు సఁదియము
బరి యెల్ల పొద రాజభటునిగ వెఱచు॥

V. For what is wedlock forced but a hell,
An age of discord and continual strife ?
Whereas that the contrary bringeth bliss,
And is a pattern of celestial peace.

[Henry VI—Part I : Act V, Sc. V]

గీ॥ బలిమి నొనరింపఁబడిన పెండిలి నరకము
కలఁత బ్రతుకును, మఱియు నిచ్చలు జగదము
సలుపుః ఇష్టానుసారము జరిగిన నది
సంతసము, దివ్యకాంతిని సంతరించు.

W. 'T is beauty that doth off make women proud;
'T is virtue that doth make them most admired;
'T is government that makes them seem divine.

[Henry VI—Part III : Act I, Sc. iv]

గీ॥ ప్రియఁ దఱచుగ గర్వింపఁజేసెడు నది
సౌగంధ్యః వారల మిక్కిలి పొగడఁబడఁగ
సలుపునది సద్గుణంబుః వేల్పులుగ వారిఁ
దెలియఁబడఁజేయునది జితేంద్రియత యగును.

X. The lunatic, the lover and the poet,
Are of imagination all compact :
One sees more devils than vast hell can hold;
That is the mad man : the lover, all as frantic,
Sees Helen's beauty in a brow of Egypt;
The poet's eye, in a fine frenzy rolling
Doth glance from heaven to earth,
from earth to heaven;
And, as imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poet's pen
Turns them to shapes, and gives to airy nothing
A local habitation and a name.

[Midsummer Night's Dream—Act V, Sc. i]

మ. వెడఁగున్ గాముకుఁడున్ గవీంద్రుఁడు మనోవిభ్రాంతిమూర్తుర్ గదా
వెడఁగెందున్ గవరావి దయ్యములఁ గన్పెట్టున్: గురూపిన్ దగు

ల్వడి రంభన్ నిరసించుఁ గాముకుఁ; దహా స్వర్గంబునందుండి యి
క్కడి కిందుండి కపింద్రు దృష్టి దివికిన్ గాంచున్, యభేచ్ఛమ్ము నా
తఁడు చింతించు నవీనవస్తువుల కంతన్ వాని గంటమ్ము పే
ర్లిడి యాకారము అన్విప ద్లోసఁగు నెం దేమైన లేకుండనీ ॥

Y. Virtue itself turns vice, being misapplied,
And vice sometimes by action dignified.

[Romano and Juliet —Act II, Sc. iii]

గీ॥ గుణమే దోషంబుగా మాటుఁ గొన్నిచోట్ల
కర మప్రప్రయుక్తం బగు కారణమున
విరచనా కౌశలంబున మఱియు నొక్క
కాలమందున దోషమే గణుతికెక్కు

Z. Your greatest want is, you want much of meat;
Why should you want? Behold, the earth hath roots;
Within this mile break forth a hundred springs;
The oaks bear mast, the briers scarlet hips;
The bounteous housewife, Nature, on each bush
Lays her full mess before you. Want! why want?

[Timon of Athens—Act IV, Sc. iii]

క॥ మీకున్న గొప్పకోరిక
యాకలికిన్ దగినయంత యాహారముగా
మీ కెందు కీ కొఱత-యా
లోకింపుఁడు కలవు భూమిలోపల దుంపర్.

ఉ॥ ఇంచుక దప్పులోన నెలయేలు లనేకము ఇచ్చి పాతెడున్
మంచి ఫలంబులం గలిగి మ్రాకులు పెక్కు రకంబు లొప్పుఁ-దా
నెంచిన తేనెఁదింకిఁ బొదరిండ్ల నమర్చెడుఁ బెట్టుపోతలన్
మించిన యాలుగాఁ బ్రక్కతి-మీకుఁ గొఱంత యిఁకెందు కుందెడున్;

*

*

*

101. కాళిదాసు సాగసులు :

[అచ్చ తెనిగింపులు]

మూలము :

౧. వేదాఁ తేషు యమాహు రేకపురుషం వ్యాస్య స్థితం రోదసీ
యస్మిన్నీశ్వర ఇత్య నన్యవిషయ శ్చబ్దో యథార్థాక్షరః
అంతర్యశ్చ ముముక్షుభి ర్నియమిత ప్రాణాదిభి ర్మృగ్యతే
స స్థాణుః స్థిరభ క్తియోగ సులభో నిశ్చేయసాయాస్తువః ॥

—విక్రమోర్వశీయము (నాందీశ్లోకము)

అనువాదము :

తరువోజ॥ పలికెద రెవ్వనిఁ బ్రాణదువుల కొనల
పిన్ను మన్ను నిండనగు నొక్కనిగఁ,
గలుగ కొండునకు నిక్కముగ నెవ్వని
యెడఁ జెల్లుచుండెడు నేరిక విరుదు,
నెడఁద నుసులు దిగియించి ముత్తికయి
కడఁగు వారల వెదుకందడు నెవఁడు,
కలిగింతు బత్తిజోగమునకు సుకువు
గాఁ జిక్కునట్టి ముక్కంటి మేల్మీకు.

౨. హృదయ మిషుభిః కామస్యాంత స్సకల్య మిదం తతః ।
కథముపరిభే నిద్రాం స్వప్నే సమాగమకారిణీమ్ ।
నచ సువదనా మారేఖ్యేఽపిప్రియాం సమవాప్యతామ్ ।
మమ నయనయో రుద్భాషృత్వం సఖే న భవిష్యతి.

—విక్రమోర్వశీయము

చ॥ మది ననవిల్లుతూపులను మాటికి గాయము లందుచుండఁగా
నిదురెటుపోవఁగాఁ గలను నెచ్చెలినిం గలనై నఁ బొందఁజా
లుదు ననఁ, బోని చిత్తరువు లోనయిన స్సరివ్రాసి చూడఁగ
లుదునన నీధు నాకనులలో నెటు నిండకఘాను సంగడి ॥

౩. పాతుం నప్రథమం వ్యవస్యతి జలం యుష్మాస్వపీతేషు యా
నాదత్తే ప్రియమండనాయ భవతాం స్నేహేన యా పల్లవమ్
అద్యే వః కుసుమప్రసూతి సమయే యస్యా భవత్యుత్పవః
సేయం యాతి శకుంతలా పతిగృహం సర్వై రనుజ్ఞాయతామ్.

—అభిజ్ఞాన శకుంతలము

ఉ॥ ఎవ్వతె ముందు మిమ్ముఁ దనియింపక త్రాగదు నీరుఁ, దార్చుఁ బో
దెవ్వతె మీపయిం జెలిమి నింపయినం జివురాకుసొమ్ము, మీ
పువ్వు నమ ర్త యెవ్వతెకుఁ బొర్నిగు పండువుచెల్వ వించు నా
జవ్వని యీ శకుంతల యెసంగు నొసంగుడి యాన నెల్లరున్.

౪. ఉగ్గలిల దబ్బికబలా మిల పరిచ్చత్త ఇచ్చణా మోరా ।
ఓసరి అపణ్డుపత్త ముఅంతి అస్సూనిల రదాట ॥

—అభిజ్ఞాన శకుంతలము

గీ॥ నోళ్ళ తెల్లుజార్చి లేళ్ళు, నాటం నాడ
కుండి నెమరిగములు, పండుటాకు
లెల్ల రాల్చుకొనుచు నెల్లెడఁ దీఁగెలున్
గంటినీరు గార్చు కరణినయ్యె.

౫. అర మధువనితానాం నేత్ర నిర్వేళనీయం
మనసిజ తరుపుష్పం రాగబంధ ప్రవారిమ్ ।
అకృతకవిధి నర్వాంగీణ మాకల్పజాతం
విలసిత పదమాద్యం యౌవనం స ప్రపేదే ॥

—రఘువంశము 18-52

గీ॥ అంతఁ జెలువల కన్నవ లానుకల్లు
చిగురు వియ్యఁడన్ మ్రాకుపూ తగులు తలిరు
తొడ వొడలికెల్లఁ దనకుఁదాఁ దోచు గడన
భోయలు తొలి పెంకి జవ్వన మొందె నతఁడు.

౧. అనామ్రూతం పుష్పం కిసలయ మలూనం కరరుహై
రనావిద్ధం రత్న మ్మధు నప మనాస్వాదిత రసమ్
అఖండం పుణ్యానాం పరిమివ చ తద్రూప మనమం
నజానే భోక్తారం కమిహ సముపస్థాస్యతి విదిః ॥

—అభిజ్ఞాన శాకుంతలము

౨॥ క్రోలిని క్రొత్తతేనె, మొనఁ గ్రుచ్చవి మానికె, గోరునాటులన్
దారిచనట్టి రేఁజిపురు, తావిగొనంబడనట్టి పూపునుం
బోలిన దాని సోయగము ముందిటి నోముల మేటిపంటగా
బోలును దాని నేలుటకుఁ బుట్టినఁ యాతని దెంత పున్నెమో ॥

౩॥ గ్రీవాభజ్ఞాభిరామం ముహూరనుపతతి స్యందనే బద్ధ దృష్టిః
పశ్చార్ధేన ప్రవిష్టశ్శరపతనభియా భూయసా పూర్వకాయమ్
దర్శై రర్థావలీధైః శ్రమ వివృతముఖ త్రంశిభిః కీర్ణ వర్తైః
పశ్యోదగ్ర ప్లతత్వా ద్వియతి బహుతరం స్తోకముర్వ్యాం ప్రయాతి ॥

—అభిజ్ఞాన శాకుంతలము

౪॥ వెంబడుతేరి ఎంకమెడవెట్టి పొరింబొరిఁజూచు, నమ్ము పై
నిం బడు నంచు వెన్దొకు వివ్వెర ముందటి మేను కుంచుఁ, బొం
తం బలుపు న్నగంబు తిను దబ్బము డయ్యుచు నోరువిప్పి, యే
గుం బరికించుమా దిగువఁ గొద్దిగ మెండుగ మింబదాటులన్.

౫. మందః కవియశః ప్రార్థీ గమిష్యా మ్యవహాస్యతామ్
ప్రాంకు లభ్యే ఫరే లోభా దుద్బాహారివ వామనః ॥

—రఘువంశము 1-3

౬॥ వెడగున్ గయిపెంపు న్నేఁ
బడయంగాఁ గోరి నవ్వఁబడియెద నాసన్
బొడవగు నతనికిఁ బొందం
బడు పండునకుఁ గయి చాచు ములుగుజ్జవలెన్.

౯. ఆకార సదృశః ప్రజ్ఞః ప్రజ్ఞమా సదృశాగమః ।
ఆగమై స్సదృశారంభ ఆరంభ సదృశోదయః ॥

—రఘువంశము 1-15

గీ॥ సొగసునకుఁ దగునట్టి తెల్విఁగలవాఁడు
తెలివికిందగు చదువుల వెలయువాఁడు
చదువులకుఁ దగిన పనివి నల్పువాఁడు
పనికిఁదగినట్టి పెంపునఁ దనరువాఁడు.

౧౦. వర్జ ప్రకర్షే సతి కర్ణికారం
ధునోతి నిర్గంధతయాస్మ చేతః
ప్రాయేణ సామగ్ర్య విధౌ గుణానాం
పరాజ్ఞాభీ విశ్వస్యజః ప్రవృత్తిః ॥

— కుమార సంభవము.

గీ॥ నిండు వన్నియఁ గలిగియుఁ గొండగోఁగు
తావి లేకున్కి చేత డెందము నొగిల్చె
తర్చుగ గొనము లన్నియుఁ గూర్చుపట్ల
పెడమొగం బిడు వేలుపుపెద్ద నడత.

౧౧. అపమేహోదయం వర్షమదృష్టకుసుమం ఫలమ్ ।
అతర్కి తోపపన్నం వోదర్శనం ప్రతిభాతిమే ॥

— కుమార సంభవము 6-63.

గీ॥ కారుమబ్బు గ్రమ్మకయె కురిసెడువాన
పువ్వు కానరాక పొడము పండు
తలఁతు మీర లిట్లు దరిసెన మిచ్చుట
యోర । నాకుఁ గోరినట్టి కోర్కె.

౧౨. ఇన్ద్రియరేణ నయనం, ముఖ మంబుజేన,
కుండేన దంత, మధరం నపఃపల్ల వేన,
అంగాని చంపకచిత్తై స్స విదాయ పేవాః
కాంతే! కథం ఘటితవా నుపలేన చేతః॥

—శృంగార తిలకము.

గీ॥ నల్లగంపఁ జూడ్కి, నగుమోముఁ దమ్మిచే,
మొల్లచేతఁ బల్లు, మో విగురనఁ,
గడమ మేను సంపెగలఁ జేసి యీ బమ్మ
చెలువ! తాత నెట్లు సరిపె నెడఁద :

౧౩. ఆదర్శనా త్రప్తిష్టా సా మే సురలోకసుందరీ హృదయమ్ ।
బాణేన మకరకేతోః కృతమార్గ మవంధ్యసాతేన ॥

— విక్రమోర్వశీయము.

గీ॥ పచ్చవిల్తుని తప్పిపోవక తగిలిన
తూపుచేఁ జేయఁబడినట్టి త్రోవఁగల్గు
నాదుడెందఱు లోపల న్నాదుకొనియెఁ
గన్న యంతనె యావేల్పుటన్ను మిన్న.

౧౪. యదాలోకే సూక్ష్మం ప్రజతి సహసా తద్విపులతాం
యదర్థే విచ్ఛిన్నం భవతి కృతసంధాన మివ తత్
ప్రకృత్యా యద్వక్రం తదపి సమరేఖం నయనయో
ర్న మే దూరే కించి త్క్షణమపి న పార్శ్వే రథజవాత్.

— అభిజ్ఞాన శాకుంతలము.

కం॥ చిన్నది పెద్దదిగా, పిడి
యన్నది కలసి నటు, వంక నురునది సరిగాఁ
జెన్నారు డవునఁ జెంగటఁ
గన్నులఁ బడ దెద్ది తేరు కడువడిఁ బోవన్.

౧౫. సరిసిజ మనువిద్ధం శై వరేనాపి రమ్యం
మరినమపి హిమాంశో ర్లక్ష్మ రక్షీం తనోతి
ఇయ మదిక మనోజ్ఞా వల్కలరేనాపి తన్వీ
కిమివ హి పురురాణా మ్మందనం నాకృతీనామ్ ।

--- అభిజ్ఞాన శాకుంతలము.

గీ॥ తమ్మ పొలుపాటు నాచులఁ దగిలియైన
మేలుఁగు పిడు నలుపయ్యుఁ బండురువి మచ్చ ...

నార చీరైన నీమె చెన్నారు నంద
మైన రూపులకుఁ దొడవు కాపిదెద్ది.

౧౬. గచ్చతి పుర శృంగీరం ధావతి పళ్ళా దనం స్తుతం చేతః
చీనాంకుకమివ కేతోః ప్రతివాతం నీయమానస్య ॥

— అభిజ్ఞాన కాకుంతలము

- కం॥ బొంది మును నడుచుచున్నది
దెంద మెఱుక లేక పారెడి న్వెనువెన్నన్
దొందరగ నెదురు గాలిన్
జెంది పడగనున్న పట్టుచీర వితమునన్ ।

౧౭. తవ కుసుమశరత్వం శీతరశ్మిత్వ మిందో
ర్ద్యయ మిద మయథార్థం దృశ్యతే మద్విదేషు
విస్మయతి హిమగర్భై రగ్ని మిందు ర్మయాభై
స్త్యమపి కుసుమదాణా న్వప్రసారీ కరోషి ।

— అభిజ్ఞాన కాకుంతలము

- ఉ॥ పూవుల యమ్ములం గలుగు ప్రోడవు నీవఁట! చల్ల నైనవాఁ
డా విరితమ్మిగొంగ యఁట! యచ్చెరువో ననుఁబోయనట్టివా
రీ వెడమాట నమ్మఁగలరే యలరేదొర చల్లు నిప్పులన్
నీవునుఁ బూల ముల్కులను వింతువుగా మది దూసిపోవఁగన్.

౧౮. యాత్యేకతోఽస్తశిఖరం పతిరోషధీనా
మావిష్కృతోఽరుణ పురస్సర ఏకతోఽర్కః
తేజోద్వయస్య యుగప ద్వ్యననోదయాభ్యాం
రోకో నియమ్యత ఇవాత్మదకాంతరేషు॥

— అభిజ్ఞాన కాకుంతలము

- గీ॥ ఒక్కవైపు గ్రుంకుచుందెను జాచిరి
నెగడు నొక్కప్రక్క జగము కన్ను
మించుజంట కీడుమేలులనేఁ బజ
తెలుపఁబడునటు తన దెసఁబూర్పు.

౧౯. రమ్యాణీ వీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
వర్యశ్చకోభవతి యశ్చభితోఽపి జంతుః
తచ్ఛేతసా స్మరతి నూన మబోధపూర్వం
రావస్థిరాణి జననాంతర సౌహృదాని. —అభిజ్ఞాన కాకుంఠలము

గీ॥ అందములఁజూచి తీయ సద్దాంకించి
వనరు సుకమున్న పజ దేనివలన నా క
తంబుచేఁ దొలిపుట్టులందలి యితములఁ
దెలియ కెద నాటినవి మదిం దలఁచుచుండు.

౨౦. శ్రీణా మశిషిత పటత్వ మమానుషీషు
సందృశ్యతే క్రిముత యాః ప్రతిబోధవత్కః
ప్రాగంతరిక్ష గమనాత్ స్వమపత్యజాత
మన్యైర్ద్విజైః పరభృతాః ఖలు పోషయన్తి॥
—అభిజ్ఞాన కాకుంఠలము

కం॥ చెలులకు మప్పవి నేరుపు
వలనగు మావిసులు కావి వానన్, నెఱజా
ణలఁ జెప్పనేల తమ పి
ల్లలఁ గోయిల లొండు పిట్టలం బెంపించున్.

౨౧. శరీరం జ్ఞానాం స్యాదసతి దయితారింగన సుఖే
భవేత్సాస్రం చక్షుః క్షణమపి న సా దృశ్యత ఇతి
తయా సారంగాజ్ఞా త్వమపి న కదాచి ద్విరహితం
ప్రసక్తే నిర్వాణే హృదయ పరితాపం వ్రణసి కిమ్ ॥
—మాలవికాగ్ని మిత్రము

గీ॥ చెలియ కౌగిలి దొరకక చిక్కు మేను
నెలతఁ గానక కనులు నీరునించుఁ
గావి సుంతయుఁ బాయవు గద కలికిని
డెందమా ! నీవు వలవంత బొందనేల ;

౨౮. ఉమర్ ఖయ్యామ్ రుబాయత్*

102. కర్తవ్య వర్తమానము :

౧. పార్సీ మూలము : Bashiguft Shigufa mai biyān ai sāqī
Dast az 'amali Zuhd bidār ai sāqī
Murgi gardūn dar rahsh par mīzand.

౨. ఆంగ్లము : Come, fill the cup, and in the fire of Spring
Your Winter-garment of Repentance fling :
The Bird of Time has but a little way
To flutter-and the Bird is on the Wing.

౩. సంస్కృతము శ్లో॥ పాత్రం సంపూర్యాయాహి కిం తపస్యసి యౌవనే ।
వ శ్మోడ్ధీ నోన్ముఖో జీవపక్షి దోధూయతే బలాత్ ॥

గీతి॥ నవ నవ వికసిత పుష్పాసవ మద్భుత మానయేమమయి పాత్రి ।
సత్వర మేహి ధునీహి క్రతువ్రత కఠోర కర్మహే పాత్రి ॥

భుజంగి॥ దయిష్యన్ ధునోతి । స్వపక్షే పతత్రీ ।

౪. తెనిగింపు : మూపు¹॥ జరిగిన పనికై వగవకు
మరుదుగ నీ కోరుకొన్న హాయి కుదువు మూ
పిరుపులుఁ గెగిరిన నీ కది
దొరకదు మఱి మిగులఁ దనివితోడ న్మనుమా ॥

చెందు²॥ నీవిరి నైమ్ము విచ్చెదు నవె ననలు
మూలకుఁ ద్రొక్కు నోము న్గోపు చెలియ ।
వెడలిపో తెక్కలు విడిలిచె న్పులుగు ॥

* ఇందలి ఆంగ్లవద్యము ఫిట్ గెర్లాల్డుగారిది. సంస్కృతాంధ్రములు దాసుగారివి.

1. 'మూపు' అనగా కందము. అది 'స్కంధ' శబ్దభవము.

2. 'చెందు' అనగా మంజరి.

103. జీవాత్మ :

౧. పార్సీ మూలము : Ai dil zi ghubāri jism agar pākshū yī
Tū rūhi mujarradī bar aflāk Shū yī
'Arshast nishemani tu sharmat bādā
Kāi wa muqīmi Khiltaī Khāk Shu yī

౨. అంగ్లము : Why, if the soul can fling the Dust aside,
And naked on the Air of Heaven ride,
Is't not a Shame-is't not a Shame for him
So long in this Clay suburb to abide !

౩. సంస్కృతము : శ్లో॥ స్వర్గః సిద్ధేః దాతృనశ్చేత్ త్వౌరుషే తైవ కర్మణా ।
స్పృహణీయం నకస్యాపి జీవనం దుఃఖ భజనం ॥

గీతి॥ త్వం హే మానస వపుషః పజ్కం ప్రజ్వలయేః సమంతాచ్చేత్
సుర వర్తమాని యద్యపి సంబోధాయేదాస్తమాం స్వయం నగ్నః ।
స్వర్గపురి భవేద్యది తవనదన మహో త్వం కిమిహ నజిహ్రియాః ।
అగచ్ఛేః కిం మృణ్మాయలోకనివాసీ కథం భవేర్హస్త ॥

౪. తెలిగింపు : మూలపు॥ అంటిన బుగ్గి తుడుచుకొని
మింట న్పరిమేనఁ దుదకు మెలఁగఁ గలిగినన్ ;
దంటాలమారి మైత
ల్పింటింట నిగ్గుమాలి యెటు లిటు లిరుగున్ ;

చెండు॥ ఉల్లమా ! నీవు నీ యొడలిపై ముటికి
కడువడి గడుగుకో । కలిగెదవేని
మింటఁ దొడుగు లేక మెలఁగెదవేని
గొప్ప వేల్పు సరసఁ గూర్చుందువేని
సిగ్గులేదా నీ కిసీ యిట వచ్చి
యా పాడు కొంపలో విఱివెదవిట్లు ॥

104. విధి వ్రాత :

౧. పార్శ్వ మూలము : Zīn pesh nishānī būdanī hā būdast
Paiwastayi qalam zi nek ū bad nāsudast
Par rōzi azal harānchi bā īst badād
Gammi Khurdan Wa Kōshīdani mā bīhōdast.

౨. అంగ్లము : The Moving Finger Writes; and having Writ,
Moves on : nor all your Piety nor Wit
Shall lure it back to cancel half a Line.
Nor all your Tears Wash out a Word of it.

౩. సంస్కృతము : శ్లో॥ విధాతృ లిఖితం కోఽపి పరిహర్షం న శక్యతే
యేన కేనాప్యపాయేన భక్త్యా వా తపసాథవా ॥

గీతి॥ దైవ మలేఖీదాదౌ లలాట ఫలకేషు భావికర్మ ఫలమ్
గుణదోష సమాలేఖి న్యన్య వరీవృత్యతేఽప్యవిశ్రాంతా ।
ప్రథమ దిన ఏవ సృష్టే ర్నిరణేనీయిష్ట భావ్యవశ్య ఫలమ్
అస్మా త్పౌరుష మఖిలం చింతాస్మాకం వృధైవ బోధూతమ్॥

౪. తెనిగింపు : మూఁపు॥ వేలుపు వ్రాయుచు నడుపు
న్వే లీ వా వ్రాలు దిద్దనేరవుగా నీ
కేలా యీ తది పొడి మడి
వారికము లివెల్ల నేరిపాలే తుదకున్॥

చెండు॥ వలయున ధై తలవ్రాలుండెఁ దొల్లి ।
అరయదు మేలోగు లాగని పుడుక
నేల పన్నక ముందె నెఱపెఁ దా నిరుకు
వమ్మయ్యెడు మన దెప్పర మెల్లఁ దుదకు॥

105. విధి వంచితము :

౧. సార్వీ మూలము : Bar rahguzaram hazār jā dām nahī
Gōī Ki bagīrmat agarm gām nahī
Yak zarra zi hukmī tū jahān Khālīnist.
Hukm tu Kunī va 'āsimī nām nahī.

౨. అంగ్లము : Oh Thou, Who didst with pitfall and with gin
Beset the Road I was to wander in,
Thou wilt not with Predestined Evil round
Emmesh, and then impute my Fall to Sin !

౩. సంస్కృతము : శ్లో॥ మమ ప్రవృత్తే ర్వాహత స్వయాచే త్క్రియతే విధే
సాక్షాత్త్వమే వాపరాధీ మమ దోషో న విద్యతే ॥

గీ॥ ప్రతి పద మపి మార్గేమే స్థాపయసీత్థం సహశ్రసః పాశాన్
మాపి పతిషీ ర్భిభన్నా నీత్యేవం మాం నిజాగదీషి త్వమ్
నాస్తి చరాచరా మేత స్మనాగపి తవానిధీన మాహోస్విత్
అజ్ఞాం త్వమేవ కురుషే తథాహి మమ దుష్టనామవిదధాసి॥

౪. తెలిగింపు : మూలపు॥ నీవే కలుగులఁ ద్రవ్వితి
వీవే వల పన్నినఁడ వే జను త్రోవన్
నావేల్పా! తప్పని యై
పీవే దిద్ద కిటు నన్ను నెగ్గించెదవా ?

చెందు॥ ఏ నేగు త్రోవలో నీవు వే చోట్ల
నుక్కిరి బిక్కిరి యురి పన్నినావు,
అడుగిడెదేని యం దంకించి విన్ను
బట్టెద నంచుఁ దప్పక పల్కినావు,
వింగి నేలలలోన నీవు లోఁ గొనక
యున్న తావేదియు నుత్త కాలేదు,
పంపు నీ వొనరింతు పై పెచ్చు నాకు
వెంబర విత్తను పేరు పెట్టెదవు ॥

౨౯. ఋక్సం గ్రహము

106. ఇంద్రసూక్తము :

—: ఋక్కు-చౌదరువు, వా. తులు ౧౩, వడి ౩, ఉని ౨ :—

స రీ నీ సా రీ వి సనీ రీ ససా నీ సారీ స సని సా విసారి
అహ స్వత్త్రిం శ్చత్త్రితరం వ్యంన నింద్రో వజ్రేణ మహాభా వరేన ।
సా రీ సావిసరిసానీ సనీ సా రీ సస ససనిసా రి నీసా
స్కందం నీవ కులిశేనా వివృక్వాహిః కయత ఉప పృక్ష్విధివ్యాః॥

అనువాదము : వడివడిం బగవారి, బడఁగూల్చు వెరవు
వాడి తైదువు చేతఁ బట్టి యా వేల్పు
కడు వాన నడ్డిన కఱవు చేతులను
ద్రెంచిన నక్కాళ దెబ్బనఁ గూరెఁ
గొమ్మలతోఁ గూడ గొడ్డలి వలనఁ
దెగి యొరిగిన చెట్టు తెఱఁగున నేల॥

107. నదీసూక్తము :

—: ఋక్కు-ఒంటిదర్వు, వంతులు ౯, వడి ౪, ఉని ౨ :—

ససారి సాసాసవి సావి సానీ సారీ సనిస రిసీసా రిసాసా
ప్రపర్వతానా ముశతీ ఉపస్థా దశ్వే ఇవ విషితే హనమానే ।
సారీస నీసా నీ సరీ సనీ సాస రీ స నీ సాస రి సాససాసా ॥

అనువాదము : గొప్ప పందెం బాడు గుఱ్ఱము లట్లు
రేఁగల న్గుడుప మల్లెడు మొదవు లటు
ఒందొరు నైవరే కొద్దులు మించి
తగిలి సాఁతెన్ గొండదరినుండి యేళ్లు ॥

30. తల్లి విన్ని

[లలితా సహస్రనామ వివృతి]

108. కలితలలిత :

నామము : “కామేశజ్ఞాత సౌభాగ్యమార్దవోరుద్యయాన్వితా”

అనువాదము : పగడ ముక్కంటికే యగపడు మవ్వంపు
బెడఁగు తొడకవ క్రొత్తడి సిరాజి
కోర్కె లుడిగి తను గొల్చువారికిఁ దప్ప
మై యొప్పగించని మంచిపిల్ల
తగులాటమున్ మాని తా నొంటిగాఁ గాఁక
నుడికెడు బోడతో నుండు పడుచు
ఎప్పు డొండొరిమిక నెల్లరియెడఁ జూపు
జాలిగుండియ లో నెసంగు తల్లి

అప్పసము తన తప్పుల నొప్పుకొనుచు
నొరుల నెగ్గింప కొందిలి నోర్చుకొనుచు
అందఱికి మేల్ తలంచెడి యడియ నెంచి
పొందుగా నేలుకొను వేలుపుఁ దలకట్టు॥

102

102

ప రి శి ష్ట ము

1. వినాయక ప్రార్థన :

గీ॥ నహజ పొందిత్యమునఁ గావ్యనరణిఁ జేసి
యెల్లర హితముఁ గోరెద నేకదంత !
నేను విన్నేది యదుగను గావి నీదు
నందికొండయ్య సాయమె నాకుఁ జాలు.

2. జగన్మోహనితో శివుడు :

పీ॥ నీ జడన్ జూచినన్ జీవావతేఁడు స్ఫురించె
రంగ దుత్తుంగ సారంగగమన !
నీ నెన్నుదురుఁ గన్న నెలవంక తలఁవయ్యె
రాజిత వీత సారంగవయన !
నీ వకు లరయ గంగావీచికలు దోచె
రమ్య విలొం సారంగచికుర !
నీ కౌనుఁ గాంచినన్ విన్ను జ్ఞప్తికి వచ్చె
రమణీయ బారి సారంగ పాణి !
చెలువములఁ గొంత పోలిక కలదు మనకుఁ
గావి లానమంతయైన నా మానసంబు
మాడ్కి నీ మానసున్న మవ్వకుని వీడ
నన్ను పోగుచి లెట్లులో నన్నుతాంగి !

— అంబరీష చరిత్రము

3. మద ద్విరదము :

అయగ్రాహి

చారుగతి నొద్దునకుఁ జేరుకొని వృక్షముల
 ఘోరముగ లాగి జరిపూరమున గంతున్
 దోరమగు తొండమున నీరమును దీల్చుచు గ
 భీర నినదంబు పయిమీఱు నెగఁజిమ్మున్
 సారస రజంబున శరీర మొగిఁ బూయఁబడ
 భూరి కనకాచలము తీరున వెలుంగున్
 భోదన మునింగి పయి మీఱు తన చేత నొక
 నీరజముఁ బట్టి పొయిపారఁగ నటించున్.

4. నక్ర విక్రమము :

పి॥ భూరి భూత్కార సంభూత గంభీర గుం
 ధ ద్వానమున శైలపంక్తి వడఁక
 చారుణ వాల సంకాదనోద్భూత తో
 య కణఁబు లంబర మంటికొనఁగ
 నతుల హింకార త్వగంచిత దేహ సం
 గతి జరిజంతు శోణితము వాఱు
 ఖర ముఖర నఖర ప్రకర కంపనంబునఁ
 గొలను సర్వమును బంకిలము గాగ

పొంచి మైపెంచి కుప్పించి పొంకరించి
 యొక్క మకరీంద్రుఁ దిథరాజ నొడిసి పట్టి

.....

గీ॥ బలయుతుని కూలజాత్యంబు పట్టినట్లు
యత్తముని దుష్టకామిని యొడిసినట్లు
ర్యానవంతుని నిద్దుర పూనినట్లు
సమదగజమును మొసలి వాజాచి పట్టె.

5. భక్తరక్షణ లోలుఁడు :

రగడ

బురుత నూతను బడిన నుడి విని పొలుపుచెడి పరుగిడు జనకువలె,
గడఁగి తత్తరపాటుతో, గనుకడల వెడవెడపాటుతో, దన
యొడలి చెమటల నీటుతో నెడ నుబ్బు గుబ్బిల పోటుతో, గడు
నడరు పెదవిని గాటుతో జీరాడు పై వలెవాటుతో మయి
గడను గుంకుమ లేటుతో వెనుకడను కీర్ణదవేటుతో ముడి
వదెడు భూషణకోటితో, గొనవంగు చిటికెనగోటితో మొల
సడలు కనకపు కాటితో వెన్నెనెడు చక్కని బోటితో వెలు
వడియె, గేళిగృహంబు వెన్నుఁడు భక్తరక్షణలోలుఁడై.

— గజేంద్ర మోక్షణము

6. శివుని ముసలి వాలకము :

పీ॥ వలముగ వాచి పిల్కలు పెట్టి చీమూరు
నడుగుల నొరసి వ్రేలాడు పుచ్చె
బొడ్డు కయికి నందఁబోనట్లు పొడవుగా
ముడుతలఁ దోఁగాడు పొడక పొట్ట
యెండిపోయిన రోతు గుండియ కిరుతట్టు
సొట్టయై కడలాడు వట్టి రెట్ట
ముటిగిపోయిన ముక్కు మొటిపెదవులు పొచి
వట్టి విస్తుం గ్రమ్ము మిట్టవంద్రు

పుసులు వాతెడు మిడిగ్రుడ్లు బురకబొంది
యెలుక జానుగల్ వెట్టిన వ్వెలు పెలు
గూను వద్ది మొలన్ దగుల్కొన్న పోచ
గలుగు ముత్త యిటి పాటుఁ దులికి పలికె.

పీ॥ ఈ వెట్టి పాటుఁ, దీ యెంబన్న, మునలి, యం
బేద, పిసాళి, యిటి, చెనంటి,
జోగి, కైలాటకాఁ, దో, గెల్లిదుఁడు, బొల్లి,
యలిపిగొ, బెల్లాపి, యూబదేబె,
విననారి, నోర్మంగ, వీటిఁది, టాబోటు,
వచ్చుకాఁడు, పలుగు, నలిముచ్చు,
గూని మొ, ద్దతగుఁడు, కొయ్యద్రీ, ప్పడియరి,
బరికాయ, మిడిగ్రుడ్లవాఁడు, గిడ్డ,

యేనె బేసికంటి నవి మీ రెన్నుకొనుఁడు
కాకతో నన్ను గెర్చె మీ కన్నపట్టి
మీకుఁ దగు నల్లుఁడన్ మఱి సాకు మాని
నలపుఁదీ పెండ్లి యెల్లండి జాలమేర :

7. కన్నెగౌరు విన్నపము :

పీ॥ అలరు విల్లువి తిము రదచిన నీ కాఁడు
దానిపై గోరిక తగులదేమొ!
గడ్డలు బిత్తరి బూటకపు మాట సమ్ముట
తగవు కాదని పాటి తప్పదేమొ !
చదలేలు నా యేర రెదురయి నిన్ దన
ఁగి కౌగిలన్ గ్రుచ్చి విడువదేమొ !

నా మంచి తలిదండ్రు లేమటి నీ వెడ
వాలకమున కొప్పుఁ జాలరేమొ !

నిన్ను గానక నులియైన నిల్వనోప
మించి, జోనీకు వన్ బ్రతికించు వడిగ
నేల జాలము నన్నిఁక నేలుకొనుము
కదలి మిసిమి తాల్చి ! కను మంగమొల వేల్చి !

— గౌరప్ప పెండ్లి

8. హిరణ్యాక్షుడు :

పీ॥ నీలి కొండన్ బోలు నెమ్మేనఁ దొగరు దు
వృటి సంజకెంజాయ పగది మెఱయ
న్వప్రభాపానలజ్వాల లనంగ నొ
దల మీరి పల్ల జరలు వెలుంగ
వఖిల జగజ్జయ ప్రాప్ర కీర్త్యంకురా
కారత నెలనంకకోర లలర
నోలి ముప్పిరిగొన్న యుక్కుదూలమ్మ ల
నడగు చేతులఁ బెద్ద గద చెలంగ

దిరణి యడుగుల కదర సమరులు బెదర
'దిక్కులన్ గెల్చి వచ్చెద దీవన లిరు
మన్న!' యని నాకు మ్రొక్కి స్వర్ణాక్షఁ డేగ
ననుజాని స్మృతి గన నోచనైతి నకిల !

— ప్రహ్లాద చరిత్రము

9. ఆత్మహితము :

గీ॥ విరత మనో, న్యమైత్రితో, బరగుచుంట
చెలఁగి మన తొంటి మర్యాద నిలుపుకొంట
జాతివీతులు తప్పక జరుగుచుంట
చాలు నాకాపంచాంగ మేల మనకు.

గీ॥ నూపుగింజ బాహ్మణుని సామెతగ మింట
మిద్దె లల్లుకొనుచు నొద్దనున్న
దాని తన్నుకొనుట తగునె, యాముష్మిక
స్వప్న మేల యిహము జాడఁ గనక ॥

10. బీష్మ ప్రతిజ్ఞ :

సీ॥ రాజవీ చుక్కలు, కూలవీ కులగిరు,
లిలఁ గ్రుంకనీ, వార్డు లింకిపోని,
అకస్మికముగ సూర్యాచంద్రముల్ గతుల్
దప్పనీ, జగమెల్ల తల్లడిలని,
పిడుగులు గురియనీ, పెటిలి బ్రహ్మాండముల్
పేలాల పోలికం బేలిపడని,
ప్రళయము పుట్టనీ, భైరవుండు త్రిశూల
ధారుడై ఫాలనేత్రము తెరువని,

గీ॥ యేది యెట్లైనఁ గాని యొక్కొంతయైన
నా ప్రతిని తప్పిపోవదు నమ్మవలయు
అఖిలపావని నా తల్లి యయ్యెనేని
ధర్ము వెప్పుడు నాతండ్రి తప్పఁదేని.

11. భీష్మ సంగ్రామము :

పీ॥ విరిగెడు నరదము, లొరిగెడు గుఱ్ఱముల్,
తెగిపడు సిదములు, ద్రెక్కు కరులు,
బంతుల్వలెఁ ద్రుక్కు చటుల్ శిరఃబలులు,
మొత్తంబులై యాడు మొందెములాను,
పొడియగు శస్త్రాస్త్రములు, మూలఁబడిన సా
రథులు, మూర్ఖిల్లిన రథికవరులు,
ఘవరాసులౌ మాంసఖండము, లేలుల
సౌబగునఁ బాతెడు శోణితంబు

గీ॥ గణగునట్టుల పాండవబలముఁ ద్రుంచు
భీష్మ విక్రమముం జూచి వీర మెడలి
యన్న యర్జునుఁ బరికించి వెన్నుఁ దప్పుడు
తలను బంకించి యిట్లనెఁ దార్మిఁ దొరఁగి.

— భీష్మ చరిత్రము

12. పసిపాప :

గీ॥ వెక్కి వెక్కి యేడ్పు, వెంటనే చిటునవ్వు,
నడుమ నడుమ బున్పలిడుట, పాల
గ్రుక్క మ్రుంగినంత గుణగుణలాతెడి
వేడ్కఁ దెలిసి యనుభవించనై తి.

13. ప్రాయశ్చ మాప్య :

చ॥ వయసు వసంతవేళవలె వచ్చుటకై కనిపెట్టి యుబ్బుచున్
దయితలఁ గల్గవారల నెదం గొవి నూడుచు నూటలారుచుం
ట యరిగె నక్కటా ! బడు గనంగి భయంబును సిగ్గు దోచుటల్
వయము దొరంగియు న్మరివిలాసము జూపుట లిష్ట తప్పెఁగా.

14. తెలివి :

గీ॥ తెలివి గల్గియు లేనట్లు దిరుగువారు
తెలివి లేకుండి యున్నట్లు యలుకువారు
చెలఁగుచున్నట్టి లోకంబు చెల్వఁ జూచి
యెద్దియుం దోచకుండె నే నేమిసేతు ?

15. అస్తినాస్తి విచికిత్స :

సీ॥ ఉన్నదె జరుగుచునున్న దటంచు వి
ర్లక్ష్యంబుఁ జూపెడు లక్ష్యపతులు
నున్నదానికి లేని చిన్నెల నలరించి
నామంబు దిద్దెడు న్యాయమతులు
నున్న దెఱుంగక యున్నట్లు దెల్పంగఁ
జాలుట లెక్కించు సాంఖ్యరతులు
నున్నది మన మనుకున్నది సత్య వి
శేష మున్న దను విశేషగతులు

గీ॥ ఉన్నఁ జెల్లును లేకున్న నుత్తమంబు
సందియం బేల తలఁపుల కాంతిఁ బూనుఁ
దనెడు యోగవ్రతులు గలియందు కాపు
వాదమాత్రులుగా నపవాదుఁ గొందు॥

16. చంద్రద్రోదయము :

చ॥ తరణీయుఁ బల్కిమాంబుధిఁ దారె, విహంగము లువ్విపల్లకుం
దిరదిరఁ బాటె, జీకటులు మీరె, సమీరుఁడు చల్లవారె, నం
బరమునఁ గుందసూనముల మాడ్కిని రిక్కలు జాలువారె, బం
దురగతి కైరవాపుఁ దుదితుండయి వెన్నెల వెండిగారఁగన్,

17. గౌతమి :

ఉ॥ అంతట బాలుఁ డీశ్వర పదాబ్జము రెంచుచు హాయి నేఁగి య
త్యంతముదంబున న్గనియె నాతత పర్యత గహ్వరాంతరా
క్రాంత మహాశ్శనంగయ నిమర్షణ భీషణ వప్రవాహ సం
క్రాంత విశాఖామీన మకరవ్రజభీకర గౌతమినదిన.

18. యమదూతలు :

ఉ॥ హమ్మనువారు, భూరి పరిపొన్నత బాహుల నప్పించి రా
రమ్మనువారు, భీకర పరశ్వతము ల్పవరించి చెంగటన్
గ్రుమ్మరువారు, నిప్పులటు గ్రుడ్డులు ద్రిప్పెడువారు గావి రై
ర్యమ్మున వానిఁ బట్టకొన రాఁ దొకఁడైన నదేమి చోద్యమో!

19. స్నిగ్ధ మనోరథము* :

పీ॥ ననుగవి గర్వించు నా యమ్మ లారీంత,
నంతుష్టి బొందిన జనకు ముద్దు,
పెన్నిదివలె నన్ను గన్నారఁ జూచిన
యగ్రజన్ముల పొంగు, నాఁడు కోడు,
జారితోఁ జూచిన జట్టుదారులు, ముద
మందిన కోవిదు, లలరు కులము,
ముట్టుపా ర్చేపుచు మొదపు నాతెడు రేఁగ,
మేటి చదువుకొల్వ, మిద్దెటిల్లు,

[* ఇది అనలు దాసుగారి కోరికయే. వారి సర్వ సారస్వతము నిట్లు స్వానుభవ
మహిత మైనదే. అర్మియకాశ్రుతి సురగమైనదే.]

పొలములుం దోటలుం, జేరి పుస్తకమ్ము,
 విన్నుఁ బాడెడు వీణయ నీరికంత !
 అనవరతమును నా కుంచి కవికరించి
 కాలపాళంబు విడిపించి కావమయ్యు :

—మహిమగ్నేయ చరిత్ర

20. దర్శనము :

కవిరి బాలాతప విభా కుకము, ప్రబుద్ధ
 నరసింహము, చంద్రికా దరహాసితము,
 నవ్యప్రారంభ సుందర్యనంబు నైవ
 కారడదినంబు వలెనున్న నారసింహు.

21. నైజము :

సీ॥ ఎండమావుల వీతనుండి యెట్టులఁ జల్ల
 తెమ్మెర యేతెంచి తీర్చు దప్పి ?
 కుందే లెదిరి తన కొనవాది కొమ్ములఁ
 గ్రుచ్చి పురి నేలఁ గూల్చుటెట్లు ?
 పుట్టగొడ్రాని తొమ్ములు చేపునకు వచ్చి
 పసిబిడ్డ యాకలిం బాపుటెట్లు ?
 మట్టివిత్తు న్నాట మఱి దావివలన నె
 ప్పుడయిన మామిడి మొలచుటెట్లు ?

గాడివిప్పునఁ దామర కలుగుటెట్లు ?
 లెండనూ వుండుటెట్లు లెద్దీనుటెట్లు ?
 ముసలివారికిఁ బిల్లలు పుట్టుటెట్లు ?
 గ్రామనూత్నేన పాజంబు మాటుటెట్లు ?

22. సౌందర్య రమారాములు :

పీ॥ మాఁకెయద్యము స్మరిపించు కుండ్రని
చెక్కిరిపెఁ జిలునొక్కుసొగసు
ముదురుకెం నీతఁ బొదపు ము తెము లటు
నీ చూపులు దీయు తీవి... ..

పీ॥ సొగసైన పురుషుని మగువ చేరుచునుందుఁ
బల్లించు వంక నీర్వాణునట్లు
కానిచో నెట్లు లిక్కల్కి నా చెంతకు
వచ్చెడు నెవ్వని న్మెచ్చఁబోక.....

పీ॥ కలసి నా చూర్కులఁ చెలిమిఁ దోడ్కొని యేగు
చేదవారిగు చూపు లిరుల నీన
రవలకమ్మలు నిగరపుఁ జెక్కు లొందొంట
మెఱుఁగులు రెట్టించి మేళింపఁ
బిల్కరించిన పోల్కిఁ, బియ్యెద సరిదెడు
కై వరీ గాజలు పుల్లనంగఁ
జిక్కిరి వని యెగనక్కె మాడుచుఁ బిలుం
దుల జడకుచ్చులు త్రుళ్ళియార

జిలునగవు, నోరమోము, ముప్పిగు, వెనుకఁ
దిరిగి యడుగులు తడఁబడ నరుగ నెంత
పోడి, మా చేదె పొదపు నా బుజముబంటి
యే పురువుద మాచమగల పుంత విజము.

పీ॥ ఆ వరూవరుల కన్యోన్య వార్తలు దెల్పఁ
 చీమబాదుగ నేగు చెరులబాలు
 వలపుటాబులఁ దమ గళములఁ గట్టంగఁ
 బడి బసా లందించు పురాలు
 ప్రతిహార కౌక వింత మ్మలం
 బై వెల్లడించెడు పాటగాలు
 నా దంపతులవలె నవ్వారి చెంగటఁ
 బలికెడు నామవిచెరి గుఱాలు

వంపుకొందు రొందొరుల కుపాయనాలు
 మానుగా నెద్దియో యొక యానవాలు
 ధరణీజారాముల యెదల తగులుకోలు
 వినువ నార్కాలు కావలె వేసవేలు.

పీ॥ కొప్పు విలువబడి విప్పిన స్నీలి గా
 జల మాలారము పోల్కిఁ జెలఁగు నేల
 నే వంకఁ గన్గొన్న నా వైపుననె నల్ల
 కల్వలు దండలు గట్టుచుండు
 చిన్నారి పొన్నారి చిటునవ్వు నవ్విన
 జలజల ముత్తైము లొలుకుచుండు
 పరికిన గోయిలల్ చిలుకలు గోరలు
 బ్రమసి మ్రోగుచు జేరఁ బాటుచుండు

తీర యాయంతి యద్దాని చెలువు చూచి
 తీరవలె గాని కొవిమూడ నేరి తరము
 యాపెతో నొక్కసారి మాతైన నాడ
 కప్పు నీ మగబ్రతుకన్న యుత్తరిత.

23. మాయామానుష విగ్రహుఁడు :

సీ॥ ఎఱుక దొంగిన ప్లేల యుండెదవు న

ర్లజ్జఁడ వయ్యఁ బావనచరిత్ర !

యడఁకువలె నె దేలా త్రిశోకైక వీ

రా క్ష్య సత్యప్రతిజ్ఞ !

అర్థి విధంబున నగవదె దేలా న

మస్తేశ్వరుఁడ వయ్య నార్తపోష :

బితిమాలె దేల నీ భటుల జగన్నియా

మకుఁడ వీవయ్య ధర్మన్వరూప !

తాతి నాతిగఁ జేసిన రామచంద్ర !

యెఱుగఁ శక్యమె నీ తత్వ మినకులేంద్ర !

సాధుసంచార ! జానకి స్వాంతచోర ,

భక్తమందార భవదూర ! పరమపురుష :

—యథార్థ రామాయణము

24. పెండ్లి ప్రయాణము :

సీ॥ దారకు ములుకోల తాకు జంతెఱుగని

తై బ్యాది హయ చతుష్టయము నాల్గు

వేదంబు లన, వాని వేగంబువకు దెన

బ్రహ్మియిలపఁ జూపఱ పండు వగుచు,

దేవునిఁ గాదను తెలిసిన గొల్లతో

గుల దీవనల నొక్క క్రోశు వింతు,

జగదధి మోహన క్యామల భసుకాంతి

చదలకు గరుడ పచ్చలను దావఁ,

బెండ్లి వై భవమున శౌరి వెడలుటయ్యె

దూరమే దూరమై కోర్కె చేరువయ్యె

మదను కోలలకు న్యాయము నడుమ బయ్యె
మావికాయల పాల్గొని మానమయ్యె.

25. పెండ్లికూతురు :

సీ॥ దూర్వాంకురములతో వన్నజానలు

మొగిలిరేకులు జారుసిగను బట్టి
తక్కుచెక్కు-గులాది దంతపు విగవిగ
రవంకమ్మల తోడు చెవులఁ బెట్టి
లేతప్రాయపు విగి చేతిగాజలు రైక
యొద్దాణము న్వెలియుదువుఁ గట్టి
ముద్దు మొగంబున ముతైదు చిన్నెల
నంది పేరిట నోగిరంబుఁ బట్టి

వెన్నెలలు చీకటలు బర్వ కన్నుదోయి
ముతైము ల్గెంపు లొల్కెడు ముద్దువాయి
నందమగు రుక్మిణీకిన్య కలరు హాయి
చాటిచెప్పంగ వెయినోళ్ళు చాలవోయి.

—రుక్మిణీ కల్యాణము

26. నిత్యసత్యరతి :

కా॥ నస్తద్వీపము లేదు నప్పుడు, నమస్తప్రౌఢ సామంత రా
ద్ధిస్తవ్యాహముఁ దోలు నప్పుడు, పురంద్రీరత్న విల్లాదితో
గుప్తక్రీడలఁ దేలు నప్పు దిప్పుడుం గోరంతయు న్వాపి మ
త్సరీం దోచుదు. నిత్య సత్యరతునిం దేక్షించుగా నందదత్.

27. వినష్టకష్టము :

పీ॥ కల వోవ కష్టము తొలగిన యట్టుల
నప్పు దేరిన నూపి రాదీనట్లు
పెను నగరము ఛాటి వెల్లడి గణనట్లు
చెదరిన పిరి మళ్ళి చేరినట్లు
నతత శంకితము విన్నవ్వంబు నై నట్లు
మూర్ఖుఁ దేరినఁ దెర్వి మొనయునట్లు
అన విడుచు నర్థ మది యట్టివద్దట్లు
ముప్పను గారడి ముగియునట్లు

హాయిగా రాచదంపతు లర్చకుండు
బ్రతుకుఁ గవి కౌశికమునీంద్రుఁ బ్రస్తుతించి
యెల్ల దేవతలకు మ్రొక్కి యుమల కెరగి
యోతయుం గర్మి పట్టిలొ యిల్లు జేర.

—హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము

28. సత్యము :

వేదసరసునందు విహరించు రాయంచ
విలుద వృక్షమునకు వెలయు చిలుక
మంచి చెరిమియోద కుంచిన చుక్కావి
ప్రాణహితువిఁ గావు సూన్యతంబి !

29. మిట్ట మధ్యాహ్నము :

వేసవిప్రొద్దు నట్టనది విన్నున విచ్చడి యెంద విప్పుగాఁ
జేసెడు; మేవి వీడ కడుఁ జిన్నఁగఁదగ్గి యడుంగు చెంతకున్
జాసెడు; జెట్ల తొట్టుల నదంగి దగంబడి పిట్ట లెల్లెదన్
గూసెడు; రెండుకాము లదిగో గడియారము కేక వేసెడున్.

తమ్ము మారిన ధర్మంబు తగదటంచుఁ
దలలి నరిరించు తమ యొడకుఁను గావఁ
బూని చాచిన నీదలి ముణుఁచు కొనియెఁ
దాదనంబులు; నడుమింట భానుఁ దొప్పె.

30. ముద్దు ముచ్చటలు :

బల్లవిగారి నిండుగంజాదిలి యామని వండు తోఁటలో
నల్లిన మల్లిపువ్వుపొద యచ్చటఁ జిన్నులఁ జిమ్ము జంత్ర మా
మొల్లపు చిల్కపాట యట మోహము దీటుట వన్నెకానితో
మెల్లవి సోయగంబు నడ మీటుట యబ్బునె యట్టిముచ్చటల్.

చూడవిదేమి యొక్కమొగిఁ జూపులు దీకటివెల్లులీనఁ యా
టాడ విదేమి పల్పెదపులందున ముత్యము కెంషలొల్కుఁగాఁ
దాడవిదేమి కన్నవల వారిచి చిల్కలు నాకింపఁ గే
శ్మోదుచు బంటుపై నలుక బొందుటలేలనె ప్రాణనాయికా !

"లాలనఁ బొందఁ గోరి కనులంబడు దబ్బులు వంత ము తైపుం
జాలెగఁ జిమ్ముచున్ బెదవి చా చొనరించుచుఁ గోలుహపుంన్
గేయల నొడ్డుకొంచు గిరిగింత కొకంతట నవ్వి వక్కునన్
చారిమి దూరి సోయ వెలకం దమితిఁగ ముద్దులాడెదన్."

— సారంగధర చరిత్రము

అనుబంధము ౧

దాసుగారి సూక్తులు

అధికుడు-అల్పుడు

అరితివానికి బలువుని చెరిమి మొదల
దొడ్డగానున్నఁ దుదకది చెడ్డసేయు॥
గొప్పవారు పోరునప్పుడు తక్కువ
వారు చెంతనుండి బాగుపడరు॥

— నూలుగంటి

అపకారము

ప్రాణగొడ్డం బెద్ది వచ్చిన స్పృంతయు
జనముల కపకృతి నల్పరాదు.

— యథార్థ రామాయణము

మారొనర్చు మే యపకారిత్తెన.

— జానకి శపథము

అప్రయోజకులు

మఱి కొఱమాలిన మానిసికన్న
వేవేల రెట్టులు వెఱబొమ్మమేలు.

— వేల్పుమాట

అల్పత్వము

అరితివాని తక్కువగు ప్రాపు గల్గిన
దిమ్మువట్టి యెరులఁ దిట్టుచుండు.

— నూలుగంటి

అసంతృప్తి

కోరినట్టులు చేసుకొన వీలుకాదు
ఉండకతీర దేదో వెల్లి తుదకు.

— వేల్పుమాట

అసూయ

ఒరుల గొప్పఁ జూచి యొర్వరేకుండిన
వాఁడు తప్పకుండ కీడుపొందు.

— అంబరీష చరిత్ర

అశ

పొందఁజాలని కోర్కెను బొందఁ గోరు
నట్టివాఁ డుండునది చెడగొట్టుకొనును ॥
తనకుఁగల కొలందిఁ దనియ కొరుని దాని
కాన చేయువాడు మోసబోవు ॥

— నూలుగంటి

కలిమిలేములు

దుడ్డు గల్లు గొప్పవారి - దోసము లెక్కింప రెవరు
గుడ్డు లేని పేదవాని - కులమెంచఁగ పెద్దంత.

— జానకి శవథము

కాలయాపన

చేయ లేక పోదునా యని జాగును
సేయువాఁడు పనిని చేయలేడు.

— నూలుగంటి

కిడు

కొత్త నేస్తకావిఁ గుఱైఱుంగక నమ్మి
యిరవు విచ్చువారు చెఱపుఁ గొంద్రుఁ
పాటుపడెడు మంచివానితో నెగనక్కె
మాడువాఁడు తుదకుఁ గీడుఁబొందుఁ
అంతరు వెఱింగికొనియుఁ దనంతఁ బోక
గోటు చూపెడు వాఁడు దాఁ జేటుబొందు.

— నూలుగంటి

క్రి

బ్రతుకునందు గడింపవలసిన డెల్ల
మానిసి కెంతయు న్మంచిపే రొకఁడె.

— వేల్పుమాట

కొండెము కొండెగాడు

జట్టుదారు లొరుని దాడిలు విని విడఁ
బడిన వారికెల్ల నిడుమనచ్చు;

ఓర్వలేమికోడ నొరులపైఁ గొందెంబు

చెప్పి చెలుగువాడు ముప్పుఁబొందు.

—నూలుగంటి

అంత స్పముద్రే భూమిధ్రాః తస్థు ర్నాకాపకారిణః

నజ్జనోపద్రవ కరా రాధ్యాన ఇవ సూచకాః ॥ —కారకమ్

క్రూరకర్ముడు

క్రూరకర్ములకుం దయ దూరముకద.

—సావిత్రి చరిత్ర

గృహస్థ ధర్మము

తనవారి మరియుదఁ దప్పని గేస్తు

కాన కేగిన జోగికంటె నయంబు.

—వేల్పుమాట

జ్ఞాని

ఎఱుకువ గలవార లేది యెల్లైనఁ

దల్లడిల్లరు విగి దప్ప రుల్లముల.

—వేల్పుమాట

దుర్జనపద్ధతి

తనకుఁ దొరికినట్టి దాని మే లెఱుఁగక

పనికిరాని దనుచుఁ బలుకు చెనటి ॥

లేని నేరముఁ దా బన్ని యైనఁ జెడ్డ

వాఁడు లోఁకువ వానికి కీడు సేయు ॥

—నూలుగంటి

తన సుక మొక్కచే తలపోయు కూళ

సోమరియై యుబుసుం బుచ్చు తులువ ॥

—వేల్పుమాట

తనకుఁ గల్గినట్టి తప్పులే యొరునకుఁ

గలుగఁ జూచి చెనఁటి యలుగుచుండు॥

ఒరులు తన్నుఁ దెలియకున్నప్పు పట్లఁ బ

గ్గాలు లేక చెనఁటి వ్రేలునుండు ॥

చెడ్డవాండ్ర నడుమఁ జేరునప్పుడు దొడ్డ

వాఁడు కూడ వారితోడఁ తెడును.

—నూలుగంటి

దేహము-ఆత్మ

నీవు మారవు గాని నీ నీడ మారు
నీవు నిక్కంబు నీ నీడ హాళికి.

— వేల్పుమాట

నీతి

నీతి గల్గిన నర్వభూతహితం బగు
వరువుమారిన పని బ్రహ్మ చెప్పినఁగాని
నీతిమంతుఁడు సేయ నెట్టుకొనునె ?

— భీష్మ చరిత్ర

పరాధీనత

ఒరుని మాట వేరు నరయక నమ్మిన
వాఁడు మోసపోయి కీడుఁబొందు॥
తనకుఁ జేతనైన తన పని యొరులపై
మోపువాఁడు తుదకు మోసపోవు॥

— నూలుగంటి

పరోపకారము

ఒరుల మంచికిఁ దన యొడ లప్పగించు
నతనికి విజము తనంతట న్నోచు॥

— వేల్పుమాట

పెద్దలు

చెనఁటి తను నెకనక్కెంబఁ చేయఁ దగిన
పెద్ద యలుగఁక వానికి బుద్ధిసెప్పు॥

— నూలుగంటి

పెద్దల మాటల పెడచెవిఁ బెట్టకు.

— జానకి

పూర్వతంబట్టి పిన్న గాఁబోలు పెద్ద.

— సారంగధర

పెద్దలు నీకుఁ జెప్పిన జాడఁ బొమ్మ,
విన్నూర్తిఁ గనువాఁడు నీకన్నఁ బెద్ద.

— వేల్పుమాట

ప్రయత్నము

తనదు లావుకొలది పని పేయకుండిన
వాని మొట్ట నెవ్వరైన విసరు.

—నూలుగంటి

బంధము

తగులు చెందినవాడు తగవెన్నవేడు.

—వేల్పుమాట

బుద్ధిమాంతులు

వెనుక ముందు చూచుకొని తొందరపడక
తెలివిగలుగు వారు తిరుగు చుండు॥
కలిగినంతలోనఁ గడపు గొనుంగాని
తెలివిఁ గలుగువాఁడు కొలువఁ బోడు॥

—నూలుగంటి

బ్రతుకు

తనదు బ్రతుకున తీపి లేదనెడు వాఁడు
చావు చేరంగ వచ్చినఁ జావలేడు.

—నూలుగంటి

మంచిచెడ్డలు

చెడ్డ పోగొట్టి మంచి న్నెంచవలయు
మంచికి మించిన మనుగడలేదు
విజముగ చెడ్డ కంటెం జావులేదు.

—వేల్పుమాట

పిన్నవారికైన పెద్దలకైనను
మంచి చెడ్డఁ దెలుప మనసె సాక్షి.

—భీష్మ చరిత్ర

మర్యాద

మరియూద కలవాని మది సొమ్ము తసివి;
తనవారి మర్యాదఁ దప్పిన వాఁడు
మనుటకంటె నిర్బంధమారుట నయము;
జగమునకు నేలఁ నలిపెడు కోత్కెఁ
తెలఁగుట తగు మానిసికి మరియూద.

—వేల్పుమాట

మానవుడు

ఒరుల గొప్పం జూచి యోర్వలేకుంట
ఆకనంబున మిద్దె లల్లుకొంచుంట
తప్పని ముప్పుకై తలదీల్లుచుంట
ఉన్నదాన న్దన్వి నొందకయుంట
అరమరతోడుత నల్లాడుచుంట
ఎల్లవారలకు కీడె యెంచుచుంట
తగవరిపలె బైకి తలఁద్రిప్పుచుంట
కయ్యమునకు ముందు కాల్చువ్వచుంట
తెలిసినదెల్లయు నైగ నీల్లుచుంట
ఎల్లరికన్న దా నెక్కువనొక్కంట
తన మేటి నేర మెంతయుఁ గొంచెమనుట
బరుల తప్పుక్కింతయు న్నైచకుంట
తన సుకమునకునై తంటాలుపడుట
పుట్టుతెచ్చివెప్పుడు మానిసులకు.

—వేల్పుమాట

మోహము

ఆక్కటా మోహ మన్నిటి కక్కఱంబు
తేల్చిదివ్వె చూపి తెలిపినఁ గానరు
మోహతిమిరమందు మునుగువారు.

—సారంగధర

విదగ్ధులు

చూచునంతలోన జాట్టరికముఁ జూపు
వాని నెఱుఁగు నేరుపైన వాఁడు ॥
దారి కడ్డమైన దానిని నేర్పరి
మిగులఁ దొలఁగద్రోసిఁ పొగడఁబడును ॥
నేర్పుఁ గలుగువాఁడు నెఱవేఱు వందాకఁ
బనికిఁ జొచ్చి కోర్కిఁ బడయుచుండు ॥

ఈడు కానివానితోడ నే న్నమునకు
నేరుపు గలవాడు చేరఁబోడు ॥
తనకుఁ జెఱుపు నేయు చెనఁటికి నేర్పిన
వాఁడు మాఱుచేసి కీడు దాట ॥

—నూఱుగంటి

వినయము

నిర్మల వివీరికిం బ్రాపు నెనరు చేపు.

—జానకి

అడఁకువ గలవాని కగనదు విజయము.

—వేల్పుమాట

వేషము

రంగులు మాఱు మాఱఁడు వేసగాఁడు
మైకాల్పు మాఱఁడు మై మాఱుఁగావి.

—వేల్పుమాట

సజ్జనుడు

మంచి మానిసికన్న మరి వేల్పువండు ;
మెక్కఁ దొరుల సొమ్ము మేరైనవాఁడు,
తగువాఁడు విచ్చమెత్తం దెన్నఁదైన,
తగినమానిసియె పెద్దల పర్వ నిల్పు
తగవు నడ్పుట వని తగిన మానిసికి,
మరియూద నడిపించు మంచిమానిసికిఁ
దనయంతఁ గోరిన తస్వి చేకూరు,
మంచివాఁ దొరులకై మరి పాటునడును.

—వేల్పుమాట

సతీధర్మము

ముదిసి సంకానవతి యగు ముదితయైన
పతియెడ న్గనుపించు లోపముల సైచు;
కన్నవారి కత్తింటికి న్వన్నెఁ దెచ్చి
మగనితో న్నర్ల మేగెడు మగువ మగువ.

—యథార్థ రామాయణము

ప్రాణ మిడియైన త ర్తకు మానరక్ష
 భార్య యొనరించుటయే సున్ను వరమనీతి. —హరిశ్చంద్ర

నత్పవ ర్తనము

వినయంబున పెద్దల గాంచు, గవీకరమున దీనులఁ బెంచు
 వనయంబు విగర్విత మించు, వన్యకాంతఁ దల్లిగ నెంచు.
 —ప్రహ్లాద చరిత్ర

అన్యోన్య మైత్రికి హేతువైన
 ధర్మవ ర్తన మెప్పుడైనఁ దప్పఁ జనదు. —భిష్మ చరిత్ర

నత్యము

సువ్రతంబుల ముఖ్యంబు సూన్యతంబు
 దుష్టసంపర్కమునఁ దురదృష్టమునను
 కల్గి నిందను బొంది యిక్కట్లు వడియు
 నత్యవంతులు తుదకు ప్రళ స్తకీర్తిఁ
 బరగుదురు. —జానకీ శపథము

[సేకరణ : చానుగారి దౌహిత్రుడు కీ. శే. ఉపాధ్యాయుల సూర్యనారాయణరావు]

అనుబంధము-౨

శ్రీ నారాయణ దాస

జీవిత పంచాంగము

- 81-8-1884 జననము (రక్తాక్షి శ్రావణ బహుళ చతుర్దశి).
- 1889 శివరాత్రి - స్వప్రజ్ఞయా తాగవత బహుమాన గ్రహణము.
- 1874 సంగీతాధ్యయనార్థము వాసా సాంబయ్యగారితో బొబ్బిలి ప్రయాణము.
- 1875 తదిదండ్రులతో కాలినడకను జగన్నాథ యాత్ర.
- 1877 సింహాచలయాత్ర - పితృవియోగము.
- 1880 విజయనగరములో అంగ్ల పాఠశాలా ప్రవేశము.
- 1883 హరికథకావళారము - విజయనగరము వేణుగోపాలస్వామి ఆలయములో ప్రథమ కథాగానము - 'ద్రువచరిత్ర' రచనము.
- 1884-85 ఉత్కళదేశమున హరికథా యాత్ర - చిత్రపురమున ఒక్కరాత్రిలో 'అంబరీషచరిత్ర' హరికథారచన. మరునా యుదయమే ప్రదర్శన-లోకనాథము గ్రామమున మొట్టమొదటి సంగీత సాహిత్యాష్టావధానము.
- 1886 మెట్రీక్యురేషను పరీక్షలో ఉత్తీర్ణత - విశాఖపట్టణమున రెండు నెలలలో పండ్రెండు హరికథలు - విజయనగరములో విక్టోరియారాణి జూబిలీకి ప్రభుత్వాహ్వానముపై హరికథాగానము - 'గజేంద్రమోక్షణ' రచన - వివాహము - వీణా వాదనాభ్యాస ప్రారంభము.
- 1887-88 విశాఖపట్టణమున F. A. చదువు - భాసింకోట జమీందారుగారిని రెండు హరికథలు చేసి మెప్పించి స్కాలరుషిప్పు సంపాదించుట - విశాఖలో 80 హరికథలు - అల్లిపురము జమీందారు హవేలీలో అనేకావధానములు - పితాపుర రాజ సన్మానము.
- 1888-89 బాటసారి కావ్యరచన - కాకినాడ నాటక సమాజము వారికి కాలిదాస 'విక్రమోర్వశీయ' రూపక ప్రదర్శన శిక్షణ - రాజపాత్రధారణ - బందరులో టికెట్టు పెట్టి సంగీత సాహిత్యాష్టావధానము - కొందరు సంగీత విద్వాంసులకు శృంగభంగము చేయుట.

- 1890 దంభపుర ప్రహసన రచన - సారంగధర నాటక రచన - గంజాము మందల పర్యటన - ఉర్లాము లుకులాము లందు హరికథాగానము.
- 1891 మార్కండేయ చరిత్ర రచన.
- 1894 స్వీయ చరిత్ర రచన-మదరాసులో రాయ్ బహదూర్ పనస్పాకం ఆనందాచార్యులవారి నివాసనమున హరికథా గానము - 25-8-94 న బెంగుళూరులో మైసూరు ప్రభువు ముందు సంగీత కాలక్షేపము, హరికథాగానము-తథాపి సత్కారము.
- 1895 మైసూరు ప్రభువుచే దసరా దర్బారులో మన సన్మానము - ఆనంద గజపతిగారి ఆదరణ-సత్యవ్రతి, సూర్యనారాయణ శతకముల రచన- ఖాసింకోట కోటలో హరికథాగానము, తిరుపతి వెంకట కవుల క్లాసు.
- 1898 ప్రహ్లాదచరిత్ర రచన. (అప్పటికి రుక్మిణీకల్యాణ, హరిశ్చంద్ర చరిత్రలు, శ్రీకృష్ణజననము సంస్కృత హరికథ విరచితములు).
- 1900-1901 ఉర్దూ పార్సీ అరబ్బీ రాషల అధ్యానము.
- 1902 భీష్మచరిత్ర, సావిత్రి చరిత్రముల రచన.
- 1903 ఏకైకపుత్రిక సావిత్రిమ్మ జననము.
- 1904 ప్రత్యేకాహ్వానముపై బెంగుళూరు దక్షిణాత్య గాయక మహాసభలో రుక్మిణీకల్యాణ హరికథాగానము - అందు దక్షిణామూర్తి పిళ్లై అను మార్దంగికునకు గుణపాఠము - కాకినాడ సరస్వతీ గానసభ స్థాపనము. (నాటినుండి 1942 వరకు ప్రతియేట తత్పథా ప్రారంభోత్సవము దాసుగారి కథాగానముతోనే ప్రారంభమగుట ఆచారము).
- 1905 మాతృ వియోగము.
- 1908 భంగు వ్యసన త్యాగము - ముకుంద, శివ శతక మృత్యుంజయాష్టక రచన.
- 1910 'తారకమ్' అను సంస్కృత ప్రబంధరచన - జర్మన్ ప్రొఫెసర్ గిల్బర్నరు కృత క్లాసు.
- 1911-12 రాజమహేంద్రవరమున వీరేశలింగము పంతులుగారిచే నవరత్న ఘట కీర్తి ప్రదాన సన్మానము.
- 1912-13 విజయనగరమున రీవా సర్కార్చే సన్మానము.

- 1913 కాశీయాత్ర - అలహాబాదులో జానకీబాయి మెప్పు - కలకత్తాలో శ్రీకృష్ణజననము హరికథ - విశ్వకవి రవీంద్రుని ప్రశంస.
- 1914 బందరులో వీణావాదన ప్రజ్ఞకు చల్లపల్లి ప్రభువులచే గండపెండేర సన్మానము - కాశీ శతక రచన - (1908-1914 సం॥ల నడుమ దేశమున పలుకావుల హరికథా కాలక్షేపములు, మన సన్మానములు. నూజివీడులో గజారోహణ, నందిగామలో బ్రహ్మరథ సన్మానములు. పంచకాశప్రజ్ఞ పరిధవించి సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు వీరమంటా వలయమును విప్పించి, పంచముఖీ పరమేశ్వరు డను విరు దందుట.
- 1915 భార్యా వియోగము - యథార్థ రామాయణ రచన.
- 1919 విజయరామగజపతి సంగీతకళాశాల ప్రిన్సిపాలు పదవి నదిష్టించుట.
- 1921 రామచంద్ర శతక రచన.
- 1922 వసుమత్తి కృష్ణమూర్తిగారి పార్వతీకల్యాణ యక్షగానము కృతి సతిత్వము - 'నవరస తరంగిణి' ప్రకటన.
- 1923 కాకినాడ కాంగ్రెసు మహాసభలో హరికథా కాలక్షేపము - సరోజినీ దేవి ప్రశంస లందుట - ఇంగ్లండులోని Empire Exhibition కు భారత సంగీత ప్రతినిధిగా ఆహ్వానము (కాని వెళ్లలేదు).
- 30-8-1924 విజయనగరములో షష్టిపూర్తి మహోత్సవము.
- 1927 కి ముందు 'వెన్నువి వేయిపేర్ల వినకరి' (విష్ణు నహస్ర నామ సంకీర్తనము) రచన.
- 1927 మదరాసు ఆఖిర భారత సంగీత పరిషత్పారంభోత్సవములో స్వవిరచితములైన 'స్వరాక్షర' కృతులను పాడి ఆచార్య పి. సాంబమూర్తి ప్రభృతుల ప్రశంస లందుట.
- 1928 మదరాసు పుర ప్రముఖుల మహాసభలో హరికథలు చేసి "ఆంధ్ర దేశ భూషణము"గా ప్రశస్తి లగుట.
- 1929 'ఆచ్య తెలుగు పలుకుబడి' వేల్పుమాట, 'మ్రొక్కుబడి' రచన - విజయనగరములో నవగ్రహాలయ ప్రతిష్ఠ.
- 1930 'వేల్పువంద', 'హరికథామృతమ్' ప్రచురణ. 'గౌరప్ప పెండ్లి' రచన.

- 1931 గుంటూరులో జరిగిన సప్తమ అఖిలాంధ్ర గాయక మహాసభ కార్యక్షేత్ర - అలక నారాయణ గజపతి ప్రభువుతో నీలగిరి ప్రయాణము - అక్కడ వివిధ సంస్థానాదీకుల గానముచే మెప్పించుట.
- 1932 తేది 11-2-32 న కొత్తపేటలో హరికథా తవనమునకు శంకు స్థాపనము - ఉమరుకైయాము రచన, ప్రచురణ.
- 1933 విశాఖపట్టణమున ప్రభల లక్ష్మీనరసింహముగారిచే సన్మానము - రాజా విక్రమదేవవర్మగారిచే "సంగీత సాహిత్య సార్వభౌమ", 'దారతీతీర్థ' సంస్థచే "అటపాటలమేటి" విరుద ప్రదానము.
తేది 8-2-33 న విశాఖపట్టణమున జరిగిన యొక నభలో "శృంగార నర్వజ్ఞ" విరుద ప్రతిగ్రహము.
తేది 9-11-33 న తునిలో బ్రహ్మరథ సన్మానము.
- 1936 సంగీత కళాకాలాధ్యక్ష పదవి విరమణము - హైదరాబాదులో ఆంధ్ర మిత్రమండలి సన్మానము.
- 19-5-1937 ఇల్లెందు షర వాస్తవ్యులచే పండిత సన్మానము.
- 1938 నళిష్యముగా రామేశ్వర యత్ర-పుడకొక్కట తిరువాన్కూరు దర్బారు సన్మానములు-కన్యాకుమారి దర్శనము-"దశవిధరరాగనవతి కుసుమ మంజరి" రచనము-చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభా సన్మానము.
- 2-2-39 బార్డ్స్ వెర్ దొర 'నోబెలు' బహుమతి లబ్ధికై ప్రోత్సహించుట (కాని దాసుగారా ప్రయత్నము చేయలేదు).
- 10-4-39 మదరాసులో మరియొక సన్మానము.
- 1939-43 "సీమపల్కావహి" అను దేశ్యాంధ్రనిఘంటు విర్మాణము; ఆయు ర్వేద పరిశోధనము-"మన్కిమిన్కు"-రచనము; "జగజ్జ్యోతి"-రచన.
- 7-5-43 విజయనగరములో ఆంధ్ర కళాక్షేత్రప్రారంభోత్సవ సభాధ్యక్షత.
- 1943-45 'తల్లి విమ్మి' రచన. (లలితానహస్రనామమునకు దేశ్యాంధ్రవివృతి).
- 2-1-1945 పరమపదప్రాప్తి (మనుమనికి మశూచి రాగా భగవంతుని ప్రార్థించి దానిని తా నాకర్షించుకొని మనుమని బ్రతికించిరని ప్రతీతి).

[పరికల్పన : అచార్య యస్వీ జోగరావు]

అనుబంధము-3

నారాయణదాస గ్రంథావళి

హరికథలు

1. అంబరీషచరిత్రము : 1884 లో చత్రసరములో నొక పెండ్లి పెద్దతో వతము వచ్చి రాత్రికి రాత్రి రఱించి దారణచేసి మరునాడుదయమే పెండ్లి పండిట్లో దాసుగారు గానము చేసిన కథ.
2. గజేంద్రమోక్షణము : దాసుగారు 1894 లో మైసూరు మహారాజావారి నమక్షమున తతస్తతముగా సాంగ్లానువాదముగా చెప్పి రాజనన్మానము నందిరి. రచన-1888.
3. గోవర్ధనోద్ధారము : ఒకపరి చేత్రోయిలో దాసుగారు ఒక్కణికల్యాణము చెప్పుటకు సిద్ధముగా నుండగా సఖలో ఎవరో కొంటెగా "హరికథ కాదు గిరికథ చెప్పు" డనగా అప్పటికప్పు దాసుగ ప్రయోగమును మించిన ఆకుకవిలా పాటవముతో గద్య పద్య గేయము లన్ని అరివోకగా చెప్పిన కథ. ఇది నేడుపరిబ్ధి ముకాడు గాని అంబరీష చరిత్రమును ఒక అవాంతర కథగా నిది ప్రసక్తమైనది.
4. గౌరప్ప పెండ్లి : అచ్చ తెలుగుపై దాసుగారి కమిత మమకారము. పరితముగా నిది యుపతరించినది 1931 లో. 1940 లో శిష్యుడు శచ్చరి దవరదాసు దీని నచ్చొత్తించెను. ఆ గురువుగారును, ఆయన శిష్యుడు శ్రీ కందిమళ్ళ రంగయ్యదాసు మాశ్రమే కొలది పర్యాయము లేతక్కడాగానము చేసిరి. అచ్చ తెలుగున పూర్వము చూపని క్రొత్త మేళకువలు కొన్ని చూపినారు దాసుగారు.
5. జానకీశపథము : సవర్ణదీర్ఘ సంకలితముగ గూడ సార్థకమైన రచన. ఇందు మేళకర్త రాగముల మేళమి పరిమళించుచున్నది. ఒకరిద్దరు శిష్యు లేపాటియో చెప్పగలిగినను సిద్ధపురుషుడు దాసుగారికి మాత్రమే అనాయాస సాధ్యమైనది.
6. ధ్రువచరిత్ర : హరికథక ప్రపంచమున ధ్రువచరిత్రనే వీరి హరికథా వాఙ్మయచరిత్రము 'ధ్రువచరిత్ర' రచనతో ప్రారంభమై యుండు విశేషము.

అదీ వారి 19 వ యేట (1883) లో. అవలీలగా ఒక్కరోజులో దారణ చేసి అతి హేలంగా విజయనగరమున వేంచేసియున్న గానలోలుడు వేణుగోపాల స్వామి సన్నిధానమున గానము చేసిరి. ఆ కథనే పలుకావుల గానము చేసి మననస్థానము లందిరి. కావి గ్రంథ మలబ్ధము.

7. ప్రహ్లాదచరిత్రము : ఒకపరి విశాఖపట్టణమున ప్రభుల లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారి యింట దాసుగారు బసచేసియుండిరి. ఎవరో వచ్చి పంతులుగారికి “తత్త ప్రహ్లాద” నాటకపు కాంప్లిమెంటరీ టికెట్టు నిచ్చినారట. “ప్రహ్లాదుడే నా యింట బసచేసి యుండగా నా కెందు కీ నాటకము ?” అని పంతులుగారు దానిని తిరస్కరించిరట. ఆ దాసుగారు పలు తడవలు గానముచేసి పరవశించి పోయిన కథ యిది. రచన 1898. సంగీత విషయమున నొక వైశిష్ట్యము గలది.
8. భీష్మచరిత్రము : దావనలో పోతన పోకడ, రచనలో తిక్కన చిక్కనయు గల కృతి. రచన 1902.
9. మార్కండేయ చరిత్ర : విజయనగరమున నొకప్పు డనావృష్టి యేర్పడి నప్పుడు ముందుగా ప్రతిజ్ఞచేసి “మూడు కోవెళ్ళు”లో దాసుగారి కథచెప్పి మూడు దుక్కులు వాని తురిపించిరట. వారి పవిత్రవాక్కున హరికథయు హరికథయై ప్రత్యక్షముగా శివంకరమై పరించినది. రచన 1891.
10. యథార్థరామాయణము : 1916 లో దాసుగారి ఒక విశిష్ట ప్రణాళికపై పట్కథా* సంపుటిగా రూపొందించిరి. అనేక ప్రక్షిప్తములతో గూడిన నేటి వార్మిక రామాయణమున ఆ అతిలోక దీరోదాత్త నాయకునకు, అర్హకవి హృదయమునకు తగినట్లు యథార్థ కథ యెట్లుండవలెనో విరూపించిరి. ఇది నాటినుండి నేటిదనుక యావదాంధ్రమునను అనేక హరిదాసులకు మాన గ్రాసమై ఉపాది కల్పించుచు, జనానీకమున భక్తి సద్భావ సంపదను, కళారాసి క్యమును పెంపొందించుచున్నది.

* శ్రీరామ జననము, పీఠాకల్యాణము, పాదుకా పట్టాభిషేకము, రామ సుగ్రీవ మైత్రి, హనుమత్సందేశము, సామ్రాజ్యసిద్ధి.

11. రుక్మిణీకల్యాణము: ప్రకృతి వరమాత్మల నమైక్యము అంతరమైన వర మార్థముగా రూపొందిన కథ. 1888 కి పూర్వపు రచన. మిక్కిలి వాసికెక్కిన కృతి.
12. సావిత్రిచరిత్రము : సంఘానాథము దాసుగారు మాతృశ్రీ అదేశాను సారము 1902 లో రచించిరి. 1893 లో పుత్రికను బడసి యామె కా పేరిడిరి. అనేక జన్మరాగముల విషయమునను, కీర్తనలందు ముద్రాణంకార విషయమునను ఒక విశిష్టత గలది.
13. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము : 1898 కి ముందటి రచన. 1912 లో విజయనగరమున రీవా సర్కార్ రాణి అప్పల కొండయాంచిగారు దాసుగారి ఏతత్కథాగానము విన్నప్పుడు శోక వివశయై అంత కరుణరస పరిష్కరిగల ఆ కథ వింతెప్పుడు చెప్పవద్దని కోరిరి.
14. శ్రీహరి కథామృతము : మూడు సంస్కృత హరికథల సంపుటి. (దీని గురించి "సంస్కృత కృతులు" క్రింద చూడదగును.)

గమనిక : ఉపరికృతులలో గోవర్ధనోద్ధారము, ద్రువచరిత్రము ఉపలబ్ధములుగావు. గౌరప్పపెండ్లి యొక్కతూరి ముద్రితము. యథార్థరామాయణము, సావిత్రిచరిత్రము రాజమహేంద్రవరము కొండపల్లి వీరవేంకయ్య అందు సన్ను వారి చేతను, కడమవన్నియు విజయవాడ సరస్వతి బుక్ డిపో వారిచేతను బహువారములు ముద్రితములైనవి. (దాసుగారి యితర కృతులును అనేకము వీరియొద్ద లభించును.) ఈ హరికథ లన్నిటికిని సుపరిష్కృత ప్రతులు వెలయుచును మిక్కిలి అవసరము. ఒక్క మార్కండేయ చరిత్రకు మాత్రము అట్టి ప్రతి "నాట్యకళ" - 1886 ఏప్రిలవరి సంచికలో వచ్చినది.

అచ్చ తెలుగు కృతులు

1. అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి : ఇది మంజరీ ద్వీపదలో బడి పదై ముగా వ్రాయబడిన లఘుకృతి. అచ్చ తెలుగు ప్రాకృత్యమును దానిపై దాసుగారి మమకారమును అభివర్ణించినట్టిది. ముద్రణ : సుజనరంజనీ ముద్రాశాల, కాకినాడ - 1929.
2. ఉమరు కై యాము రుబాయతు : పార్సీ రుబాయతులకు, ఫిట్స్ గెరాల్డు ఆంగ్ల పద్యములకును అనువాదము.
(వివరణకు 'అనువాద' శీర్షిక క్రింద జూచునది).
3. గౌరప్ప పెండ్లి : హాసికథ - ఉపరి ప్రసక్తము.
4. తల్లివిన్ని : లలితా సహస్రనామమునకు ప్రతి నామానువాదముతోడి వివృతి. పద్య గేయాత్మకము. రచన 1943-45.
ముద్రణ : దాసభారతి ప్రచురణలు, గుంటూరు-1974.
5. నవరస తరంగిణి : ఇందు కాళిదాస శ్లోకములకు దేశ్యాంధ్రానువాదము గలదు.
(చూ. అనువాద శీర్షిక)
6. నూలుగంటి : ఈసపు నీతికథల నొక నూటి నేర్పి కూర్చిన కృతి. బాలావబోధమునకై సద్యః ప్రసన్నమగు భాషలో గవ్య ఘటిక మైనట్టిది. ప్రతి కథాంతమందును ఒక చిన్న పద్యమున కథాంశ పురస్కృతముగ నీతి ప్రవచనము విపుణముగ చేయబడినది. ప్రతిపద్యము సద్యోహృద్య మగు నొక సురుచిర సూక్తి. దాసుగారి నూటింటిని నూలు జ్ఞానచక్కువులుగా సంభావించిరి.
ముద్రణ : శ్రీ వేదవ్యాస ప్రెస్, విజయనగరము. రెండవ కూర్పు - 1930
7. మన్ని మిన్ను : ఇది ఆయుర్వేదమునకు సంబంధించిన పరమాద్భుత మైన పరిశోధన గ్రంథము. అధర్వసంహిత, కృష్ణ యజుర్వేద తైత్తిరీయారణ్యకము, ఋగ్వేదీయ తైత్తిరీయారణ్యకము, ఐతరేయ బ్రాహ్మణము ఛాందోగ్యద్యనేకము లుపనిషత్తులు దాసుగారి పరిశోధనకు విహారభూము లైనవి. వారి శాస్త్రజ్ఞతకు, దేశ్యాంధ్ర భాషాభిజ్ఞతకును కాఠోపరి మీకృతి. వారి

ప్రామాణీ దృష్టియు, సమన్వయ ప్రజ్ఞయు కడు శ్లాఘ్యములు. కావ్రీయము లగు సంస్కృత పారిభాషిక పద జాలమునకు వారి తెలుగుసేత అత్యంతా శృంగారము. ఇది గద్య ఘటితము. పరిశోధన : 1939-43.

ముద్రణ : శ్రీ వేదవ్యాస ప్రెస్, విజయనగరము - 1981.

8. మొక్కుబడి : దాసుగారు వివిధ ఋగ్వేద సూక్తములందు తనుకు నచ్చినవానిని 311 ఋక్కుల నెన్నికచేసి వానిని వీణావాదనమున కనువగు నట్లు స్వరపరిచి అచ్చ తెలుగు పద్యములం దనువాదముగూడ వెలయించిరి. ఆయన విజయనగర సంగీత కళాశాలాద్యక్షులుగా నుండిన కాలమున శిష్యుల కీ ఋగ్వీణావాదనమున శిక్షణ విచ్చుచుండెడివారు. ఈ కృతికే 'ఋక్సంగ్రహ' మని మరియొక పేరు. రచన : 1929.

ముద్రణ : శ్రీ వేదవ్యాస ప్రెస్, విజయనగరము - 1929.

(దాసుగారి జాతక వివరము లిందు గలవు)

9. వెన్నుని వెయిపేర్ల వినకరి : 'విష్ణు నహస్రనామ' సంకీర్తన మిది. ఆ నామముల కచ్చ తెనుగున కించి ద్వివరణాత్మకమైన అనువాదము. పద్య ఘటితము. వివిధ పద్యముల ప్రసిద్ధములైన సంస్కృత నామముల కిచ్చ వచ్చిన మచ్చున తెలుగు షేర్లు పెట్టిరి. తెలుగు లాక్షణికులు చెప్పుటయే తప్ప తెలుగు కవు లెవ్వరిను ప్రయోగించని అర్థ సమవృత్తముల నుపయోగించిరి.

ముద్రణ : సిటీ ప్రింయర్ ప్రెస్, విజయనగరము. మొదటి కూర్పు-1927.

(ఇందును దాసుగారి జాతక వివరములు గలవు.)

10. వేల్పుమాట : ఓగవద్గీత యని దీనికి నామాంతర మున్నది కాని దాని కిది అనువాదముకాదు, మానస పుత్రిక మాత్రము. దాసుగారికి దత్తపుత్రిక. గ్రంథ మంతయు 'బడి' యను పేర మంజరియం దున్నది. చక్కని రచన. అతిగహనమైన తత్త్వముగూడ సుతిమెత్తవి తేట తెలుగు పలుకుబడిలో వాటముగా అభివ్యక్తమైనది. దీని పీఠిక చివర దాసుగారి వ్రాయన మిట్లున్నది:- "ఇరువదేడంతెలలో నెద్దియైన నొక యంతెను దలంచుకొని యీ వేల్పుమాట పౌత్రములో నెద్దియైన నొక పెడ తెలుచి మీదినుండి క్రింది వలకు లెక్కింపఁబడిన యిరువదేడు బంతులలోఁ దాఁ దలంచిన యంతెగల బంతి చదువుకొన్నప్పుడు తాననుకొన్న పని యేమగునో తప్పక తెలియ

గలదు" అని. వాసుదేవుడు తమ హృదయమునే గాక వాక్కునుగూడ ఆవేశించి యుక్తాదని కాబోలు దాసుగారి విశ్వాసము. ఆ సంఖ్యానిర్దేశము గూడ సాభిప్రాయముగ నున్నట్లున్నది. రచన : 1929.

ముద్రణ : శ్రీ వేదవ్యాస ప్రెస్, విజయనగరము - 1929.

(ఇందును దాసుగారి జాతక పవరములు గలవు.)

11. వేల్పుపండ : "రెంటి త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్పు!" అను మకుటము గల సీసపద్య శతకము. ఆ మకుటమున కర్థము సింహాచలస్వామి. నారాయణ దాస స్వామినివ మహాభాష్య మిది. వారి భక్తి భావ భండారమున కెత్తిన బావుటా. లోజ్జితకు పట్టిన యద్దము. రచన : 1930.

ముద్రణ : శ్రీ విద్యా ప్రెస్, విజయనగరము తొలికూర్పు - 1935.

12. వ్యాస పీఠము : ఇందు పూర్వ భాగమున ముద్రితముద్రితము లం దుప బట్టములైన దాసుగారి వ్యాసములు 18 కలవు. అం దెక్కువ భాగము స్వగ్రంథ పీఠికలు. ఆతర్థర్థిష్టయు, ఆలోచనాశీలియు, ఊహకాలియు నగు దాసుగారి వైమర్శికదృక్పథ వైశిష్ట్యమును వారిందు చేపిన వివిధ జీవిత బాషాసారస్వత విషయసమీక్షజమున దర్శింప గలము. ఉత్తరభాగమున వారి హరికథ లన్నిట గల ఉత్తమ పదన రచన లేర్పి కూర్చితిమి. ఇందొక గొప్ప సారస్వత సౌరభము గుబాళించుచున్నది. విమర్శాత్మకమైన పూర్వభాగమున 12 వ్యాసములును, నృజనాత్మకమైన ఉత్తరభాగమున కొద్ది పాఠులును దేశ్యాండ్రుపటితములు. నా సంపాదకత్వమున ఈ గ్రంథము జూలై, 1974 లో వెలువడినది.)

13. సీమపలుకువహి : ఇది యొక అపూర్వ నిఘంటువు - అచ్చ తెలుగు నిఘంటువు. ఇతః పూర్వ మే నిఘంటువుల కెక్కని పదజాల మెంతో యిందు ఎక్కడి కక్కడ కెక్కడెరిన పర్యాయ వాచకము లన్నిటితోసహా యున్నది. మాతృభాషయం దింత మమకారము, ఇంత ప్రభుత్వము, ఇన్ని మనసు కాన్పులును గల సారిస్వతస్రష్టను మరి చూడబోము. ఈ గ్రంథమునకు గల విప్లవపీఠిక ఓగుల పలువైనది. విషయ గౌరవమునందేగాక పరిశోధన పాట వమునను దాసుగారికి తోడా వైచునెట్టిది. ఇందు తెలుగుభాష యొక్క స్పృహ, సంస్కృతముతో దానికి గల భేద సాచ్యకములు, సంస్కృత శబ్దములవలె గన్పట్టు తెలుగు నుడువులు, తదృవములుగా ప్రమింపబడిన

తెలుగు పలుకులు, తెలుగులుగా భ్రమింపబడిన అన్యదేశ్యములు, నాట తెలుగు పలుకులను కొదవి వాడు కగ్గమైన మాటలు-ఇత్యాది విషయము లెన్నియో బహు దాహరణములతో చక్కగా విరూపింపబడినవి. ప్రకృతము 'అ'-నుండి-'కందు' వరకు గల యొక భాగము మాత్రమే ఆ. నా. దాన - అనుద్రుత గ్రంథ ప్రచురణ సంఘము, విజయనగరము వారిచే 1937 లో ముద్రితమైనది. కడమ భాగము విజయనగరమున గలదని వివేకించి. (ఈ నిర్మాణకృషి : 1938-43).

*

*

*

ప్రబంధములు

1. బాటసారి : ఒక తరము క్రిందట విశేష ప్రచారమునం దుండిన కావ్య రాజము. బహువారములు విశ్వవిద్యాలయ పట్ట పరీక్షలకు పఠనీయగ్రంథము. అపిద్యావరణములో అవతరించిన మానవజీవితము ప్రజ్ఞానసిద్ధిపడని సాంఘిక మగుట యిందలి వస్తుతత్వము. ఇది యొక గూఢ వస్తువుకావ్యము (allengorical poem) వేదాంతపరమైన ఒక మహార్థ విచేచన మిందు చతురస్రముగా సాగినది. ప్రసాదగుణ ప్రవణమైన మనోజ్ఞ రచన. దీని రచనాకాలమునాటికి దాసుగారికి 24 సం॥లు. (క్రీ. శ. 1886) పిన్నవయసు నందే హృదయ పరిపాకముగల పెద్దరచన చేసిరి. వారి జీవితకాలమునందే పలు తదవలు ముద్రితమైనది.

2. మేలుబంతి : ఇది యొక పెద్ద చాటు ప్రబంధము. వివిధవిషయములపై తత్తద్వేళావిశేషముగా ప్రసరించిన దాసుగారి మనసునుండి బాహిర్లైన భావములు - దేవతలు, ప్రభువులు, మహావ్యక్తులు, విద్యవ్యవస్థలు, దేశము - నగరములు, సంగీతసాహిత్యములు, వర్ణనలు, హితోపదేశము, అనువాదములు, ఆశాసనములు, స్వవిషయములు మున్నగువాని గురించి తెలుగున పద్యములు, సంస్కృతమున శ్లోకములు, అందునిందు కీర్తనలు - ఇట్లు బహు భంగులుగా వేసిన వాలకము లిందు కాననగును. దాసుగారి హృదయమునకును నాటి తెలుగు దేశమునకును దర్శనార్థము వంటి దీ కృతి. ఇందును అచ్చ తెలుగు పద్యము రచితము గలవు. అచ్చట కట్టిచూచినను దాసుగారి అచ్చ తెలుగు పై కిర్యవాసితము. ఆ కూర్పు కోశం దేశము ఒక అమూల్యకృతిగా ఇది

1928 కి ముందే ప్రకటితము. కావి తత్ప్రశులు లభించుటలేదు. అది గాక తదుపరి పదునారు వత్సరముల జీవితచరిత్ర మున్నది దాసుగారికి. ఆ కాలమున వా రలవోక గావించిన యవిబద్ధ రచన లనేకమున్నవి. ఆ యన్నిటిని కలిపి యొక బృహద్ద్రంథముగా రూపొందించితిని. ఇది 1974 జనవరిలో ప్రచురింపబడినది.

8. : తారకమ్ అపురూపమైన సంస్కృత కావ్యము. "సంస్కృత కృతులు" శీర్షిక క్రింద దీని గురించి చూడదగును.

*

*

*

శ త క ము లు

1. కాశీశతకమ్ : సంస్కృత శతకము. (చూ. 'సంస్కృత కృతులు')
2. ముకుందశతకము : "కందళితానంద మూలకంద ముకుందా!" అను మకుటము గల ప్రతిపదసుందర, భావబంధురమైన రచన. ఇందు మహాభక్త కవియైన దాసుగారి మధుర హృదయస్పందము లనేకము విందుము. 1929 కి ముందే ముద్రితము. ప్రతులు దుర్లభము. రచన : 1908.
3. మృత్యుంజయ శివ శతకము : దాసుగారికి, వారి హరికథలలో పాట కచ్చేరీలో సహకారిగానము చేయుచు అనేక సభలలో సేవాపనిపించుకొన్న గాంధర్వదూర్వహుడు, సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడైన దాసుగారిని కంటికి రెప్ప ఎరె సాకిన సహోదరుడు నైన పేరన్నగారు మృత్యు ముఖద్వారమున నున్నప్పుడా చెంగట గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగుచున్న దాసుగారి యెడద యేడ్చిన యేడ్పు ఈ శతకము. ఆ సహోదర సౌహార్ద మెట్లు నాన్యతోదర్శనీయమో ఈ శతక మంటలి కిడుప్ట వేదనాశ్రుతి అ ట్లనిర్వచనీయమైనది. రచన ౫ ముద్రణ : 1918.
4. రామచంద్ర శతకమ్ : చూ. "సంస్కృత కృతులు".
5. సత్యవ్రత శతకము : విద్యావినోది యగు ఆనందగజపతి ప్రభువునకును ప్పందావ సకస్యతి యగు దాసుగారికిని గల హార్దమైన అనుబంధము చొద్దది.

ఆ రసజ్ఞ ప్రభువున కఠిన్ముగా - "సతతము నంతన మెసంగు సత్యవ్రతి కిన్" అను మకుటముతో వెలసిన దిది. దాసుగారి నీతి విపులీకరము, లోక జ్ఞతకును వికపోపల మీకృతి, ఎప్పుడో దెబ్బదేంద్ల క్రిందటనే ముద్రితమైనది.

6. సూర్యనారాయణ శతకము : దాసుగారి నామకరణ మనలు 'సూర్య నారాయణ' అవి. ఆయన సూర్యదేవుని ఇలవేల్పుగా, ఇచ్చవేల్పుగా నుపా సించిరి. యావజ్జీవితము జీవితమునను సాహిత్యమునను పలు తావుల ఆ మాట నుద్ఘాటించుచు వచ్చిరి. ముగురయ్యల మూలపు టయ్యగా భావించి ఆ దేవరపై నొక శతకమునే పన్నిరి. "సూర్యనారాయణ" యని దాని మకుటము. శార్దూల మత్తేభములు గృహీత వృత్తములు. ఒక మహాత్మాత్విక దృక్పథము దాని ప్రాణసారము. దాసుగారిది శ్రుతానుసృత సుకుమార శుకానువాదప్రాయ మైన మెట్టవేదాంతము కాదు. మరి, లోకమును లోగొన్న జీవితరహస్యమును జీర్ణించుకొన్న భావకూలంకషమైన ఒంటబట్టిని వేదాంతము. అదే యిం దదు గడుగున ప్రత్యక్షమగును. భక్తి భవ్యమైన ఆ సముదాత్తభావసరణింబడి నహృదయ పాఠకు దెక్కడికో పోదు, ఎద లోతులకు ఓగిపోవును లేదా నద్యోహృద్య సమున్నతానుభవసీమల కెగిరిపోవును. ఇక విందలి కవిత్వ మందమా శందర్ప సుందరోపమలు, సద్యః పేయ పీయూషమువంటి భాష, వాగర్థయోగజాతకమగు శైలీలాట్యము మొదలగు కవితా సామగ్రి యంద చందముల కాలవాలము. ముద్రణ : వైజయంతీ ప్రెస్, మదరాసు, 1908.

7. వేల్పువంద : చూ. అచ్చ తెలుగు కృతులు.

*

*

*

రూ ప క ము లు

1. దంభపుర ప్రహసనము : న్యాయోక్తి సుభగములైన పద్యములతో హాస్యసారస్యములతో నొప్పు రచన. ఇందలి పాత్ర లానాటి కఠినయ విజయ నగర పురస్రముఖులకు ప్రతీకలట. ముద్రితము-1821. రచన : 1880.
2. సారంగధర నాటకము : ప్రాక్రృతీచీన రూపకశైలి మేళనము గల రచన. శాంతరస ప్రధానమయ్యు హాస్య కరుణాద్యంగరస పరిపోషణ సామ

ర్యమునను సజీవ పాత్రనిర్మాణ చాకచక్యమునను బంధుర భావసంపద పరి
నను, సరళరిచనా రాషిణీయకమునను, కవితాకళకు కేళాకుశలైన పద్యముల
తోడను, సంగీత లంగీ తరంగిణిములగు పాటలతోడను పాఠ్యేనాద్యేచ మధుర
ముగ రాజించు నాటకరాజము. రచన : 1890.

ముద్రణ : శ్రీ వేదవ్యాస ప్రెస్, విజయనగరము-1921.

*

*

*

గద్య కృతులు

1. జగజ్జ్యోతి : 'అష్టాదశ విద్యా ప్రకాశిక' యని దీని నామాంతరము. ఇది
నారాయణదాస విజ్ఞాన భాండాగారము. దోరవయసునందే దొడ్డ హృదయము
గల దాసుగారు పయః పరిపాకముతోపాటు మరింత పరిపక్వమైన హృద
యముతోను, అసమాన పాండిత్య శౌంధీర్యముతోను రచించిన ఆధ్యాత్మిక
విజ్ఞాన వ్యాస సంపుటి దాసుగారి సారస్వతమును, చరిత్రమును అందును
ఈ గ్రంథమును పరిశీలించినచో ఒక జన్మకాలమున నొక మానవ మాత్రున
కిన్ని విద్య లింత యలవడునా యని ఆక్కజము మిక్కిటము గాకమానదు.
అందును ఈయన హరిదాస జగద్గురువే కాని యీయన కొక్క విద్య
యందును నొక గురువైనచు లేదాయె. లౌకిక గురువుల నాశ్రయించినవా
రొందు రెండు విద్యలం దొజ్జు లగుటయే అపూర్వము కాని జగజ్జగదీశులనే
పరమ గురువులుగా పరిగణించిన పీరి కీ విద్య లలవడుట యేమి అపూర్వము!
దాసుగారు గ్రంథాదిని ఇష్టదైవిత ప్రార్థనమున 'ద్వాదశాశ్మా'! జగజ్జ్యోతి!
ప్రభాకరా! అని సంబోధించిరి. సంవిత్తుకు ప్రకాశము సంకేతము. దానిని
దాసుగా రే సవితృదేవతాక మంత్రోపాసన పలననో సముపార్జించి లోక
సంగ్రహార్థము ఆ వెలుగు నీ గ్రంథమున వెలయించి చరితార్థులైరి.
మిత్ర భాషలో చతురత్రము, అనవద్యము నైన గద్య రచన. ఇందు దాసు
గారి సాగుమేధా సహస్రప్రతిదార కించిదూసిన సహస్ర పుట సంపుటముగా
బహిర్బలినది. రచన : 1899-49.

ప్రచురణ : బి. నా. దాస ఆముద్రిత గ్రంథ ప్రచురణ సంఘము,
విజయనగరము - సంపుటము I - 1950, II - 1960.

2. నా యెఱుక : దాసుగారి స్వీయచరిత్ర. సంగీత నృత్య సాహిత్య త్రికళా కుశల త్రిదళులైన వారి పూర్ణ పురుషాయుష జీవితమున చిత్రముగా విడి మొదటి ముప్పదేండ్లకే పరిపితము. “స్వయముగ చెప్పవలసిన అగత్య మున్నంతటి తన జీవితకథను మాత్రమే స్వీయ చరిత్రకారుడు వస్తువుగా స్వీకరింపవలయును; అన్యయైన జీవితకథను ప్రవర్ణించు పని జీవిత చరిత్రకారునిది” అను నభిప్రాయము గల ఆ దేశాద్రిమ్మరి సరస్వతీ ప్రచారకుని శేషజీవితము స్వయముగను వార్తాపత్రికల మూలమునను దేశమంతయు నెరిగినదే. మొదటి ముప్పదేండ్ల జీవిత సన్నివేశములే వారికి దప్ప లోకమునకు దెలియవివి. అందుకే ఆ నామకరణ మస్కర్థ మగుచున్నది. తెలుగులో ‘స్వీయచరిత్ర’ ప్రకటనమునకు వీరేశలింగముగారే అడ్డ్యులైనను తద్రచన కాద్యు లీ అది ధీతే యవి పెద్ద లనగా విన్నాడను. ఆ. నా దాన జీవిత చరిత్ర 237వ పుట యం దట్లే యున్నది. ఈ గ్రంథమున బాలదాసుయొక్క పాండిత్య పరాక్రమము, తద్విజృంభ లబ్ధి విజయములతోపాటు ఆయన లోటుపాట్లను గూడ స్పష్టముగ గుర్తింపగలము. ఆయన వానిని బాహాటముగ చాటుకొనుటకు జంకలేదు, కొంకలేదు. కొన్ని కొన్ని సన్నివేశములు రసవత్తరములుగ నున్నవి. కథారక్తియేగాదు, అపుహాసములైన ఉపమాద్యంకారములతోడి కల్పనలు, పెర్జనలు నడుచు నడుమ కవితా కళ్యాణికి సేసలు వెట్టినవి, చందన చర్పలు చేసినవి. ఆ నడుమ పత్రికలలో పరంపరగా విందరి కొన్ని ముట్టములు ప్రకటితములైనవి కాని గ్రంథము నేటిదనుక అచ్చుమొగము చూడకుండుట అబ్బులము. త్వరలో ఇది శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారి “దాన భారతి ప్రచురణ” (గుంటూరు) గా వెలయునున్నది. సంపాదకుడు : యస్వీ.

3. నూఱుగంటి : చూ. అచ్చ తెలుగు కృతులు.

4. వ్యాసపీఠము : దీని విషయము పూర్వోక్తము. (చూ. ‘అచ్చ తెలుగు కృతులు’ - సం. 13). ఇందు పూర్వభాగమున నొక సువిశిష్ట వైమర్శిక దృక్పథముగల ఒక మహాద్రష్టను, ఉత్తరభాగమున సురుచిర కవితా దృక్పథము గల ఒక వ హాద్రష్టను దాసుగారియందు మనము దర్శింపగలము. ఎప్పట్నును అనవద్యమైనది వారి గద్యశైలి. అది అచ్చదాన యైనను అంటు దాన యైనను వైశద్యము దాని జీవగట్టు.

అనువాద గ్రంథములు

1. ఉమర్ బైయాము రుబాయత్ : శ్రీ దాసుగారు పాఠశీకమున కందలు తిరిగిన పండితుడు. తన కనేక విషయముల నదృశుడు, నమానధర్ముడు, తనవలె కవియు కళాప్రమాత రసికప్రవరుండు మహాప్రవక్త భక్తవరుడు శాస్త్రవేత్త బహుదానవదావుడు యద్భవిష్యుడు అయిన ఉమర్ బైయాము మహాభాగుని అంతరంగ సంగీతమైన 'రుబాయతు' అపవ్యాఖ్యానములకు గురియగుచున్నదిని గుర్తించి మహాదాదవడి మధన పడి అందుకోసమన్నట్లు పట్టుబట్టి పాఠశీకము నేర్పి మూల గ్రంథ లీలా మలిమలుచుదై కవి హృదయము నాచికొని దోచుకొని తత్పరమార్థమును మన కందిచ్చినారు. వారి గ్రంథము సమగ్ర సుందరముగా (అచ్చాండ్ర పాఠ శీక పదటిప్పణులతో సహా) 1932 లో బొంబాయిలో ట్రిటిషిండియా ప్రెస్సులో ముద్రితమైనది. అందు 110 రుబాయతులు వరుసగా పాఠశీక, రోమను లిపులలో వ్రాసి అవియు ఫిట్ట్ గెరాల్డుగారి ఆంగ్లానువాద పద్యము లొకవైపుగను సంస్కృతాండ్రానువాద పద్య గీతము లొక వైపుగను ముద్రితములై నవి. ఇందలి తెలుగు విద్యపు బచ్చతెలుగు. ఇట్లు రుబాయతునకు సంస్కృత, దేశ్యాండ్రము లందనువాదములు వెలయించుటకు దాసుగారే ప్రథములు. వీరు ఫిట్ట్ గెరాల్డు ప్రతిపద్యమునకును ఒక సంస్కృత శ్లోకము ఒక తెలుగు పద్యము చొప్పున వ్రాసిరి. అసలు రుబాయతుయొక్క అపార మధుర గీతిధర్మమునకు దగినట్లు సంస్కృతమున నొకగీతి, తెనుగున నొక పాట చొప్పున వ్రాసిరి. (తెనుగు పద్యములన్నియు కందములు. దానిని 'స్కంద' శబ్దభవముగా భావించి నాట తెలుగున దానికి "మూపు" అని నామకరణము చేసిరి. కొద్దిచోట్ల మాత్రము తెలుగుపాట తేటగీతి యాట వెలదు లందు వడినది కాని పలుకావుల "చెందు" అను పేర మంజరియే ప్రయుక్తమైనది.) సంస్కృతాండ్రములందు మూలభావము నూడముట్టుగా సంగ్రహించుచు అనువాదమున స్వతంత్రకృతి యందు కవి యొక్క భావ వ్యక్తీకరణ శక్తి ప్రదర్శిత మగుటకు గల వెసులుబాటు నశ్రమముగ అల నోకగ ప్రకటించుట భాషాపరశేషభోగి యగు దాసుగారికే చెల్లినది.

2. నవరస తరంగిణి : కవితలో విశ్వమును, విశ్వములో కవితను దర్శించి తమ కావ్య నాటకములం దొక రసజగత్తును ప్రగల్భింప జేసిన లోకైక మహా కవులు పేక్కియరు కాళిదాసు లెట్లాయా నవరసములను పోషించిరో వైనము వారిగా పటిష్ఠ ప్రణాళికముగా నిరూపింపబడిన బృహద్గ్రంథము. ఇందా మహా కవిని సర్వ కావ్య నాటకములందలి ప్రముఖ పద్యములు, ప్రసిద్ధ పంక్తు లన్నియు వచ్చినవి. ఆ మూల పంక్తులన్నియు వివిధ రస కీర్తికల క్రింద వింగడింపబడి యెదురుగా తదనువాద మెక్కువగా పద్యములలోను ఎడనెడ వచనములోను చూపబడినది. అంగ్లమున కనువాదము మిశ్రభాషయందును, సంస్కృత ప్రాకృతముల కనువాదము అచ్చ తెలుగు నందును సాగినది. ఒక భాష ననువదించు పట్టున ఆ భాష మొక్క పద మొక్కపైన అందు పదగూడ దని దాసుగారి నియమము. అనువాద మెప్పుడును - “అహో మూలచ్చేదీ తవ పాండిత్యమను నెట్లుండరాదు. మూలపంక్తి పరమార్థమును కరచిదర మొనర్పవలెగాని దానిని మించిన కఠిన పాకమున బడరాదు. తాతకు దగ్గులు నేర్పవలెనా : దాసుగారికి తెలియవీతి కావీ సులువులు. వివిధ మూలపంక్తుల ఆకర సూచనలు, సందర్భ వివరణము, మూల గ్రంథముల ఇతివృత్త సంగ్రహము, అనువాదము నందలి కఠినశబ్దముల కర్థములను గలవు. వీవి యన్నిటికిని మకుటాయమానముగ విపులమైన పీఠిక గలదు. అం దితఃపూర్వ మెవ్వరును గుర్తించని ఆ మహాకవుల లోటుపాటులను విమర్శించుటకు వెనుకాడలేదు సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడైన దాసుగారు. ఆంధ్రసాహిత్య సరస్వతి కొక అమూల్యాభరణ మీ గ్రంథము. ఇది యొక ఖోదక్షమమైన పరిశ్రమ పరితమ. విజయనగర ప్రభువు శ్రీ అచ్యుతనారాయణ గజపతుల కంకితము.

ముద్రణ : విజయరామ విలాస (రాజప్రాసాద) ముద్రణాలయము - విజయ నగరము - 1822 (దీనికి యొక్కటే ముద్రణ మిప్పటికి వచ్చినది. ఆ ప్రతులు 660 మాత్రమే. నేడు ప్రతి మిక్కిలి దుర్లభము. అవశ్యము పున ర్ముద్రణ చేయవలసిన గ్రంథము.)

- *3. తల్లివిన్ని : (లలితా సహస్రనామ వివృతి).
- *4. నూలుగంటి : (ఈనపు నీతి కథలు).
- *5. మొక్కుబడి : (ఋక్సంగ్రహము).
- *6. వెన్నుని వెయిపేర్ల వినకరి : (విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనము).
- *7. వేల్పుమాట : (భగవద్గీత).

* ఇందు కొన్ని అనువాదములు, అనువాద ప్రాయములు. కొన్ని అనుసరణలు. ఈ అయిదింటి గురించియు "అచ్చ తెలుగు కృతులు" అను కీర్తిక క్రింద చూడదగును.

*

*

*

సంస్కృత కృతులు

1. ఉమర్ ఖై యామ్ రుబాయత్ : "అనువాద గ్రంథ" కీర్తిక క్రింద దీని స్వరూపము నిరూపింపబడినది. ఇందు షిబ్ గెరాల్దాగారి అంగ్లపద్యములకును, పారసీక మూలమునకును సంస్కృతమున క్రమముగా నొక్కొక్క శ్లోకము నొక్కొక్క గీతము చొప్పున అనువాదము సాగినది. అవి ప్రాచీన కవి కృత శ్లోకములవలె ప్రౌఢముగా నున్నవి. కొన్ని కాళిదాసాదుల శ్లోకములవలె కమ్మగా నున్నవి. మరికొన్నిట వైయాకరణైకవేద్యము లైన ప్రౌఢప్రయోగములు గలవు. రుబాయత్ సంస్కృతీకరింపబడుట కిదే మొదలై యుండును. ఉద్గీర్ణమునకు తగినట్లది గీతి యందే అనూదితమగుట క్లామ్యము. దీని దేవనాగరి. ఈ గ్రంథము విజయనగర ప్రభువులు శ్రీ విజయ రామరాజగణికిని రాణి శ్రీ లలితకుమారిదేవిగణికిని కృతి. (ఇందు సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములందు చాసుగారి పీఠికలు గలవు.)
2. కాశీ శతకమ్ : చాసుగారు 1813-14 లో సతీసమేతముగా కాశీపురిని దర్శించిరి. వారి తత్పుర దృశ్య పరిశీలనము, స్వానుభవము విందు మేల్తరముగ ఘేషింపబడినవి. అలలి యలలి అనుష్టుప్భంబులో అపాతమధురమైన

శైలిలో అలంకార చమత్కారచారువుగా సాగినది రచన 1914లో. ముద్రణ: 1921 ప్రాంతమున ప్రథమ ప్రచురణ జరిగినది. ద్వితీయము అ. నా. దాన ఆముద్రిత గ్రంథ ప్రచురణ సంఘము వారిది. కృష్ణా పబ్లికేషన్స్ ముద్రణ, విజయనగరము-1960. రిప్రెంట్ చేయబడినది.

3. చాతుర్వర్గ్య సాధనమ్ : దీనికే "పురుషార్థ సాధనమ్" అని మారుపేరనుకొంటున్నది. 1930 లో విజయనగరము శ్రీ వేదవ్యాస బ్రెస్లో అచ్చయిన దాసుగారి హరికథామృతము వెనుకకట్టు అట్టమీద ఇది సంస్కృత కృతి యనియు, అప్పటికే అచ్చయిన ట్లటంకింపబడినది. కాని చిత్రము ఒక్క ప్రతియు నాబోటివానికి లభించినదికాదు. (298 శ్లోకములు గల తారకమ్ వెల 5 అణాలు. దీని వెల 5 అణాలు. కాబట్టి ఇది మరీకాస్త పెద్దగ్రంథమై యుండును).

4. తారకమ్ : ఇది దాసుగారి గీర్వాణము తారస్థాయి నందుకొన్న అపూర్వ ప్రౌఢప్రయోగ వైచిత్ర్యో దట్టికావ్యమువలె గండుమీరిన వండితుల గుండెలు తడవిచూచిన ప్రౌఢ ప్రబంధము. కావ్య ప్రారంభములో— "పాణినీయ సూత్రాణా మవైదికానా ముదాహరణ మేతత్కావ్యమ్" అని దాసుగారి ప్రతిజ్ఞ, అది విర్వహించినది వారి ప్రజ్ఞ. అయిదు సర్గాలు, సుమారు 300 శ్లోకాలు. కథ చిన్నది, కల్పితము. కావ్యమున నున్న చమత్కార మంతయు కవితలోనే యున్నది గాని కథా సంవిధానమున లేదు. వారు హరికథలలో మారుమూల రాగము లనేకము వారినట్లే యిందలి చతుర్థ సర్గలో అన్యకవి ప్రయుక్తములు కాని విశేషవృత్తము లనేక ముపయోగించిరి. చందస్సు మీద వారికి గల ప్రభుత్వమున కిది యొక గుర్తు. వట్టి శాబ్దికమైన సాముగరిడీలే గాక లోకోత్తర వర్ణనలు కల్పనలు నున్నవి. అన్యపదేశ విన్యాసము, సారవత్సం దేశమును గలవు. "ఉపమా అదిభట్టస్య" అనిదగిన ఉపమలెన్నో వారి సార స్వత సర్వాంగీకరణముగా నున్నట్లే యిందు నున్నవి. ప్రతి కృతియందు ప్రతి పరిచినట్లుగనే వారి అపూర్వ వ్యక్తిత్వ మిందును పలుకవుల ప్రతిపలించినది. రచన : 1908-10 సం॥ల నడుమ. ముద్రణ : విశ్వయసాగర ముద్రణాలయము, బొంబాయి-1910. (జర్మనీలో మార్ బర్గ్ విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృత శాఖాధ్యక్షుడు ప్రొఫెసర్ కె. గెర్ల్నర్ తారకకావ్యమును జూచి దాసుగారి కవితను కడు గొరియాడుచు ప్రశంసాశ్లోకములు రచించి వంపెను.)

5. దశవిధరాగ నవ : కుసుమమంజరి : ఇది సంగీత ప్రపంచమున హనుమంతుని సముద్ర లంఘనము వంటిది. ఒక అపూర్వ కౌశల ప్రదర్శనము. 1938 లో దాసుగారు కన్యాకుమారి యందు అమ్మనాదిని దర్శించుకొని ఆ పరమానుభూతితో పది వివిధ జాతులలో తొమ్మిదేసి పంక్తులకు తొమ్మిదేసి రాగముల చొప్పున అనగా మొత్తము 81 రాగములలో అమ్మనారి పరముగ ఆన్వర్తమగునట్లు రాగినామ నిర్దేశము చేయుచు నర్వణాశాస్త్రక పంచ జాత్యేక రాగముతో నస్వరముగా విరచించిన డేవీస్తవము. అరోహణ క్రమమున సాగిన ఆ తొంబది పంక్తులు చక్కని సంస్కృత రచన. అనంతరము అవరోహణక్రమమున నస్వరముగ సాగిన తొంబది పంక్తులు మిశ్ర భాషాత్మకములు. ఇందలి సంగీత ప్రక్రియను పరికించిన పలువురు తచ్చాత్ర విద్వాంసులా గడిదేరిన కైవాడమునకు ఆశ్చర్యచకితులైరి కాని అది యంత వరకు అచ్చుకాకపోవుట అస్మదాదుల కచ్చెరువు గొల్పుచున్నది. త్వరలో 'దానభారతి ప్రచురణము'గా వెలయగలదు.

6. మృత్యుంజయప్లకమ్ : రచన 1938. అలబ్ధము. రచన పకర్పండుగా మన్నదనియు, వ్యాధిగ్రస్తులైన మిత్రులు తరచు దాసుగారిచే రీవివి చదివించుకొనెడివా రనియు తెలియుచున్నది.

7. రామచంద్ర శతకము : ఇది 'రామచంద్ర' మకుటము గల భుజంగ ప్రయాత శతకము. ఒక్క జ్ఞాన వైరాగ్య ప్రబోధాత్మకమైనది. దాసుగారి అద్వైత పేదలకి జ్ఞానమునకు నికషదృష్టుగ నున్నది. విషయము మహాగహనమైన తత్త్వమగుటచే భాషయందును బంధమునందును సారళ్యమునే కోరి ప్రదర్శించినారు దాసుగారు. ఇది 1931 నాటికే రచితపూర్వమైనను ఆ. నా. అమృతగ్రంథ ప్రచురణ సంఘము వారిచే 1940 లో ప్రచురింపబడినది. ముద్రణ : శ్రీకృష్ణా పబ్లికేషన్, విజయనగరము.

8. శ్రీహరి కథామృతము : ఇది శ్రీకృష్ణ జననము, పితృబంధ విమోచనము, దిక్పరిస్థావనము అను మూడు హరికథల సంపుటి 1918 లో కలకత్తాలో ప్రథమ కథాగానము చేసి విశ్వవి రిపేండుని క్లామాశిరఃకంపమునకు పాత్రులైరి దాసుగారు. వారి అభీష్ట సిద్ధాంతములకు, వైదుష్య పరిణాహమునకు, ఒక్క భాషకతకు, లోకజ్ఞతకు అపలమైన కృతి. స్వయంకృతులతో వారి

కిది షిక్కిలి ప్రతిపాత్రమైనదిగ తోచును. వాడు దీనిని దేవభాషలో వ్రాయుట, తొలుత 1880 లో విజయనగర శ్రీ వేదవ్యాస ప్రెస్సులో తెలుగు లిపిలో ముద్రించినను, పిదప 1889 లో వడరాసు వాణిజ్య ప్రెస్సున నాగరికలిపిలో వేయించుట చూడ సర్వదేశస్థులును దీనిని చదివి కృతార్థులు కావలెనని వారి యాశయ మనిపించును. అనుపద హృదయంగమ మైన రచన. సంస్కృత రాషకును, చందస్సందగ్ధాది కావ్య మర్కాదలకును కొంత చక్కని తెలుగు వారికము వైచిరి. (1921 లో విజయనగరము S. V. V. Press లో అచ్చయిన దాసుగారి సారంగధర నాటకము చివరిదైన 124 వ పుటలో "ముద్రితము లగుచున్న మద్విరచిత గ్రంథములు" అను శీర్షిక క్రిందనున్న పట్టికలో తొలుదొర్త కాశీయమర్దినము, కంసవధ, పారిజాతాపహరణము అను మూడును సంస్కృత హరికథ లని ఉటంకింపబడియున్నది. ఆ పేరిటి కృతులు వేరే లలింపకపోవుటవలన వరుసగా నీ మూడే హరికథామృత సంపుటిలోని కథ లగునేమో యివి అనుమానింపవలసి వచ్చుచున్నది. కాని ఆ 'సారంగధర' వెనుకటి యట్టపై "మద్విరచిత ముద్రిత గ్రంథములు" పట్టికలో సంస్కృత శ్రీకృష్ణజననము పేర్కొనబడియుండుటచే మీది యాహ యెంతవట్టు సత్య సన్నిహిత మగునో చెప్పలేము)

*

*

*

అముద్రితములు : అలబ్ధములు

1. గోవర్ధనోద్ధారము : అలబ్ధము. (చూ. 'హరికథలు' కీర్తిక)
2. తర్కసంగ్రహము : అముద్రితము.
3. ధ్రువచరిత్రము : అలబ్ధము.
4. పురుషార్థ సాధనము : అముద్రితము ఇది దాసుగారి "చాతుర్వర్ణ్య సాధనమ్" అను సంస్కృత కృతికి నామాంతరమో లేక అంధ్ర భాషా కృతియో!
5. బాలరామాయణ కీర్తన : రెండు చాణుములు మాత్రమే దొరకినవి. ఆరెండును 'దానభారతి' వారి పేరుబంతి యందు ప్రకటితములు
6. మృత్యుంజయాష్టకమే : అలబ్ధము. ఇదియు, మీది కీర్తనయు విజయ నగరమున నెవరైన పెద్దల యొద్ద దొరకవచ్చును.
7. వ్యాకరణసంగ్రహము : అముద్రితము.
8. సీమపల్కువహి : (ద్వితీయ భాగము) అముద్రితము.

గమనిక : 1960 లో ఆ. నా. దాన అముద్రిత గ్రంథ ప్రచురణసంఘము, విజయ నగరము వారు ప్రకటించిన దాసుగారి కాశీశతకమున తత్కార్యదర్శి చేసిన విజ్ఞప్తియందు వారు పై పట్టిక యందలి 2, 4, 7, 8 సంఖ్యల గ్రంథములను తాము ప్రకటించ నున్నట్లు వ్రాసిరి. కాని నేటిదనుక అవి ముద్రితములు కాలేదు. వాని ప్రతులు వారి కడనే యుండియుండవలెను. మొన్న మొన్నటి దాసుగారి వంటివారి కృతులు కొన్ని యింకను అముద్రితములుగ నుండి పోవుటయు, కొన్ని అసలే అలబ్ధము లగుటయు, కొన్ని ముద్రిత పూర్వములయ్యు అతిదుర్లభము లగుటయు మిగుల శోచనీయము.

అకారాది గ్రంథ సూచిక

1. అంబరీష చరిత్రము-హ. 2. అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి-అ. తె. 3. ఉమరుకై యామురుబాయతు-అను. 4. కచ్చపీఠుతులు (కవిజానంకలనము) 5. కాళికతకమ్-నం. 6. గజేంద్ర మోక్షణము-హ. -7. గోపర్థనోద్ధారము-హ. 8. గౌరప్ప పెంగ్లి-అ. తె. హ. 9. చాతుర్వర్గ్య సాధనమ్-నం. 10. జగజ్జ్యోతి (అష్టాదశ విద్యా ప్రకాశిక-గ.) 11. జానకీ శవధము-హ. X 12. తర్క నంగ్రహము 13. తల్లివిమ్మి (లలితా సహస్ర నామము. అ. తె.) 14. తారకమ్-నం. 15. దశవిధరాగనవతి కుసుమ మంజరి-నం. & తె. 16. దంభపుర ప్రహసనము -17. ద్రువచరిత్ర-హ. 18. వవరసతరంగిణి-అను. 19. నా యోజక (స్వీయచరిత్ర) గ 20. నూలుగంటి-అ. తె. X 21. పురుషార్థసాధనము-గ. 22. ప్రహ్లాదచరిత్ర-హ. 23. బాటసారి (కావ్యము) -24. బాలరామాయణ కీర్తన	25. దీప్త చరిత్ర-హ. 26. మన్కిమిస్తు (అయ్యర్వేదసారము) 27. మార్కండేయచరిత్ర-హ. 28. మ కుందశతకము 29. మృత్యుంజయ శవశతకము 30. మృత్యుంజయాష్టకమ్-నం. 31. మేఘదూతి (చాటుప్రబంధము) 32. మొక్కుబడి (ఋక్సంగ్రహము) అను. 33. యశార్థరామాయణము-హ. 34. రామచంద్ర శతకమ్ 35. రుక్మిణీ కల్యాణము-హ 36. వెన్నువి వెయిపేర్ల వినకరి-అ. తె., అను. (విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనము) 37. వేల్పుమాట (భగవద్గీత) 38. వేల్పువంద-అ. తె. X 39. వ్యాకరణ నంగ్రహము 40. వ్యాసపీఠము-గ. 41. సంగీత తరంగిణి 42. నత్యవ్రతి శతకము 43. సారంగధర నాటకము 44. సావిత్రి చరిత్రము-హ. 45. సీమపల్కవహి- అ. తె. నిమంటువు. 46. సూర్యనారాయణ శతకము 47. హరిఃథామృతమ్-సం. హ. 48. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము-హ.

సంకేతములు : అ. తె.=అచ్చ తెలుగు. అను.=అనువాదము.

గ=గద్యము.

హ=హరికథ

X = అముద్రితము.

- = అరిద్దిము.

దానభారత ప్రచురణములు

1. మేలుబంతి : చాటు ప్రబంధము. (అనేక పదములతో)
పుటలు 284. వెల 12 రూ॥ సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు.
2. కచ్చపీశుతులు : దాసుగారి వర్ణకావ్యములనుండి యేర్పికూర్చిన పలు చక్కవి నద్యముల సంకలనము.
పుటలు 100. వెల 6 రూ॥ సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు
3. వ్యాసపీఠము : రాషా సాహిత్యజీవిత సంబంధులగు అనేక విషయములపై విమర్శనాత్మకములు. నృజనాత్మకములు నగు వ్యాసముల సంపుటి.
పుటలు 300. వెల 15 రూ॥ సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు
4. తల్లివిన్ని : లలిత సహస్రనామముల పరమార్థ ప్రకాశిక—అచ్చ తెలుగు వద్యములందు వివృతి. (అచ్చులో నున్నది)
పుటలు సుమారు 280. వెల 12 రూ॥
సంపాదకులు : ఆచార్య శ్రీ ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి
5. నా యెఱుక : దాసుగారి స్వీయచరిత్ర. (అచ్చులో నున్నది)
పుటలు సుమారు 300. వెల 15 రూ॥
సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు
6. సంగీతతరంగిణి : పాటకచ్చేరిల కనువగునట్లు ఏర్పి కూర్చి, స్వరపరిచిన అపురూపములైన దాసుగారి కృతులు, కీర్తనలు. 'దశవిధరాగ నవతి కుసుమ మంజరి, పంచమభీణక స్వరూప వివరణాత్మక పట్టికయు చేర్చ బడినవి. (త్వరలో) సంపాదకుడు : శ్రీ నూకల చినసత్యనారాయణ.
7. The Light of the Worlds : An abridgement and translation of the Jagajjyoti, an astounding product of learning and genius of Narayanadas by Sri Peri Suryanarayana, M. A., L. T. (dealing with the eighteen disciplines of the ancient Indian Wisdom.)—(Shortly)

ప్రకాశకులు :

శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు

B. Com. (Hons), B. L., F. C. A.
Manager, Leaf Stocks & Supply,
I. L. T. D. & Co., Guntur.

దాస సాహితీ జీవిత సమీక్షా గ్రంథములు

1. శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత నీరాజనము :
దాసుగారి జీవితము, వ్యక్తిత్వము, సాహిత్య వైభవము (సర్వ గ్రంథ సమీక్షాసహితము), సంగీతప్రతిభ మున్నగు సర్వవిషయముల గురించి దేశములోని హేమాహేమీ లైన రచయితలు చేసిన సరసప్రౌఢ సమీక్షలు, అత్యావశ్యకములగు అనుబంధము నేకము గల బృహద్గ్రంథము.
పుటలు : 1200. వెల : 60. రూ॥లు
ప్రచురణ : రచయితల సహకార సంఘము, గుంటూరు-1974.
సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు
2. శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస శతజయంత్యుత్సవ సంచిక :
దాసుగారి సర్వతోముఖ ప్రజ్ఞావైభవమును ప్రత్యక్షముగా ఎరిగిన పెద్దలు, శిష్యప్రశిష్యులనేకు లా మహానుభావునకు సప్రశ్రయముగా సమర్పించిన వ్యాస ప్రసూనాంజలి.
పుటలు : తెలుగు & ఇంగ్లీషు 302 + 61. వెల : 5 రూ॥లు
ప్రచురణ : సంస్కృతి సమితి, చీరాల - 1967.
3. నారాయణదాస జీవితచరిత్ర :
రచన : శ్రీ మరువాడ వెంకట చయనులు, B. A., B. L.
ప్రచురణ : కొండపల్లి వీరవెంకయ్య & సన్సు, రాజమండ్రి-1959.
పుటలు : 285. వెల : 4 రూ॥లు
4. Life of Adibhatla Narayana Das :
By Sri Vasantarao Brahmaji Rao, B. A., B. L. Advocate,
Vizianagaram--1956
Pages 105. Price Rs. 2.
5. శ్రీ నారాయణదాస జీవితచరిత్రము (యక్షగానము) :
రచన : కవికిథకరత్న శ్రీ పెద్దింటి సూర్యనారాయణ దీక్షితదాసు,
నర్సాపురము, ప॥ గో॥ జిల్లా.
ముద్రణ : 1967. పుటలు : 50. వెల : 1 రూ॥

— [సరికల్పన : ఆచార్య యస్వీ జోగారావు]

అనుబంధము-3

అకారాది విషయానుక్రమణిక

అభ్యుదయాభాసము-20

అరుణకిరణము-29

అర్హోవర్ణన-53

అత్కజ్జత-8

అదర్శ పురణనులు-79

అధునిక కవులు-13

అమవి-34

ఇంద్రసూక్తము-100

ఈశ్వర తత్త్వము-78

ఉత్తములు-31

ఋతాన్యత వైఖరి-85

కర్తవ్యబోధ-16

కర్తవ్య వర్తమానము-88

కర్మము-18

కలుపు-52

కలితలలిత-101

కవి-49

కష్టసుఖములు-27

కళాకౌశలము-46

కళావికాస-65

కాశీపురి-76

కాళిదాసు సౌగంధము-89

కుంభకర్పణ-28

కులకాంత-63

కృత్తి-2

కోరిక-70

క్రతు నిరాసము-30

గారడీ సూర్యుడు-40

గురుశోకము-42

చంద్రుని మొగము-64

చంద్రోదయము-6

చిత్రాంగిమేడ-63

జగత్తు-భగవంతుడు-62

జీవాత్మ-97

జెన్నిస్ క్రిడ-55

తత్త్వము-24

తత్త్వ దర్శనము-72

తిరునాళ్లరు రాజాయి పాట-55

తెలుగు తీపి-82

తెలుగు తెలివి-67

తొలకరి-41

తొలిమాపులో వలపు-36

త్రిలింగము-44

దేశ దుర్దశ-44

దేశభక్తి ప్రబోధము-52

దైవోపహతుడు-64

ధనలోభదంభము-37

నదీసూక్తము-100

నరసింహోపతారము-15

నవవధూవరచేష్టలు-25

విదామవేళ-40
 పప్పు వెంకన్నగారి పాట-66
 పరిణామము-4
 పుంసాం మోహనరూప:-33
 పురవర్ణన-44
 పూర్వకపులు-13
 పౌషతోషము-39
 ప్రతోధము-8
 ప్రతాపము-24
 ప్రహ్లాదపాత్ర-14
 బలవానింద్రియగ్రామ:-62
 భక్త లక్షణము-19
 భక్త హృదయము-74
 భగవంతుని కొలత-27
 భరతఖండము-37
 భవవిరాసము-17
 భూతభూతేశతత్త్వము-36
 మనుమలపోకిళ్లు-20
 మళక మాధవము-62
 మాంసాశవ విరాసము-38
 మూర్తి చిత్రణము-19
 మేలిముసుగు-64
 రాకాసి-28
 రామభక్తి-27
 రెండుత్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు!-68
 వనవాస రాజభోగము-26
 విజయలక్ష్మి వివాహము-36
 విద్య-42
 విద్యా గర్వము-37

విధివంచితుడు-99
 విధివాత-98
 వివన్నద్వివము-6
 విద్యాదూపము-7
 విశ్వదూపిణి-32
 వీరాళాపము-38
 వేనవి-68
 వేనవి వేకువ-41
 వేనవివేళలు-11
 శోకహతశోకము-29
 శృంగార సంగీతము-60
 శ్మశానము-39
 షేక్స్పియరు సౌగంధము-80
 నంగోరుగౌరు-9
 సంప్రార్థనము-2
 నగుణోపాసన-6
 సత్య దౌర్గత్యము-38
 సత్య వ్రతి-68
 నదసత్పంశయము-14
 వరోవరము-6
 సర్వ మత సామరస్యము-1
 సహోదర సౌహార్దము-61
 సుకవి-79
 సూర్యనమస్కారములు-67
 సూర్యాస్తమయము-6
 స్తుత్యమృత్యుంజయము-21
 హనుమద్విక్రమము-28
 హరివేంకట సిరి-8
 హృదయ నివేదనము-69

38

...

...

...

...

...

...

35

Check List

Book Number	AADOLB251	Date	13/10/21
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	C2, vi, vi, 102, 36, 37		
Missing Pages	NO		
Prepared By	Lakshmi	Cutting By	Amrutha
Scanned By	K.Yameema	Pages	215